

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 61 (2522)

ПЯТНІЦА

27

лістапада 1970 г.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАУЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕНІКАЎ БССР

ВЫХОДЗІТЬ РАЗ У ТЫДЗЕНЬ НА ШАСНАЦЦАЦІ СТАРОНКАХ

Цана 3 кап.

28 ЛІСТАПАДА

1970 года чалавецтва адзначае 150-годдзе з дня нараджэння Фрыдрых Энгельса. Гэтае імя бясконца дарагое кожнаму савецкаму чалавеку, кожнаму сумленнаму чалавеку на зямлі. Ленін называў Энгельса самым выдатным пасля Маркса вучоным і настаўнікам пралетарыяту ва ўсім цывілізаваным свеце. Разам з Карлам Марксам ён заклаў падмурак вялікага рэвалюцыйнага вучэння — пераможнага ідэйнага зброі працоўнага люду.

Справа, якой ён разам са сваім вялікім сябрам — Марксам — прысвяціў жыццё, сёння пераможна крочыць па планеце. І няма сілы, якая б магла спыніць яе. Бо камунізм — неперажоўны. Бо за камунізмам, заснавальнікамі якога былі Карл Маркс і Фрыдрых Энгельс, — будучыня чалавецтва!

На здымку — скульптурны партрэт К. Маркса і Ф. Энгельса работы народнага мастака БССР З. Азгура.

На 4-5 старонках чытайце артыкул, прысвечаны знамянальнай гадавіне, — «Яны думалі і пра Беларусь».

ДАНІНА ЎСЕНАРОДНАЙ ПАШАНЫ

УРАЧЫСТЫ ВЕЧАР, ПРЫСВЕЧАНЫ 50-ГОДДЗЮ БЕЛАРУСКАГА ДЗЯРЖАўНАГА АКАДЭМІЧНАГА ОРДЭНА ПРАЦОўНАГА ЧЫРВОНАГА СЦЯГА ТЭАТРА ІМЯ ЯНКІ КУПАЛЫ

— Пяцьдзесят гадоў назад зала Мінскага гарадскога тэатра не магла змясціць усіх, хто хацеў прысутнічаць на адкрыцці першага дзяржаўнага тэатра Беларусі. — сказаў, пачынаючы сваё прывітальнае слова купалаўцам, сакратар ЦК КПБ С. Платовіч. — І сёння тыя, што прысутнічаюць на ўрачыстым вечары, таксама лічаць сябе шчаслівым. Праўда, сучасная тэхніка дае магчымасць рассунуць сцены залы, і сённяшнія свята разам з намі бачаць тысячы працоўных.

Сапраўды, тысячы тэлегледачоў былі сведкамі той глыбокай павагі і любові, з якой віншавалі найстарэйшы тэатр рэспублікі прадстаўнікі партыі, урада, грамадскасці.

На сцэне — уся труп тэатра, у першых радах — ветэраны. У многіх на грудзях ззяюць ордэны і медалі, якімі адзначыла краіна іх сумленную працу на ніве савецкага тэатральнага мастацтва.

З сардэчнымі словамі звяртаюцца да купалаўцаў міністр культуры БССР М. Мінковіч, намеснік старшыні Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР І. Клімаў, старшыня Беларускага рэспубліканскага Савета прафсаюзаў М. Полазаў. Ад імя творчых саюзаў тэатр вітаюць народны пісьменнік БССР Кандрат Крапіва, ад імя тэатральнай грамадскасці — народная артыстка СССР Л. Александровская, сваіх пасланцоў прыслалі на свята братнія рэспублікі — Расія, Украіна, Малдавія, Літва, Латвія, Эстонія.

Невялікія столікі, якія стаяць на сцэне, не могуць змясціць усіх віншавальных адрасоў і падарункаў. Тут і макет дома-музея Я. Купалы ў Вязынцы, які прывезлі хлебаробы саўгаса імя Янкі Купалы з Малдэчаншчыны, і маленькі танк, зроблены рукамі воінаў, над якімі здаўна шафствуюць артысты, чароўныя белыя кветкі з Латвіі, лялькі ў малдаўскіх нацыянальных нацыянах і шмат, шмат іншага.

Са словам падзякі ўсім сябрам і прыхільнікам тэатра ад імя купалаўцаў выступіў народны артыст СССР Л. Рахленка. Ён зачытаў

Купалаўцаў вітаюць сельскія гледачы.

Фота Ул. КРУКА.

пісьмо Цэнтральнаму Камітэту нашай партыі, у якім тэатр запэўнівае, што лічыць і будзе лічыць сябе мабілізаваным на барацьбу за ідэалы камуністычнага грамадства.

Пасля ўрачыстай часткі апусцелая сцэна зноў запаўняецца купалаўцамі — але ўжо ў іншым, знаёмым і прывычным нам абліччы сцэнічных герояў. З грукатам, тупатам і вясёлымі воклічамі ідуць праз залу героі бессмяротнай «Паўлінкі». І зноў, як 27 гадоў назад, на прэм'еры, кляюцца адзін аднаму Р. Кашэльнікава і І. Шаціла:

— Дзень добры панне Паўлінкі!

— Дзень добры пану Якіму!..

Вясёлыя прыпеўкі вясковай вечарыні змяняе журботная мелодыя каханьня Ганны і Васіля, і да сцэны павольна і ціха ідуць Л. Давідовіч і Г. Гарбук у суправаджанні іншых выканаўцаў роляў інсцэніраванага рамана І. Мележа.

Т. Аляксееву і Л. Рахленку ў спрыгім элегантным адзенні герояў «Апошняй ахвяры» змяняе экзатычная пара З. Браварская і С. Бірыла, якія выконваюць сцэну з «Эвопа», плыве ў грузінскім танцы С. Станота («Я, бабуля, Іліко і Іларыён»), аддае загады сябрам-падпольшчыкам Канстанцін Заслонаў — В. Тарасаў... Усе лепшыя спектаклі купалаўцаў на часцінках ажываюць перад намі.

У святочнае тэатральнае відовішча выллалася і віншаванне юбіляра іншымі мастацкімі калектывамі. Многа цікавай выдумкі, цэлага гумару і самых сардэчных пацудуў уклалі ў сваё прывітанні артысты тэатраў Мінска, Брэста і Віцебска, народнага хору і ансамбля танца БССР, эстрады і цырка, а таксама самыя юныя калегі купалаўцаў — выхаванцы Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута.

Свята адшумела, але тэатр — гэта свята, якому няма канца.

ад пятніцы да пятніцы

НА БРЭСТЧЫНЕ—

ЛІТАРАТУРАЕ СВЯТА

Дні літаратуры пачаліся сёння на Брэстчыне. Тры групы пісьменнікаў, сярод якіх Янка Брыль, Сяргей Грахоўскі, Алег Лойка, Ніл Плевіч, Анатоль Вярцінскі, Пятрусь Макаль і іншыя, павіваюць на буйнейшых прамысловых прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах, навуцальных установах вобласці. Паэты і празаікі прадставяць на суд чытачоў свае новыя творы, падзяляцца творчымі планами. Гэта сваясаблівая справаздача літаратараў перад працоўнымі праводзіцца ў гонар XXIV з'езда КПСС.

Дні літаратуры пазней пройдуць і ў іншых абласцях рэспублікі.

БЕЛТА.

ЗОРНЫ ПАХОД ПРАЦЯГВАЕЦЦА

Ну, як не захапляцца, як не ганарыцца савецкай навукай!.. «Лунаход-1» — на паверхні Месяца!..

Ён нясе сцягі Краіны Саветаў. Ленінскі вобраз і герб СССР на яго гордых вымпелах!..

Вядуцца запланаваныя навуковыя эксперыменты. Радасна ведаць гэта. Радасна пра гэта чуць.

Такія прымусы прамашаюць нашу фантазію працаваць на поўную магчымасць. Я ўяўляю сабе новыя касмічныя караблі, новыя планетаходы. І нельга не сцягнуць думкаю наперад — нельга не памерыць сёння, як у складаных, куды больш складаных абстаўнках, чым на Месяцы, прайшоў бы планетаход

па Марсе. А ён пройдзе. А ён будзе даваць каштоўную інфармацыю ў Цэнтр далёкай касмічнай сувязі гэтак жа, як цяпер робіць наш «Лунаход-1».

Сёння перад намі — усё новае і новае пейзажы Месяца. Пад уплывам зорнага паходу чаргуюцца ў творчым уяўленні мастакоў вобразы пакарыцеляў космасу, вобразы вучоных, рабочых, усіх тых, чый розум і залатыя рукі служаць гэтай вышэйшай справе.

Радасна жыць і працаваць у краіне, якая мару робіць явай.

Сяргей РАМАНАЎ,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

У ГЭТЫЯ ДНІ...

...АДКРЫЛІСЯ

выстаўка твораў заслужанага дзеяча мастацтваў БССР Раісы Кудрэвіч — у Дзяржаўным мастацкім музеі БССР і выстаўка твораў народнага мастака БССР Аскара Марыкса — у выставачнай зале Саюза мастакоў рэспублікі.

...ГРАМАДСКІ ПРАГЛЯД

новага мастацкага каларовага шырокакраннага фільма «Неспадзяванае каханне», выпушчанага студыяй «Беларусьфільм», наладзіла праўленне Саюза кінематаграфістаў БССР. Аўтары сцэнарыя фільма Г. Бекарэвіч і Ф. Конюк, рэжысёр — пастаноўшчык І. Шульман, галоўны аператар А. Аўдасеў, мастак — пастаноўшчык У. Дзямінчыў.

...ВЕЧАР

памяці кампазітара Рыгора Пукета, прысвечаны 70-годдзю з дня яго нараджэння, адбыўся ў Саюзе кампазітараў Беларусі. На вечары выконваліся творы Р. Пукета.

...СЕМІНАР

дырэктараў раённых, гарадскіх і пасялковых дамоў культуры адбыўся ў Віцебску. Удзельнікі семінара прысутнічалі на тэматычным вечары «Серп і молат» у Віцебскім гарадскім Доме культуры, выязджалі ў Лёзна, дзе знаёмліліся з работай раённага Дома культуры. У праграме семінара былі даклады і лекцыі, прысвечаныя практыцы культурна-асветнай работы.

...ФЕСТЫВАЛЬ

«Тэатральная вясна—70» праводзіць Мінскі абласны Дом мастацкай самадзейнасці. У фестываль удзельнічаюць народныя тэатры палацаў культуры камвольнага камбіната, трактарнага завода і Палаца культуры прафсаюзаў, драматычны калектыў тонкасукоўнага камбіната, агітбрыгада радыёзавода, тэатр мініяцюр політэхнічнага інстытута, ансамбль аперэты абутковага аб'яднання «Прамень» і інш.

Са сваім мастацтвам самадзейныя артысты пазнаёмілі ўжо хлебаробаў калгасаў імя Кірава Слуцкага, імя Калініна Нясвіжскага, імя Чкалава Салігорскага, саўгаса «Мачэск» Бярэзінскага раёнаў.

...ДЭМАНСТРУЮЦЦА

больш ста падручнікаў, метадычных дапаможнікаў і плакатаў для школ рэспублікі на выстаўцы, арганізаванай Дзяржаўным камітэтам Савета Міністраў БССР па друку. Міністэрствам дзевяці БССР і выдавецтвам «Народная асвета». У абмеркаванні выстаўкі прымуць удзел аўтары новых падручнікаў, мастакі, работнікі выдавецтва і паліграфісты рэспублікі.

...ЛІТАРАТУРНЫ САЛОН

адкрыўся ў Баранавіцкім гарадскім Доме культуры. У плане яго работы — сустрэчы з беларускімі пісьменнікамі, кампазітарамі, мастакамі, архітэктарамі.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

НЕ АБМІНАЙ ТАЛЕНАВІТАЕ, НЕ АМНІСТУЙ ПАСРЭДНАЕ

Талент варты ўвагі заўсёды — і пры безумоўным поспеху, і тады, калі зроблена ім не дасягае вяршыняў дасканаласці. Талент трэба падтрымліваць. Не фіміямам, зразумела, а прыныцовай гаворкай.

Але што рабіць тады, калі перад намі пасрэднае твор, напісаны вопытным і шанюным літаратарам! Калі фільм, таксама пасрэднае, зняты рэжысёрам, які за папярэдняю стужку атрымаў узнагароду аўтарытэтнага журы на вялікім конкурсе! Кожны ж разумее, што такому чалавеку крыўдна слухаць праўду пра няўдачу, бо і ілудаламу твору аддаюцца дні і ночы працы, няпросты роздум і хваляванне, надзеі і спрэчкі з самім сабой. Ды і ранейшыя заслугі нешта важаць...

У адным тэатры вопытны драматург чытаў п'есу. Яго слухалі тыя, каму потым прадставяла ставіць яе на сцэне. Іграць ролі, рабіць дэкаратыўнае афармленне. Адпостраваўныя аўтарам падзеі — старонкі гераічнага мінулага краіны, тэма п'есы — рашучы выбар маладым чалавекам месца ў барацьбе на прэдрэнім краі, вядома, заслугоўвалі і заслужваюць увагі з боку тэатра. Ды толькі ў п'есе былі персанажы, знаёмыя нам па сотнях іншых твораў, схематычна размеркаваныя суадносіны «станючых» і «адмоўных» дзеючых асоб, адкрыты меладраматычныя сітуацыі і збудненыя прасталінейныя дыялогі... Здавалася, што гэтыя якасці драматургічнага матэрыялу адразу звернуць на сябе ўвагу. Але слухачы горача апладзіравалі аўтару і потым, абмяркоўваючы п'есу, выказвалі жаданне абавязкова сыграць у ёй, паставіць, аддаць спектаклю натхненне. Заўвагі рабіліся асцярожна, далікатна. Відаць, гэта тлумачылася тым, што акцёры і рэжысёр сустрэліся з вопытным драматургам. Яны спадзяваліся, што і праз дыпламатычную форму крытычных заўваг ён успрыме пажаданне, каб сюжэт у канчатковым сцэнічным варыянце п'есы пазбавіўся схематызму, каб персанажы набылі выразныя рысы жывых людзей! Чыя паводзіны і ўчынкі дыктуюцца індывідуальнымі характарамі, каб мова вызвалілася з хмызняку канцлярызмаў, стала маляўнічай і ёмістай. Спадзяванні на тое, што ўсё гэта драматург зразумее, слухачы прамоўцаў на мастацкім саветце тэатра, былі дарэзныя: у літаратурным тэксце змены адбыліся мізэрныя і на агульным мастацкім узроўні яны не адбыліся.

Рэжысура была вымушана «ратаваць» схематычны матэрыял драмы. Разам з аўтарам яна ўводзіць у спектакль нешта нахшталь моднага цяпер у тэатрах хору, запаўняе паўзы паміж эпізодамі ўстаўнымі дывертысмантамі з панталімай і г. д. Звычайная і па-мастацку даволі пасрэдна перададзеная жыццёвая гісторыя абрастае на сцэне дэманстраваным тэатральнай аздобай, якая не вынікае з драматургічнага матэрыялу і не падрыхтоўваецца ім. Эклектыку пастановачных прыёмаў заўважае і заўзяты тэатрал, і мала падрыхтаваны да ўспрыняцця ўмоўных сцэнічных форм глядач.

Цяпер удзельнікі спектакля і самі здагадваюцца, што не, не было падстаў прымаць да пастаноўкі тую п'есу, але змоўчваюць, што некалі ўголас віталі яе, прымаючы ў рэпертуар. «З капускай расады не вырасце ружа», — успамінаюць у тэатры тыя, хто на абмеркаванні выказаўся, мякка кажучы, не зусім так. Чаму! «Тэма, — кажучы, — патрэбная, аўтар спрактыкаваны, ну і спадзяваліся, што атрымаецца нешта гартнае...»

Так з'яўляюцца пасрэдныя спектаклі, фільмы, кнігі. Нас спытаюць: «З'яўляюцца — ці не занадта вы абагульняеце!» Не, не занадта. У творчых саюзах і на старонках перыёдыкі мы сталі рэдка гаварыць адзін аднаму горку праўду. Лічым за лепшае дыпламатычнасць. Скажам, у часопісе «Вопросы литературы» № 9 беларускі крытык рэзюмуе кніжку ўкраінскага аўтара і ў адным месцы робіць такую заўвагу: трэба асцерагацца «графаманства знешне-пісьменнага, літаратурна нават прыстойнага, гэта азначае патоку беззмястоўнай, кан'юнктуры, рамесніцкай літаратуры, якая ўсё шчыр прарываецца на старонкі перыядычных часопісаў і ў выдавецтвах». Трэба думаць, да такой сумнай высновы крытык прыйшоў, зыходзячы з практыкі нашага літаратурнага жыцця. Прынамсі — і нашага. Чаму ж тады ён і яго калегі абыходзяць моўчкі гэтыя факты ў сваёй крытычнай дзейнасці!

Яшчэ больш крыўдна, што часамі ў літаратуры і мастацтве гадамі дзейнічае актыўна, скажам, пісьменнік або кінарэжысёр, і ніхто ніколі не скажа яму добрысловіва і прыныцова, чаго вартая яго дзейнасць. У народзе кажучы — не будзь салодкім, бо праглынуць, не будзь горкім, бо выплюнуць. А ў творчым жыцці мастак не можа абысціся без ацэнкі сваёй дзейнасці. Але ж — абыходзіцца!..

Зразумела, усё мы ведаем, што нельга праходзіць міма таленавітых твораў, што нельга змоўчваць і пасрэднасць (тым больш — графаманства). Гэта не памагае ствараць атмосферу зацікаўленасці творчых саюзаў і крытычнага фронту ў далейшым уздыме ідэяна-мастацкага ўзроўню літаратуры і мастацтва. І чытач не атрымлівае правільных арыентаў у сваіх уражаннях і думках пра бачанае, праслуханае, прачытанае.

Ведаем — усё. А што робім!..

ІСТАПАДА адбыўся справаздачна-выбарчы сход партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў. Са справаным дакладам на ім выступіў сакратар партыйнага бюро СП БССР Аляксей Кулакоўскі.

— Гэты год для нас, як і для ўсіх савецкіх людзей, асабліва значымы, — гаворыць дакладчык. — Усю нашу работу — творчую, грамадскую, партыйную — мы праводзілі ў ўсведамленнем таго, што гэта год ленинскага юбілею. Такое ўсведамленне прыдавала нам актыўнасці, шчырага жадання зрабіць больш і лепш ва ўсіх галінах і сферах творчага і грамадскага жыцця.

А. Кулакоўскі падрабязна асвятляе работу партыйнага бюро за справаздачны перыяд адначас, што яна вялася ў цесным аднацца з сакратарыятам і прэзідыумам праўлення Саюза пісьменнікаў, гаворыць пра тэму вытанні, якія абмяркоўваліся на партыйных сходах, аналізе работу сістэмы партыйнай адукацыі.

Дакладчык падкрэслівае, што галоўны крытэрыі дзейнасці ідэалагічнай работы — гэта павышэнне росту палітычнай свядомасці і творчай актыўнасці пісьменнікаў, глыбокае разуменне імі палітыкі партыі і самы актыўны ўдзел у вырашэнні тых задач, якія стаяць перад калектывам, непрымырмасць да буржуазнай ідэалогіі і маралі. Камуністычная перакаманаць чалавека, як выдома, праўдліва перш за ўсё ў яго працы, у яго творчасці на карысць народга, у яго высокім усведамленні свайго грамадзянскага абавязку.

З гэтых пазіцый і выходзіла партыйная арганізацыя Саюза пісьменнікаў, рыхтуючыся да 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, з гэтага выходзіць і цэнтр у сваёй рабоце па падрыхтоўцы да XXIV з'езда КПСС. Выбіраючы фармы і метады выхавальнай прапагандыскай работы, гаворыць А. Кулакоўскі, мы заўсёды імем саўсвядомлена, памагаць нашым творчым сілам стаяць бліжэй да жыцця народа, глыбей разумець і адчуваць інтарэсы народа. Інтарэсы нашай партыі і тых задач, якія ставіць партыя ва ўсіх галінах і сферах нашага жыцця.

Партыйная арганізацыя Саюза пісьменнікаў за апошні час стала яшчэ больш аўтарытэтай, актыўнай, баявітай. Значна павысілася грамадская актыўнасць камуністаў і беспартыйных пісьменнікаў, іх паўдце адказнасці за даручаную справу. А. Кулакоўскі гаворыць пра тэму здабыткі, з якімі пісьменніцкая арганізацыя ідзе да чарговага партыйнага з'езда, называе імёны пісьменнікаў, якія найбольш плённа працавалі ў часы падрыхтоўкі да ленинскага юбілею і працягуюць цяпер, рыхтуючыся да XXIV з'езда партыі. Гэта нашы старэйшыя пісьменнікі — Пятрусь Броўка, Максім Танк, Аркадзь Куляшоў, Максім Лужанін, Ілья Гурскі, Пліп Пестрак, Мікалай Аляксееў, Міхась Машара, Раман Сабалева, а таксама — Іван Шамякін, Іван Мележ, Янка Брыль, Андрэй Макаёнак, Шымен Панчанка, Васіль Вітка, Міхась Калачынскі, Васіль Быкаў, Аляксей Савіцкі, Эдзі Агнєвіч, Еўдакія Лось, Уладзімір Юрэвіч, Іван Новікаў, Аляксей Русецкі, Аркадзь Марціновіч, Антон Алешка, Аляксей Асіпенка, Іван Навуменка, Аляксей Бачыла.

Друкуючы новыя раманы маладзёжнай пашыранасці іван Чыгрынаў, Паспяхова працягуюць таксама Барыс Сачанка, Генадзь Бураўкін, Рыгор Барадулін, Анатоль Кудравец, Ніл Гілевіч, Анатоль Вярцінскі, Уладзімір Паўлаў, Васіль Зуёнак і інш.

Далей прамоўца звяртае асаблівую ўвагу камуністаў на больш настойлівую і сістэматычную работу з творчым моладзю. І не толькі ў Мінску, але і ў абласцях, дзе ёсць аддзяленні Саюза пісьменнікаў або літаратурныя

аб'яднанні. Ён гаворыць пра тое, што Саюз пісьменнікаў яшчэ недастаткова дапамагае партыйным і камсамольскім органам выходзіць літаратурную моладзь на прадпрыемствах, у калгасах і саўгасах рэспублікі.

— Арганізацыйна-творчая работа ў саюзе набывае ў гэтым годзе некалькі пашырэння і паглыбленне, — гаворыць прамоўца. — У гэтай справе шмат залежыць ад кіраўнікоў секцый. І вось відарочны прыклад: узначаліў секцыю прозы Янка Скрыган і справы там намянога палепшыліся. Бюро секцыі прозы правяло за гэты год некалькі цікавых і карысных сходаў, вечароў, творчых сустрэч. Напэўна, усім, хто быў, запомніўся той вечар, на якім выступалі аўтары твораў, прысвечаных У. І. Леніну: І. Шамякін, В. Хомчанка, А. Вярцінскі і іншыя. Вельмі цікавай і карыснай была сустрэча з І. Мележам, арганізаваная секцыяй прозы, дзе вялася шчырая гаворка пра майстэрства пісьменніка.

рабоче. Неабходна павысіць актыўнасць кожнага камуніста, неабходна пераадолець такое становішча ў нашай арганізацыі, калі некаторыя камуністы стаяць у баку ад грамадскай работы, не маюць партыйных даручэнняў. Праверка выканання прынятых пастаноў і планаў павінна стаць асновай нашай работы. Нам трэба шырай і смелей карыстацца правам заслужвання Індывідуальных справаздач як па творчых, так і па грамадскіх справах. Партыйнаму бюро абавязкова трэба ўлічыць гэта ў сваёй далейшай рабоце. Тады менш будзе такіх з'яў, калі мы нешта пачынаем і не даводзім да канца, не працягваем у некаторых справах патрэбнай настойлівасці, паслядоўнасці. Усю нашу арганізацыйную і творчую работу неабходна весці з улікам падрыхтоўкі да XXIV з'езда КПСС і чарговага з'езда пісьменнікаў.

Галоўны рэдактар газеты «Літаратура і мастацтва» Л. Прокша падрабяз-

насці сапраўды яшчэ шмат недахопаў. А секцыі паэзіі і драматургіі наогул амаль не працавалі. Сакратары праўлення саюза павінны аналізаваць працэсы, якія адбываюцца ў літаратуры, выступаць з артыкуламі ў друку, клапаціцца пра тое, каб кожная новая літаратурная з'ява знаходзіла належную ацэнку.

А. Русецкі падкрэсліў, што ўсе камуністы павінны мець партыйныя даручэнні, што партбюро павінна больш дабаць пра стварэнне творчай атмасферы ў Саюзе пісьменнікаў, выказаў пажаданне, каб штогод праводзіліся традыцыйныя дні паэзіі, як гэта робіцца ў іншых рэспубліках.

Думку аб тым, што трэба часцей праводзіць творчыя справаздачы пісьменнікаў, выказаную ў дакладзе, падтрымаў А. Зарыцкі. Ён гаворыць таксама пра тое, што партыйная арганізацыя павінна ўвагі надаваць рабоце з маладымі пісьменнікамі, клапаціцца пра іх творчы рост і грамадскую актыўнасць.

С. Шушкевіч паказаў заклапочанасць тым, што многія кнігі і творы, надрукаваныя ў перыядычных выданнях, застаюцца па-за ўвагай крытыкі, а калі і рэцэнзуюцца, то павярхоўна, аднабакова.

У спрэчках па дакладзе выступіў таксама дырэктар Беларускага аддзялення Літфонду СССР Ф. Міхееў.

— У грунтоўным справаздачным дакладзе разгледжаны шмат якіх пытанняў партыйнай арганізацыі, — сказаў І. Шамякін. — Аднак, — заўважыў ён, — самае галоўнае — творчая работа пісьменніка — не знайшла ў ім належнага адлюстравання. Варта было падагуліць, што я зроблена за мінулы год у нашай літаратурнай гаспадарцы, прааналізаваць тэндэнцыі развіцця прозы, паэзіі, драматургіі, разгледзець стан крытыкі. Гэты аналіз тым больш неабходны цяпер, напярэдадні такіх важных падзей, як XXIV з'езд партыі і чарговы з'езд пісьменнікаў.

І. Шамякін гаворыць таксама, што партыйная арганізацыя Саюза пісьменнікаў за апошні час значна ўмацавалася арганізацыйна, вырастае колькасна, што партыйнае бюро імкнулася выкарыстоўваць розныя формы і метады работы з камуністамі, удакладняла свой стыль работы. І ўсё гэта робіцца дзеля таго, каб з'яўляліся новыя кнігі, спектаклі, кінрафільмы, тэлепастаноўкі, у якіх па-сапраўднаму хваляюча была б адлюстравана стваральная дзейнасць савецкага чалавека.

На сходзе з прамовай выступіла сакратар Ленінскага РК КПБ Р. Понава.

У пастанове, якую прыняў партыйны сход, адзначаецца, што падрыхтоўка да XXIV з'езда КПСС і да пісьменніцкіх з'ездаў павінна быць паключана ў аснову ўсёй работы пісьменніцкай арганізацыі, што ўсю сваю ўвагу партбюро, сакратарыят і прэзідыум Саюза пісьменнікаў павінны звярнуць на вырашэнне найбольш важных творчых пытанняў, на стварэнне новых мастацкіх твораў, якія адлюстроўвалі б гераічнае мінулае народа і яго працоўныя подзвігі ў барацьбе за стварэнне матэрыяльнай базы камунізму.

Сход абраў новае партыйнае бюро, у склад якога ўвайшлі М. Вінагору, В. Зуб, П. Кавалёў, А. Кулакоўскі, Я. Кучар, Г. Папоў, Л. Прокша, А. Русецкі, М. Танк, В. Хомчанка, І. Шамякін, А. Шаўня, У. Юрэвіч. Сакратаром партыйнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў зноў абраны Аляксей Кулакоўскі.

На справаздачна-выбарчым сходзе адбыліся таксама выбары дэлегатаў на XVI партыйную канферэнцыю Ленінскага РК КПБ, якая адбудзецца 26 снежня. Дэлегатамі абраны: А. Асіпенка, І. Драгоўскі, М. Калачынскі, А. Кулакоўскі, П. Пестрак, А. Русецкі, Я. Семяжон, Б. Спрычан і М. Танк.

ПА ЗАКЛІКУ ПАРТЫ— ПА ЗАГАДЗЕ СЭРЦА

СА СПРАВАЗДАЧНА-ВЫБАРЧАГА СХОДУ ПАРТЫЙНАЙ АРГАНІЗАЦЫІ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАУ БССР

пра яго творчую лабараторыю. Можна прывесці шмат добрых прыкладаў з работы секцыі дзіцячай літаратуры, якой кіруе член партбюро Васіль Хомчанка, секцыі крытыкі (старшыня Д. Бугаёў), камісіі па ваенна-шафскай рабоце (старшыня М. Аляксееў), секцыі паэзіі (старшыня С. Грахоўскі), секцыі перакладу (старшыня Я. Семяжон).

А. Кулакоўскі гаворыць таксама пра недахопы, якія яшчэ маюць месца ў рабоце Саюза пісьменнікаў, у прыватнасці, у рабоце кансультаў Саюза, падкрэслівае, што яны павінны быць у цэнтры ўсяго літаратурна-творчага працэсу, актыўна ўплываць на гэты працэс, накіроўваць яго. Абавязак кансультаў — дапамагаць рабоце жанравых секцый, арганізоўваць творчыя вечары і сустрэчы, сацыяльна работай літаратурных аб'яднанняў і гурткоў, а галоўнае — весці непасрэдную работу з аўтарамі.

Дакладчык адзначае, што партыйная арганізацыя разам з кіраўніцтвам Саюза пісьменнікаў арганізавала і правяла шмат цікавых і карысных спраў: праведзены сімпозіум сумесна з рэдакцыяй «Літаратурнай газеты», арганізаваліся паэзійныя пісьменніцкаў па ленинскіх мясцінах у нашай краіне і за мяжой, праводзіліся літаратурныя вечары, прысвечаныя 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, заслушваліся на прэзідыуме творчыя справаздачы маладых пісьменнікаў, праведзены семінар маладых драматургаў. Але частка запланаваных мерапрыемстваў усё ж такі засталася невыкананай. Не ва ўсіх творчых секцыях праведзены справаздачна-выбарчыя сходы, не праведзены такія сходы ў некаторых абласных аддзяленнях Саюза пісьменнікаў, асабліва зацягнулася вырашэнне арганізацыйнай справы ў Гродзенскім аддзяленні.

— Ад стылю нашай работы залежыць вельмі многае, — гаворыць у заключэнне А. Кулакоўскі. — Мы часта скардзімся на недахоп часу для творчых спраў і ў той жа час не заўважаем, колькі яго ў нас марна прападае з-за нашай часам неарганізаванасці ў

на спыніўся на рабоце партыйнай групы рэдакцыі і на тых праблемах, якія вырашае калектыву штодзённа.

А. Шаўня расказаў пра дапамогу, якую аказвала партыйнае бюро рабоце прафсаюзнай арганізацыі Саюза пісьменнікаў за справаздачны перыяд.

— У дакладзе А. Кулакоўскага дадзены ўсебаковы аналіз работы партыйнай арганізацыі за год, — сказаў У. Юрэвіч. — У ім шмат цікавых фактаў, назіранняў, высноў. Шкада толькі, што ў ім няма грунтоўнага аналізу сучаснага літаратурнага працэсу, вельмі сціпла гаворыцца ў ім таксама і пра нашы літаратурныя здабыткі.

На думку У. Юрэвіча, адметнай рысай гэтага літаратурнага года стала тое, што ў прозе ўзнімаецца значэнне рамана як жанру. Шкада, гаворыць дакладчык, што большасць крытыкаў стаяць у баку ад літаратурнага працэсу, што пісьменнікі-камуністы яшчэ недастаткова выкарыстоўваюць у сваёй творчасці магчымасці такога жанру, як нарыс, рэдка бываюць на будоўлях, у калгасах і саўгасах рэспублікі. У Юрэвіч зазначае, што партыйнае бюро павінна звярнуць больш пільную ўвагу на работу прыёмнай камісіі і сістэмы палітсветы пры Саюзе пісьменнікаў.

Пра дзейнасць Камітэта па ахове аўтарскіх правоў і дапамогу, якую аказвала партыйнае бюро Саюза пісьменнікаў, гаворыць Э. Валасевіч.

Б. Спрычан і В. Зуб расказалі аб рабоце рэдакцый часопісаў «Неман» і «Вожык» на ўмацаванні працоўнай дысцыпліны, павышэнні актыўнасці і адказнасці за даручаную справу ўсіх работнікаў.

Разгледзіў задачу, якія стаяць перад пісьменніцкай арганізацыяй па прапагандзе мастацкай літаратуры, прысвяціў сваё выступленне М. Татур.

— Партыйная арганізацыя павінна ўдзяляць больш увагі пытанням творчасці пісьменнікаў, — сказаў у сваім выступленні А. Русецкі. — У справаздачным дакладзе адзначалася работа творчых секцый. У іх дзей-

Знак ЛіМа

Вельмі добра, што «Літаратура і мастацтва» на сваіх старонках выступае з артыкуламі аб ахове прыродных багаццяў нашай рэспублікі. Апошні матэрыял на гэтую тэму, які спыніў маю ўвагу, быў аб прыпяцкім ландшафтна-гідралагічным запаведніку, змешчаны ў кастрычніка г.г. Зацікавіў таму, што, аказваецца, жывы блізка ля яго. «Аказваецца», бо да прычэпа артыкула я, ды і бадай ніхто не ведаў, што такі запаведнік існуе. Правільна газета адзначае, што ніякай раст-

А ГЭТУ ШКОДУ ЯК НАЗЫВАЦЬ?

лумачальнай работы сярод насельніцтва не праводзіцца, ішо рэжым запаведніка існуе толькі на паперы. Убарць і Свігі працякаюць і па Лельчыцкаму раёну. А вось ніхто не ведае, пойма гэтых рэк на тэрыторыі Лельчыцкага раёна з'яўляюцца запаведнымі ці не! У пастанове, якая была змешчана ў друку, трэба было назваць не толькі раёны запаведніка, але і тэрыторыі якіх сельсаветаў, нават вёсак праходзіць запаведная зона. Цяпер аб пытанні, вынасеным у заглавак, Па-

раць Убарць кожны год ад вясны да восні ідзе мільяны сплаў лесу. Гэта прыносіць вялікую шкоду. Мне не раз даводзілася называць такі малюнак На берагах ракі асела многа бярвенняў. Багром іх спінуць не пад сілу. На вырочку прыходзіць тэхніка. Магутныя бульдозеры знішчаюць усё жывое на сваім шляху. У раку звальваюцца не толькі бярвенні, але і сам бераг разам з растуцьмі на ім лазнякам, алейнікам і нават прыжжунамі дубкамі і бярозкамі. У выніку рака з-

смечваецца, мялее. Таму і не дзіўна, што ў нашым раёне рака на працягу толькі двух гадоў у многіх месцах змяніла сваё рэчышча, стварыўшы многа старыц.

Хіба ж такое можна дапусціць, тым больш у запаведніку! Як аматар прыроды, ніяк не магу пагадзіцца з тым, каб у запаведніку гаспадарылі піла, сякера і тым больш аманал. Праўда, кажуць, што так будзе толькі да 1975 года. Але ж за пяць гадоў нават пры самых разумных лесараспрацоўках ад векавых дубоў ды сосен нічога не застанецца. Пры гэтым трэба ўлічыць і той факт, што частка дрэў будзе знішча-

на самавольнымі высечкамі. А колькі шкоды жывой прыродзе нанясуць браканьеры! У нас, напрыклад, паўсюдна днём і ноччу глушаць рыбу. І ў гэтым, як ні дзіўна, вінаваты ў першую чаргу лясгасы і хімлягасы. Гэта свайго роду забеспячэнцы браканьеры. Бяфордаў шнур, капсулі, дэтанатары, тол-аманал — вось тая зброя, якую набываюць браканьеры непасрэдна ў гэтых арганізацыях. Вядома, ім там гэтага не вы-

пісваюць, як дровы. Крадучь узрыўчатку хімлягасайскія рабочыя-узрыўнікі і прадаюць браканьерам. І пракантраляваць гэта не так лёгка. Пеня, маўляў, мы і «зубамі вырвем», а ўзрыўчатку сэканомілі для глушэння рыбы.

Адным словам, ці не час усё гэта спыніць! Запаведнік не можа быць запаведнікам, пакуль у ім будзе гаспадарыць сякера.

Павел ШЫБУТ
г. п. Лельчыцы.

ВЯЛІКІЯ правядыры міжнароднага пралетарыяту Карл Маркс і Фрыдрых Энгельс, з выключнай навуковай глыбінёй адкрываючы агульныя для ўсяго чалавецтва законы грамадскага развіцця, у той жа час уважліва ўглядаліся ў жыццё шматлікіх краін і народаў свету, адзначалі сваясаблівасць іх гістарычнага лёсу. Убачылі яны і нашу Беларусь, хаця гэта і нялёгка было, бо яна ў той час была пазбаўлена свайго нацыянальнага імя, і не толькі ўбачылі, але і праўдліва шматбаковую зацікаўленасць да Беларусі, глыбока і дэталёва яе ведалі, пра што сведчаць іх творы, перапіска, архівы.

**АД СТАГОДДЗЯ
ДА СТАГОДДЗЯ**

Перш за ўсё звяртае на сябе ўвагу грунтоўнае знаёмства К. Маркса і Ф. Энгельса з гісторыяй Беларусі. З іх твораў мы можам атрымаць яскравае ўяўленне аб асноўных этапах і важнейшых сацыяльных працэсах у гістарычным развіцці беларускага народа з глыбокай старажытнасці і да канца XVIII стагоддзя.

Як вядома, першапачатковым і агульным для рускага, украінскага і беларускага народаў быў кіеўскі перыяд іх гісторыі. К. Маркс у сваёй працы «Тайная дыпламатыя XVIII стагоддзя» (надрукавана на англійскай мове ў Лондане ў 1899 г.) даў вычарпальную характарыстыку Кіеўскай дзяржавы, якую ён называў «Імперыяй Рурыкавічаў», паказаў прычыны яе росту ў IX—X ст. ст. і паступовага заняпаду, пачынаючы з XI ст. Так, ён гаворыць, што ўжо пры Кіеўскім князі Ізяславе, што княжыў з 1054 г. па 1078 г. і валодаў Кіевам і Ноўгарадам, усе «астатнія князі карысталіся неабмежаванай уладай». Гэта добра бачна і на прыкладзе Полацкага княства, якое к гэтаму часу выдзелілася ў асобную палітычную адзінку старажытнай Русі. К. Маркс адзначае, што Кіеўская дзяржава была паяпрадніцай утварэння шэрагу дзяржаў на Усходзе Еўропы, у тым ліку і Вялікага княства Літоўскага, у склад якога ўваходзіла і Беларусь.

Ф. Энгельс адкінуў валюнтарысцкія тэорыі дваранска-буржуазнай гісторыяграфіі, паводле якіх Вялікае княства Літоўскае ўтварылася шляхам заваявання літоўскімі князямі беларускіх і украінскіх земляў. Ён паказвае, што гэта было мірнае далучэнне, адной з важнейшых прычын якога была пагроза татарскага нашествя: «У той час, калі Вялікаросія пачала пад мангольскае іга, Беларусь і Маларосія знайшлі сабе абарону ад азіяцкага нашествя, далучыўшыся да так званых Літоўскага княства». Сапраўды, няма ніводнай крыніцы, якая б пацвярджала факт заваявання літоўскімі князямі беларускіх земляў. З прыведзеных слоў бачна, што Энгельс лічыў гэту дзяржаву літоўскай толькі па назве, што фактычна так і было. Маркс таксама глядзеў на Вялікае княства Літоўскае, як на славянскую «рускую» дзяржаву. Ён пісаў у сваёй працы «Сіенскі Разін»: «Русь тады (у XIV-XVI ст.ст. — М. Е.) была падзелена на дзве дзяржавы: Маскву і Літву». Як вядома, уласна літоўскія землі займалі толькі адну дзесятую ўсёй тэрыторыі дзяржавы, і яны не маглі мець дамінуючага значэння ў Вялікім княстве Літоўскім. Ф. Энгельс адзначае, што ва ўладанні саміх літоўцаў былі «паўночныя правінцыі Прыбалтыкі», г. зн. уласна літоўскія землі, а не ўсе землі дзяржавы.

Гаворачы пра народы, якія пасялялі Вялікае княства Літоўскае, Ф. Энгельс указваў на беларусаў і на тэрыторыю, якую яны займалі. Асабліва важна тое, што Энгельс прызнаў ужо для таго часу факт існавання самастойнай беларускай мовы і вызначыў вельмі дакладна яе месца ў сістэме другіх славянскіх моваў. Ён пісаў, што беларусы гавораць на мове «срэдняй паміж польскай і рускай, але больш блізкай да апошняй».

К. Маркс запіс у сваё «Храналагічныя вышкі» шматлікія факты з гісторыі Вялікага княства Літоўскага. Так, ён адзначаў поход татарскага князя Бурундая на Беларусь і літоўскія землі ў 1258 г. К. Маркс асабліваю ўвагу звяртае на вялікіх літоўскіх князёў Віція і Гедыміна, на іх смелыя і паспяховыя походы супраць варожых дзяржаў, у прыватнасці, супраць нямецкіх крыжакоў. Ён указваў, што пры Гедыміне Вялікае княства Літоўскае пашыраецца ўсё больш і больш на усход, уключаючы ў свой склад Уладзімір-Валынскі і Кіеў. Маркс адзначаў часовае аслабленне літоўскай дзяржавы пасля смерці Гедыміна ў

выніку спрэчак яго сыноў, пакуль улада не перайшла да самага здольнага з іх. Ён падкрэсліў, што Таўтонскі ордэн «у першай палове XIV ст. стаў сур'ёзнай пагрозай для Польшчы, Літвы і другіх краін Усходу». Маркс адзначаў першае аб'яднанне Польшчы і Літвы, якое адбылося ў 1386 г. пры Вялікім князі Літоўскім Ягайлу, абраным у выніку гэтага польскім каралём.

К. Маркс уважліва разглядае ўзаемаадносіны Вялікага княства Літоўскага і Маскоўскай дзяржавы ў XIV-XVI ст. ст. Ён фіксуе шматлікія войны паміж імі, паступовае наступленне Маскоўскай дзяржавы і заняцце ёю асобных тэрыторый Вялікага княства Літоўскага.

У 1569 годзе адбылася Люблінская унія, якая шырока адчыніла дзверы для наступлення польскіх феодалаў у саюз з каталіцкай царквой на Беларусь і Украіну. Гэта выклікала ўздым класавай і нацыянальна-вызваленчай барацьбы беларускага і украінскага народаў. Напалонаны гэтым рухам, які пагражаў і іх класавым ін-

ся да Расіі: «Большая частка Польшчы, так званая Заходняя Расія, гэта значыць Беласток, Гродна, Вільня, Смаленск, Мінск, Магілёў, Валынь і Падолля, пачынаючы з 1712 г., за ізначным выключэннем, спакойна падначаліліся панаванню рускіх; яны і не пашаваліся, за выключэннем не многіх гараджан і дваран у асобных месцах». З далучэннем да Расіі пачаўся новы перыяд гісторыі Беларусі, шчыльна звязаны з гісторыяй вялікага рускага народа.

**...І АД ІМЯ
БЕЛАРУСКАГА
СЕЛЯНІНА**

Асабліваю ўвагу Маркс і Энгельс удзялілі становішчу Беларусі і беларускага народа ў XIX ст. Чытаючы працы рускіх пісьменнікаў і даследчыкаў, К. Маркс і Ф. Энгельс падкрэслівалі і выпісвалі і тыя месцы, якія датычылі Беларусі.

К. Маркс уважліва выпісваў тыя месцы канспектываемых кніг, у якіх гаварылася аб прыродных умовах беларускіх губерняў. З кнігі Скалдзіна «У глушы і сталіцы» (яе пазней высока ацэньваў У. І. Ленін) ён даведваецца, што для Мінскай губерні характэрны балоты і лясы, для Гродзенскай — зыбучыя пяскі, а Віленская ў большай частцы — неўрадлівая. З кнігі Янсона «Вопыт статыстычных даследаванняў аб сялянскіх надзелах і плянжах» ён выпісвае месцы, дзе гаворыцца, што Мінская, Гродзенская, Віленская і частка Віцебскай губерні маюць пясчана-гліністую і пясчаную глебу, што значная частка іх пакрыта пясчанымі дзюнамі. К. Маркс таксама занатаваў, што паўднёвая частка Мінскай, паўднёва-ўсходні кут Гродзенскай губерні ўваходзяць у так званыя Пінскае Палесце, пакрытае вялізнымі балотамі (тут ад сябе ён дадаў «дрыгваю») і пяскамі (і зноў дадаў «усюды вялікая лясістасць»). Як добра ведаў К. Маркс тэрыторыю Беларусі, сведчыць такі факт. Пералічваючы ў сваёй кнізе беларускія гу-

краю прызнае за сялянамі толькі тыя землі, якімі яны карысталіся да 19 лютага 1861 г., іншымі словамі, яно санкцыянавала ўсе крадзязны памешчыкамі інвентарызаваных (1847 г.) земляў і пакінула без усялякай абароны вялізную масу абяздоленых парабкаў.

Калі ў 1863 г. у Польшчы, Літве і Беларусі адбылося паўстанне, царскі ўрад зрабіў захады, каб не дапусціць яго пашырэння. К. Маркс у сваіх канспектах адзначае іх. Гэта абавязковы выкуп, зніжэнне выкупных плацяжоў і аброкаў, ануляванне паграбежніцку складзеных выкупных дагавораў, надзяленне зямлёй беззямельных. Аднак гэтыя меры, якія налілі больш дэмагагічны, чым фактычны характар, істотна не змянілі становішча беларускага сялянства.

К. Марксу была добра вядома гаротная доля палескага селяніна, і ён у канспекце кнігі Янсона дадае ад сябе: «Няма нічога больш бядотнага за становішча сялян у палескай (Пінск) частцы Заходніх губерняў». К. Маркс адзначаў, што нямнога лепш становішча сялян у Магілёўскай губерні з яе неўрадлівымі глебамі. Таму не дзіўна, што абцяжараныя зборамі сялян гэтай губерні не раз звярталіся з заявамі дазволіць ім адмовіцца ад сваіх надзелаў і перасяліцца ў другія губерні. Энгельс таксама звярнуў увагу на вялікую суму нядомак, якія накіпіліся за сялянамі Магілёўскай губерні з 1862 г. па 1876 г.

К. Маркс не абышоў сваёй увагай ніводнай групы абяздоленых сялян Беларусі. Так, ён запісаў, што ў заходніх губернях усе беззямельныя, агароднікі, большая частка тых, што маюць невялікія надзелы, жывуць не надзелаў, а заробкам, якія вельмі нізкія. К. Маркс ведаў і пра такую спадчыну прыгоніцтва на Беларусі, як сервітуты, і ў сувязі з гэтым звярнуў увагу на барацьбу беларускіх сялян за права карыстання ўгоддзямі, лясамі, пашамі і інш.

Будучы выразнікам інтарэсаў прыгнечаных усяго свету, К. Маркс, Ф. Энгельс гаварылі і ад імя беларускага сялянства, жыццё якога яны

М. ЕРМАЛОВІЧ

ЯНЫ

тарэсам, беларускія і украінскія феодалы пачалі здраджваць свайму народу і пераходзіць на бок яго класавых і нацыянальных ворагаў. Яны, заахвачаныя рознымі прывілеямі, сталі праікацца інтарэсамі польскіх феодалаў, пераходзіць у каталіцкую веру і засвойваць польскую мову і культуру. На гэту з'яву, якая таксама аказала важны ўплыў на істотныя змены ў класавым саставе беларусаў і украінцаў, указваў Ф. Энгельс, адзначаючы, што «дваранства Беларусі і Маларосіі моцна апалічылася». Ён таксама паказваў, што, пачынаючы з XVI ст., калі ў Польшчы сталі панавать езуіты, праваслаўных, да якіх перш за ўсё адносіліся беларусы і украінцы, «вымушалі далучацца да рымска-каталіцкай царквы». У выніку гэтага «значная частка праваслаўных у XVI стагоддзі была вымушана прызнаць вяршэнства папы, і яны сталі называцца уніятамі». І ўсё ж, нягледзячы на рэлігійны ўціск, многія з праваслаўных «захавалі ва ўсіх адносінах вернасць сваёй ранейшай... рэлігіі». Гэта былі галоўным чынам, зазначае далей Ф. Энгельс, «прыгонныя, у той час як іх высакародныя паны амаль усе былі каталікамі».

Прымусовае акаталічванне езуітамі праваслаўных на Украіне і Беларусі, як адзначаў Ф. Энгельс, «давала вялікароскім царам жадааную падставу для дамаганняў на тэрыторыю... Літоўскага княства». Ён таксама указваў, што рускі царызм, калі яму было выгана, нават падтрымліваў барацьбу украінскіх і беларускіх сялян супраць польскіх арыстакратаў, але калі яго мэты былі дасягнуты, царскія «салдаты зноў вярталі прыгонны пад прыгёт іх паноў». Так, напрыклад, было ў 1768—69 гг., калі царскія войскі задушылі «Капіўшчыну» — паўстанне сялян Прабоўскай Украіны супраць польскіх паноў, і ў 1812 г., калі яны расправіліся з беларускімі сялянамі, якія знішчалі маёнты польскіх паноў, што перайшлі на бок Напалеона.

Ф. Энгельс паказаў прагрэсіўнасць факту далучэння Беларусі да Расіі, якое адбылося ў канцы XVIII стагоддзя. «На-шляхецку сонная Польшча» ў эканамічным развіцці намога адставала ад Расіі, да таго ж яна канчаткова згібла, яскравым выражэннем чаго была выключная прадажнасць шляхты — правагачага класа Рэчы Паспалітай. Вядома, такая дзяржава не магла быць дарагой для беларусаў і украінцаў. Тымчася ў цяжкай няволі, яны лёгка маглі перайсці пад уладу другой дзяржавы. Ф. Энгельс і адзначаў тую лёгкасць, з якой Беларусь і частка Украіны, далучылі-

ДУМАЛІ

берні, Янсон не назваў Магілёўскай. Гэта адразу заўважыў К. Маркс і зрабіў заўвагу: «А Магілёў?» Пра глебу гэтай губерні ён запісвае, што яна спустошаная ці неўрадлівая.

К. Маркс быў добра знаёмы з умовамі землекарыстання ў Беларусі. Так, ён занатаваў, што ў Мінскай, Віленскай і Гродзенскай губернях пераважае падворнае землекарыстанне, у той час як у Віцебскай і Магілёўскай губернях, накіштат Вялікаросіі, абшчыннае.

К. Маркс ведаў, што асобныя групы дробных дваран у Беларусі называюцца панцырчымі баярамі і аднадворцамі, што казённымі маёнткі ўпраўляюцца за кошт казны ці здаюцца ў арэнду, што ў іх замест аброка існуе панічына, якая паступова ператвараецца ў пазямельны падатак. К. Марксу было вядома, што ў беларускіх губернях адносіны паміж памешчыкамі і сялянамі рэгулююцца інвентарнымі правіламі, якія ўводзяцца для таго, каб паслабіць сувязь паміж сялянамі і іх польскімі памешчыкамі.

К. Маркс і Ф. Энгельс уважліва сачылі за правядзеннем рэформы 1861 года. Яны адразу убачылі яе грабежніцкі характар, бо ў выніку яе становішча сялянства яшчэ пагоршылася, што было характэрна і для Беларусі. У канспекце кнігі Скалдзіна К. Маркс запісвае: «У Віленскім генерал-губернатарстве становішча пасля рэформы стала, несумненна, горш за ранейшае». У пацвярджэнне гэтага К. Маркс выпісвае такі факт. У Паўночна-Заходніх губернях (Віцебскай, Мінскай і Гродзенскай) з іх неўрадлівымі глебамі быў устаноўлены для сялян аброк у 3 рублі з дзесяціны — «сума, якой там ніколі нельга сабраць — ні раней, ні пазней». Такім чынам, запісвае К. Маркс, «Згодна з палажэннем 1861 г. польскае дваранства фактычна ўстанавіла такія аброк, якія нават для сялян ва ўрадлівых раёнах чарназёмнай паласы былі б не пад сілу. І самае важнае тое, што гэты непамерны аброк мог быць павышаны губернскім прысутствам на патрабаванні памешчыкаў». Падводзячы вынікі рэформы 1861 г. у Беларусі, К. Маркс пісаў: «Мецовае палажэнне для губерняў Паўночна-Заходняга

добра ведалі і цяжкай долі якога глыбока спачувалі».

**«ЛІТОЎСКІ РУХ—
ЗАРАЗ САМАЕ
ВАЖНАЕ»**

У студзені 1863 года ў Польшчы пачалося паўстанне, накіраванае на заваяванне нацыянальнай незалежнасці. К. Маркс і Ф. Энгельс адразу адзначылі яго вялікае значэнне для распаўсювання пільнага рэвалюцыйнага барацьбы ў Еўропе. К. Маркс пісаў, што з пачаткам польскага паўстання «ў Еўропе зноў шырока адкрылася эра рэвалюцый». Ф. Энгельс асабліва адзначаў значэнне польскага паўстання для прывядзення ў рух усёй Расіі. Пазней У. І. Ленін таксама падкрэсліваў вялікую ролю польскага нацыянальнага руху ў справе абуджэння дэмакратыі ў Еўропе. Ён пісаў: «Пакуль народныя масы Расіі і большасці славянскіх краін спалі яшчэ непрабудным сном, пакуль у гэтых краінах не было самастойных, масавых, дэмакратычных рухаў, шляхецкі вызваленчы рух у Польшчы набываў гіганцкае, першаступеннае значэнне з пункту гледжання дэмакратыі не толькі ўсёрасійскай, не толькі ўсёславянскай, але і ўсёеўрапейскай». Польскі нацыянальны рух меў першаступеннае значэнне для рэвалюцыйнага абуджэння Беларусі і Літвы, дзе ўслед за Польшчай таксама выбухнула паўстанне, на чале якога стаў Кастусь Каліноўскі, вялікі беларускі рэвалюцыянер, умелы і энергічны арганізатар народных мас. Рэвалюцыйная дзейнасць К. Каліноўскага праходзіла ў выключна складанай абстаноўцы. Яму прыходзілася весці барацьбу з рознымі палітычнымі плынямі ўнутры паўстання. Яго паслядоўная дэмакратычная пазіцыя ў кіраўніцтве паўстаннем выклікала незадаволенасць і прамую варожасць з боку кіраўнікоў польскага паўстання, галоўнай задачай якіх было стварэнне самастойнай Польшчы. Аб задавальненні інтарэсаў сялян, аб канфіскацыі памешчыцкіх земляў яны нават не гаварылі, што зрабіла польскае паўстанне неппулярным сярод сялян і што бы-

ПРЫНЯТЫ Ў САЮЗ МАСТАКОЎ

СВЕНТАКОУСКІ
Пётр Уладзіміравіч
Нарадзіўся ў 1939 годзе ў вёсцы Зубчы, Брэсцкай вобласці. У 1966 г. скончыў жыццёвае аддзяленне Беларускага Дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута. Прыняты ў Саюз мастакоў за ўдзел у рэспубліканскай выставе «40 год ВЛКСМ» («Пучэйцы, Адначына»), рэспубліканскай выставе маладых мастакоў 1966 г. («Партрэт награнічна А. Яфрэмава»), «Партрэт камандзіра танка Коршунава»), рэспубліканскай выставе «50 год Саветскай улады» («На далёкай заставе»), рэспубліканскай выставе «На варце міру» («На заданьне»), «Партрэт выхаванца танкавага палка А. Гусарана», усесязоннай выставы «На варце міру» («Трыюнга»).

ШХАНОВІЧ
Генрых Юзенавіч
Нарадзіўся ў 1937 годзе ў Мінску. Адаманце жыцця Беларускага Дзяржаўнага тэатральна-мастацкага інстытута скончыў у 1963 г. Прыняты ў Саюз мастакоў за ўдзел у рэспубліканскай выставе «На варце міру» («Назіральны пункт»), рэспубліканскай выставе «Мастацтва дэмані» («Букет ружу»), «Сакавік»), рэспубліканскай выставе маладых мастакоў 1965 г. («Мірны рамак»), «Кветкі»), рэспубліканскай выставе маладых мастакоў 1966 г. («Старая дарога», «Абрыў»).

НОВЫ НАРОДНЫ

За творчыя поспехі ў развіцці танцавальнага мастацтва і актыўную канцэртна-выканальную дзейнасць калегія Міністэрства культуры БССР прысвоіла маладзёжнаму ансамблю «Юрчка» ганаровае званне — народны.

Больш як пятнаццаць гадоў назад быў створаны танцавальны калектыў Баранавіцкага гарадскога Дома культуры. У 1957 годзе самадзейныя танцоры паспяхова дэбютавалі ў Мінску. Яны паказалі харэаграфічную сюіту «Дружба народаў».

Асабліва плённа працуе калектыў з 1968 года, калі ў Баранавічах адкрыліся новы Палац культуры. У ансамбль прыйшлі здольныя танцоры В. Кулінковіч, В. Бурцаў, Г. Жарыкаў, І. Іванюк, Л. і Г. Наумавец і іншыя. Узначалі калектыў вопытны балетмайстар М. Пузанюк. У той год і «нарадзіўся» маладзёжны ансамбль танца «Юрчка».

У апошні час баранавіцкія танцоры шмат выступаюць з канцэртамі ў гарадах і вёсках нашай рэспублікі. Летась яны дэманстравалі сваё майстэрства ў Маскве, на Усесязоннай выставы дасягненняў народнай гаспадаркі. Двойчы выязджаў калектыў у Польшчу Народную Рэспубліку.

У рэпертуары ансамбля нямала складаных харэаграфічных твораў: кампазіцыя на тэму грамадзянскай вайны «Будзёнаўцы», беларускі народны танец «Лявоніха», «Юрчка», «Маладзёжная полька», лірычны танец «Спатканне», «Рускі танец», лепшыя харэаграфічныя творы Чэхаславакіі, Венгрыі і іншых сацыялістычных краін.

Зараз у ансамблі больш п'ясоціні самадзейных танцораў. Большасць з іх — перадавікі працы, выдатныя вучобы. Некаторыя ўдзельнікі займаюцца завочна ў тэхнікумах і інстытутах. У калектыве выраслі майстры харэаграфіі Т. Несцежава, В. Бабко, В. Бурцаў, якія на грамадскіх пачатках кіруюць танцавальнымі калектывамі на прадпрыемствах і ва ўстановах горада. У Крошынскім сельскім Доме культуры працуе танцавальны калектыў — спадарожнік ансамбля «Юрчка».

Ансамбль гарадскога Дома культуры стаў сапраўднай школай харэаграфіі: тут працуюць дзве падрыхтоўчыя групы па сорок чалавек і студыя, у якой займаюцца каля паўтары сотні юных танцораў.

У гэты час ансамбль «Юрчка» рыхтуе новую праграму, прысвечаную XXIV з'езду нашай партыі. Героіка-патрыятычная кампазіцыя «Хатынь» і харэаграфічная кампазіцыя «Купалінка», якія ставіць мастацкі кіраўнік калектыву Я. Куліш, будуць асновай гэтай праграмы.

ВІНШУЕМ З УЗНАГОДАЙ!

Указам Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР за вялікія заслугі ў галіне беларускага опернага мастацтва народны артыст рэспублікі Міхаіл Іванавіч Дзяніскаў у сувязі з 70-годдзем з дня нараджэння ўзнагароджаны Ганаровай Граматай Вярхоўнага Савета БССР.

ло адной з галоўнейшых прычын яго вядуча. Калі польскія кіраўнікі бачылі перш за ўсё шляхецкую Польшчу, то Каліноўскі — мужыцкую Беларусь. Іх ідэал быў у мінулай Польшчы з шляхецкімі вольнасцямі, яго ідэал — у будучай Беларусі з народнай воляй. Апроч таго, польскія кіраўнікі вялікі надзеі ўскладвалі на дапамогу з-за мяжы з боку Англіі і Францыі, а К. Каліноўскі паказваў утанічнасць гэтых надзей, гаворачы, што можна спадзявацца толькі «на паварот сілы народа».

Але хаця К. Каліноўскі бачыў шляхецкую абмежаванасць польскага руху і ў многім разыходзіўся з яго кіраўнікамі, ён уступіў з ім у шчыльны кантакт, бо ён глыбока разумеў, што яно, гэтак паўстанне, для таго часу было адзінай іскрай, якая магла запаліць полымя рэвалюцыйнай барацьбы. Нездарма ж ён гаварыў: «Польскае дзела — гэта наша дзела, гэта вольнасць дзела». Не ў прыклад польскім кіраўнікам, 25-гадовы К. Каліноўскі праявіў выключную палітычную мудрасць, не пайшоўшы з ім на разрыў нават тады, калі ім удалося на кароткі час адхіліць яго ад кіраўніцтва паўстаннем, бо ведаў, што гэта было б толькі на карысць ворагам. Будучы самым паслядоўным у той час сялянскім дэмакратам і рэвалюцыянерам, К. Каліноўскі накіроўвае паўстанне ў Беларусь і Літву ў рэчышча барацьбы супраць самадзяржаў і прыгонніцтва, за ліквідацыю памешчыцкага землеўладання і перадачы ўсёй зямлі ў рукі сялян. Сваім дэмакратычным і масавым характарам яно і прыцягнула ўвагу К. Маркса і Ф. Энгельса, асабліва пасля першых няўдач польскіх паўстанцаў, у прыватнасці, пасля таго, як адзін з кіраўнікоў паўстання Лянгевіч, падарваўшы паражэнне ад царскіх войск, кінуў свой атрад і ўцёк у Аўстрыю. К. Маркс назваў гэту гісторыю агіднай. Ф. Энгельс у пісьме К. Марксу ад 8 красавіка 1863 г. гаварыў: «Баюся, што польская гісторыя набывае дрэнны кірунак. Паражэнне Лянгевіча пачынае ўжо адчувацца ў Каралеўстве» (у Польшчы. — М. Е.). Восць таму, як адзначае ён далей, «літоўскі (у той час пад Літвой разумелася і Беларусь. — М. Е.) рух — зараз самае важнае, бо ён: 1. выходзіць за межы Польшчы, і 2. у ім прымаюць вялікі ўдзел сяляне». Як праікліва ўбачыў Ф. Энгельс розніцу паміж польскім паўстаннем і паўстаннем у Літве і Беларусі! Тое, што ў апошнім прымаў ўдзел сяляне, было галоўнай заслугай яго кіраўніка — К. Каліноўскага. Цяпер ад гэтага руху залежаў поспех і паўстання ў Польшчы, бо калі ён, як гаварыў Энгельс, «не будзе спрыяльна развівацца і не ажывіць зноў рух у Каралеўстве, то я не думаю, каб былі вялікія шанцы на поспех». Аднак падарванае знутры правымі, згодніцкімі элементамі, паўстанне ў Беларусі і

визковага ўключэння Літвы, Беларусі і Украіны ў склад Польшчы.

У XIX ст. хадзіла ў абарачэнні мноства заведама хлуслівых матэрыялаў, у якіх польскія нацыяналістамі беспадстаўна сцвярджалася, што Беларусь, і Украіна — чыста польскія правінцыі. Больш таго, нават афіцыйныя колы Расіі лічылі Беларусь польскай. У падручніку геаграфіі Арсеньева, які выдаваўся дваццаць разоў, з 1818 па 1849 гг. і быў адзіным вучэбным дапаможнікам па геаграфіі ў рускіх сярэдніх школах, было сказана, што заходнія губерні населены выключна паліякамі. Аднак Ф. Энгельс змог разгледзець праўдзівую карціну нацыянальнага складу Беларусі і Украіны. У прыватнасці, ён гаварыў, што ў былых польскіх правінцыях «па гэты (заходні. — М. Е.) бок Дэвіны і Дняпра... паліякамі з'яўляюцца толькі дваране і часткова гараджане», што тут «жыве самае большае 500 000 паліякаў». Адраджэнне Польшчы ў межах 1772 г., у якой былі беларускія, украінскія і літоўскія сяляне цяперлі страшэнны феадальны і нацыянальны ўціск, было б, вядома, рэакцыйнай справай. Менавіта гэта і меў на ўвазе Ф. Энгельс, калі пісаў, што «для тамашняга (г. зн. беларускага і украінскага. — М. Е.) селяніна аднаўленне Польшчы азначала б аднаўленне старой дваранскай улады ва ўсёй яе сіле».

У 1863 г. з шавіністычнымі прэтэнзіямі на Беларусь, Літву і Украіну выступіў адзін з кіраўнікоў польскага паўстання Людвіг Мераслаўскі, што выклікала рэзкую водпаведзь М. Бакуніна. Паміж імі завязалася палеміка. Яе і меў на ўвазе Ф. Энгельс у пісьме да К. Маркса ад 17 лютага 1863 г., калі пісаў: «што Бакунін і Мераслаўскі выступаюць адзін другога Ігунамі і счэпіліся з-за будучых руска-польскіх межаў». Адмоўная характарыстыка гэтай палемікі з боку Ф. Энгельса была выклікана тым, што і Мераслаўскі, і Бакунін, спрачаючыся аб будучых руска-польскіх межах, ніколі не ўлічалі волі насельніцтва спрэчных тэрыторый, а менавіта Беларусь, Літву і Украіну. Ужо пазней, калі гэтыя спрэчкі паміж рускімі і польскімі рэвалюцыянерамі не ўціхалі, Ф. Энгельс указаў на неабходнасць пры вырашэнні гэтага пытання ўлічваць жаданне самога насельніцтва. У пісьме да Веры Засудлія ад 3 красавіка 1860 г. ён пісаў: «Калі паліякі прэтэндуць на тэрыторыі, якія рускія наогул лічаць набытымі назаўсёды і рускімі па нацыянальным складзе насельніцтва, то не мне рапача гэта пытанне. Усё, што я магу сказаць, дык гэта тое, што, п-момой, насельніцтва, пра якое ідзе гаворка (г. зн. беларусы і ўкраінцы. — М. Е.), павінна само вызначыць свой лёс». Такая пастаноўка пытання ў адносінах вызначэння лёсу беларусаў і ўкраінцаў была адзіна правільная, і такі пункт погляду пазней поўнасцю падзяляў У. І. Ленін.

МАРКСІЗМ ПРАКЛАДВАЕ ДАРОГУ Ў НАШ КРАЙ

Вялікае вучэнне К. Маркса і Ф. Энгельса адразу стала прыцягваць да сабе пільную ўвагу рэвалюцыйных беларускіх пралетарыяў і інтэлігенцыі.

У сакавіку 1870 г. у Жэневе ўтварылася Руская секцыя і Інтэрнацыяналу. Адным з арганізатараў яе быў і палымны беларускі рэвалюцыянер Антон Трусаў. Ён нарадзіўся ў 1835 г. у Барысаве, пасля жыў у Мінску,

І ПРА

Літве паступова пайшло на спад, на што указаў Ф. Энгельс у пісьме К. Марксу ад 11 чэрвеня 1863 г.: «Справа ў Польшчы дзень у апошні час, здаецца, ужо не так добра. Рух у Літве і Маларосіі развіваецца яўна слаба, ды і ў самой Польшчы паўстанцы як быццам не дабіліся поспеху. Камандзіры ўсе гінуць, ці пападаюць у палон, і там іх расстрэльваюць».

К. Каліноўскі, разумеючы, што без падтрымкі з боку рускага рэвалюцыйнага руху нельга перамагчы, рабіў спробы пашырыць паўстанне ўглыб Расіі. Яшчэ ў красавіку 1863 г. на плане, адобранаму ім, буйны паўстанцкі атрад, які дзейнічаў у Магілёўскай губерні, павінен быў перайсці ў Смаленскую губерню. Аднак ён не дасягнуў мэты, бо быў разгромлены царскімі карнікамі. Менавіта тое, што паўстанне не перакінулася ў Расію, было адной з прычын яго паражэння, на што указаў Ф. Энгельс: «Што мяне больш за ўсё здзіўляе, дык гэта тое, што ў Вялікаросіі не пачынаецца сялянскі рух».

Паўстанне 1863 г. паставіла на парадок дзя і пытанне аб вырашэнні далейшага лёсу Беларусі, Украіны і Літвы. Калі польскія паўстанцкі нацыянальны камітэт у сваёй адозве прызнаў права народаў Беларусі, Літвы і Украіны на самавызначэнне свайго лёсу, то гэта выклікала вялікае неадобранне з боку шавіністычных польскіх колаў, патрабаваўшых аба-

БЕЛАРУСЬ

вучыўся ў Маскоўскім універсітэце. Калі пачалося паўстанне 1863 г., ён узначаліў адзін з самых баявых паўстанцкіх атрадаў, які дзейнічаў у Магілёўскай губерні. Пасля разгрому паўстання А. Трусава ўдалося з дапамогай рэвалюцыянераў Масквы і Пецярбурга ўцячы ад царскіх карнікаў і эміграваваць за мяжу. Апынуўшыся ў Парыжы, ён увайшоў у шчыльны кантакт з французскімі рэвалюцыянерамі, а пасля пераехаў у Жэневу, дзе стаў кіраўніком друкарні і выдавецтва «Народное дело» і сакратаром Рускай секцыі і Інтэрнацыяналу. Так беларускі рэвалюцыяны дэмакрат, паўстанец 1863 г. зрабіў новы крок у сваім ідэйным развіцці, і гэты крок быў заканамерным. Мена-

віта А. Трусавым быў напісан зварот Рускай секцыі да К. Маркса з просьбай быць яе прадстаўніком у Генеральным Савеце і Інтэрнацыяналу, на што К. Маркс прыхільна адказаў: «Я з задавальненнем прымаю ганаровы абавязак, які вы мне прапаноўваеце». І ў далейшым А. Трусаў застаецца адданым К. Марксу і абараняе яго вучэнне ад нападк рознага роду ідэйных ворагаў. Характэрна і тое, што А. Трусаў, вяртаючыся на радзіму, перадаў узначальваемую ім друкарню першай рускай марксісцкай групе «Вызваленне працы». Праўда, усё гэта яшчэ не азначае, што А. Трусаў, як і яго сябры па Рускай секцыі, поўнасцю перайшлі на пазіцыі марксізма. Не, у іх яшчэ быў немалы груз народніцкай ідэалогіі. Але яны ўжо звярнулі свой позірк у бок марксізма, арганізацыяна ўжо належалі да Інтэрнацыяналу, што было ў той час важнай ступенню ў ідэйным развіцці перадавой рускай і беларускай інтэлігенцыі.

К. Маркс і Ф. Энгельс і ў 70—80 гг. прадаўжаюць цікавіцца вызваленчай барацьбай у Беларусі, дзе ў гэты час змаганне з самадзяржаўем вялі народнікі, рух якіх у Беларусі меў таксама, як і ў Расіі, шырокія намеры. Беларусь дала самаахвярнага рэвалюцыянера Ігната Грынявецкага, які ўвабраў у сваё сэрца някучую нянавісць радзімы да царызму і здзейсніў мэту народавольцаў — забіў цара Аляксандра II. Важным укладам народніцтва ў развіццё грамадскай думкі Беларусі і фарміраванне нацыянальнай і класавай свядомасці быў часопіс «Гоман». У Мінску выдаваўся народніцкі газетны «Чорны перадел» і «Зерне», і некалькі экзэмпляраў іх папалі да К. Маркса і Ф. Энгельса.

Але толькі марксізм — сапраўдная навуковая рэвалюцыйная тэорыя — мог указаць адзіна правільны шлях барацьбы з самадзяржаўем і буржуазна-памешчыцкім ладам. І мы бачым, што марксізм пачынае пракладаць сабе дарогу ў Беларусь.

Шырокае пранікненне марксізма ў Беларусь пачынаецца ў 80 гг. Вядома, што ў 1883 г. «Камуністычны Маніфест» перапісаўся ад рукі і распаўсюджваўся ў Мінску і Мінскай губерні. У Мінску, Віцебску і іншых гарадах Беларусі ўзніклі першыя марксісцкія гурткі, у якіх вывучаліся важнейшыя творы К. Маркса і Ф. Энгельса. Цераз Беларусь у асноўным ішла з-за мяжы ў Расію нелегальная марксісцкая літаратура, што ў значнай ступені садзейнічала яе пашырэнню ў Беларусі і азнаямленню з ёй перадавых беларускіх рабочых і інтэлігентаў.

Марксісцкую літаратуру сярод студэнцкай моладзі пашыраў беларускі паэт Адам Гурыновіч. З'яўляючыся студэнтам Пецярбургскага тэхналагічнага інстытута, ён быў спачатку членам, а пасля і кіраўніком рэвалюцыйнага «Гуртка моладзі польска-літоўска-беларускай і маларускай». Пра добрае знаёмства А. Гурыновіча з марксісцкай літаратурай і яго шырокія планы вывучэння яе ў гуртку сведчыць спіс літаратуры, якую ён прасіў набыць за мяжой. У ім галоўнае месца займаюць такія творы К. Маркса і Ф. Энгельса, як «Камуністычны Маніфест», «Наёмная праца і капітал», «Уобстае філасофія», «Прамова аб свабодзе гандлю», «Грамадзянская вайна ў Францыі», «Развіццё сацыялізма ад утопіі да навукі», а таксама творы Г. Пляханова, А. Бебеля, В. Лібнехта і другіх марксістаў. Але пачынаю рэвалюцыйная дзейнасць А. Гурыновіча была

спынена арыштам і зняволеннем яго ў Петрапаўлаўскую крэпасць.

У 1895 г. памёр Ф. Энгельс. Але міжнародны пралетарыят не застаўся без свайго кіраўніка. Менавіта ў гэты час ля штурвала сусветнай гісторыі стаяліся Уладзімір Ільіч Ленін. Кіруючыся геніяльным вучэннем К. Маркса і Ф. Энгельса, ён упэўнена павёў нашу краіну па шляху да пралетарскай рэвалюцыі і сацыялізма. Лепшыя рэвалюцыйныя сілы Беларусі адразу адчулі магутнае ўздзеянне гена Леніна, былі ўцягнуты ў арбіту яго думкі і справы і сталі адным з атрадаў ленинскай большавіцкай партыі, якой і суджана было ажыццявіць перамогу магутных ідэй марксізма-ленінізма ў нашай краіне.

Пазыўная ПАВЕРКА

Ніна ТАРАС

О як бы хацела ўсё тое,
Што я па зярнятку збірала,
Што самае ў сэрцы святое
Высаджвала і гадала,
Няраз палівала, расціла

Тайком ад варожага напасці,
Што ў марах трывожных насіла,—
Адаць для людзей на шчасце.

Ды шчасце яшчэ далёка—
Ад слёз не абсохла планета...
А ў небе ўжо новы рокат —
І бомбы ляцяць над светам.

І бомбы ляцяць з напалмам,
Ляцяць на хаціны і пальмы,—
Туды, дзе даліны ў квецці,
Туды, дзе жанчыны і дзеці...
О песні мае, на прыволле
Па свеце шырокім плывіце,
Павісніце хмаркай над полем,
Людзей ад бяды засланіце.

Сонца, сонца,
Над возерам—вербаў вецце...
Хто цябе змерыў,
Прастор неабсяжны блакіту?
Луг патануў
У паводцы жывога квецця,
І палавее
На ўзгорках пясчаных жыта.

Можа ізноў
Ты засумуеш па далях?..
Дзесьці пралеглі
Бяскрайнія ў свеце дарогі.
Вецер калыша
Стэпаў зялёныя хвалі,
І таямніча
Шумяць тайгі разлогі...

Ты да палёту
Мацнеш тугія крылы,
Імчыся насустрач
Вятрам,
Урганам
І шчасцю...
Толькі б хапіла
Стыхію адолець сілы,
Толькі б не ўпасці!

Людзі не помняць
Гэткай суровай зімы,
Круціць мяцеліца—
Свет зямляца з разбегу...
Птушкі галодныя
Туляцца каля зямлі,
Быццам прымерзлі
Стайкай да белага снегу.

Гнуцца да долу
Трывожна бярозы старыя—
Не засланіць ім
Празьблай маленькай стаі..
Хочаце, птушкі,
Вокны вам насцеж адкрыю,
Смела ляціце,
Хата ў мяне—не пустая.

Толькі дарэмна...
Быццам яны мне на зло,
Не зварухнуцца—
Клікаць, напэўна, не ўмею...
Грукае ў шыбу

Празьблым птушыным крылом—
Плача завая.

Так і яны дзесь,
Мае землякі на чужыне,
Зябнуць ад сцюжаў жыцця
У заморскай краіне.
Як бы хацелі вярнуцца
Да гнёздаў родных і мілых!..
Толькі шляхі замяло,
Ды надламаліся крылы.

Дубы мае барвовыя,
Лістота лёгкакрылая,
Блакiты над дубровамі
Асеннімі застылыя.

Гаі ружовашчокія
З даспелаю калінаю,
І выраі далекія,
І крыкі жураўліныя.

Ідзеш—пад ногі сцелюцца,
Ляцяць лісты кляновыя...
А сэрца ўсё вяселіцца,
Жыве надзеяй новаю.

Хачу аднаго: каб толькі мяне
не краналі
Тыя, што часам у дружбе
клянучца святой,
Гор залатых ці сярэбраных—
не абяцалі,
Вады не муцілі сваёй балбатнёю
пустой.

Сямён ШТЭЙН,
заслужаны дзеяч
мастацтваў РСФСР,
рэжысёр-пастаноўшчык.

— Спектакль «Зорка Венера» прысвечаны вялікаму беларускаму паэту Максіму Багдановічу. Гэта вельмі добра, што дзеячы беларускага мастацтва зноў і зноў звяртаюцца да яркага і драматычнага жыцця паэта, якое абарвалася ў тую пару, калі ў іншых людзей яно пачынае расцвітаць. Хочацца не толькі аддаць даніну захоплення яго таленту, але і разгадаць загадку нараджэння гэтага таленту. Чалавек, які воляй лёсу амаль увесь час быў адарваны ад роднай зямлі, палаў да яе такой шырай, такой самаадданай любоўю, так разумеў яе боль, пакуты і патрэбы, так тонка адчуваў душу народа, што, узняўшыся да вяршынь тагачаснай беларускай паэзіі, уплываў і ўплывае на ўсё яе далейшае развіццё. Гэта тэма —любоў паэта да роднага краю і непарыўная духоўная сувязь з ім — з'яўляецца адной з асноўных тэм спектакля.

Лібрэта зыходзіць з сапраўдных фактаў біяграфіі Багдановіча. Але мы, ставячы спектакль, разумелі, што, абмежаваныя імі, зрабілі б памылку, бо фабула, знешнія падзеі не могуць раскрыць сутнасць Багдановіча як паэта. Неабходна было паказаць пільны яго ўнутранага жыцця, вытокі, крыніцы і развіццё яго таленту. Як раскажаць аб гэтым сродкамі музычна-тэатральнага мастацтва? Што зрабіць, каб думкі паэта, біццё яго сэрца і бег крыві былі пачуты і ўбачаны слухачамі?

У выніку такіх пошукаў у оперы з'явіліся новы персанаж — унутраны свет Багдановіча мы паспрабавалі раскрыць пры дапамозе хору і часткова балета, якія ствараюць гукавыя і зрокавыя вобразы пачуццяў паэта.

Вядома, што вынік работы ў многім залежыць ад творчага супрацоўніцтва аўтараў з пастааваачнай групай тэатра, часам іменна яно вырашае лёс новага твора. Але некаторыя кампазітары лічаць, што калі яны закончылі клавiр, то опера ўжо створана, і ў

штыкі прымаюць кожную заўвагу тэатра. Іншыя, наадварот, дазваляюць рабіць з операй усё, што захоча пастааваачны, абы твор у тым ці іншым выглядзе хутчэй убачыў свет. Наша супрацоўніцтва з Ю. Семянякам я лічу тым ідэальным выпадкам, аб якім толькі можа марыць рэжысёр. Юрый Уладзіміравіч належыць да мастакоў, работа з якімі прыносіць вялікую творчую радасць. Упершыню ў сваёй практыцы я сустракаю кампазітара, які не прапусціў ніводнай класнай рэпетыцыі, а часам не вытрымліваў і сам садзіўся за інструмент. Усе змяненні, якія ён зрабіў у клавiры, падказаны не халодным разлікам, а пошукамі жыцц-

прапанова, якая садзейнічае раскрыццю і паглыбленню асноўнай ідэі спектакля.

Аркадзь САУЧАННА,
заслужаны артыст БССР.

— Мабыць, няма ў Беларусі мастака, сэрцу якога не быў бы блізкі пазычны вобраз Максіма Багдановіча, музыка яго вершаў. Таму ні ў мяне, ні ў Юрыя Бастрыкава (нам даручана партыя Максіма) не было патрэбы «настройваць» сябе на ролю. У яе ўваходзіць арганічна, думы і пачуцці паэта адразу робяцца блізкімі. Як хораша, што опера прасякнута мелодыямі беларускіх народных песень, якія кампазітар уплятае ў

кароткае жыццё паэта ў памяці народа.

Юрый БАСТРЫКАУ,
саліст тэатра.

— Я пачынаю толькі другі свой сезон у Мінску, а да гэтага часу быў мала знаёмы з беларускай народнай музыкай. І для мяне асабіста «Зорка Венера» застанеца незабыўнай падзеяй жыцця, бо яна адразу ўвяла мяне ў чароўны свет беларускіх мелодый, раскрыла духоўнае аблічча народа, багацце яго душы. У спектаклі ўсё сапраўды нацыянальнае — ад тэмы твора да дэталей дэкарацыі. Хоць дзеянне адбываецца большай часткай не ў Беларусі (у адпаведнасці з біяграфіяй Багдановіча), аўтары, рэжысёр і мастак здолелі перадаць нацыянальны каларыт ва ўсіх без выключэння карцінах. Я ўпэўнены, што такое ж пачуццё адкрыцця перадацца кожнаму, хто яшчэ не знаёмы або мала знаёмы з беларускім музычным мастацтвам.

Ну, а што да маёй ролі, то я цяпер жыву ёю...

Яўген ЧАМАДУРАУ,
лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР, народны мастак БССР.

— Тэма оперы «Зорка Венера» — надзвычай цікавая, пазычная і ў той жа час драматычная. Мы адчувалі вялікую адказнасць, калі браліся за яе сцэнічнае вырашэнне. Хацелася зрабіць усё, каб не зазімаць тэму, не звесці да нейкіх прыватных фактаў, а ўзвысіць яе, дасягнуць найбольшых абагульненняў. Словам, стварыць не бытавы спектакль, а твор вялікага ўзнёсла-рамантычнага гучання.

НЕЗГАСАЛЬНАЯ ЗОРКА ВЕНЕРА

Зайтра ўвечары ў Дзяржаўным акадэмічным Вялікім тэатры оперы і балета Беларускай ССР адбудзецца прэм'ера новай оперы Юрыя Семянякі «Зорка Венера» (аўтар лібрэта — Аляксей Бачыла). Наш карэспандэнт пабываў у тэатры і папрасіў стваральнікаў спектакля сказаць некалькі слоў нашым чытачам напярэдадні прэм'еры.

ця спектакля, канкрэтнай практыкай рэпетыцый.

Нірыл ЦІХАНАУ,
заслужаны дзеяч мастацтваў РСФСР і ТАССР, дырыжор.

— Новая опера расказвае не толькі пра ўнутраны свет паэта, але і пра таленавітасць і прыгажосць душы народа, які даў такога паэта. Праз народ і ў непарыўнай сувязі з ім раскрываецца вобраз Багдановіча. З гэтага вынікае і адметная рыса спектакля — роля хору як адказнага музычнага фактара ў «Зорцы Венера».

Музыка Юрыя Семянякі, прасякнутая беларускім народным меласам, вабіць сваёй шыраццю і напэўнасцю. Вельмі прыемна працаваць, калі ўсёй душой палюбіў твор, калі ў пастааваачнай групе ўсталявалася атмасфера ўзаемаражумнення і павагі да думкі кожнага, калі прымаецца кожная заўвага, кожная

музычную канву твора. І калі перад апошнім расстаннем майго героя з Веранікай я пачынаю з ёй дуэт пра зорку Венеру, зноў і зноў адчуваю тое ж хваляванне, якое перажыў першы раз, пачуўшы гэту песню. Сапраўды незгасальная яна, зорка Венера, якая на веку азарыла сваім святлом

С. ЦУКАНАУ. Харчуград. З выстаўкі, прысвечанай 50-годдзю ЛКСМБ.

ДВА дні ў Мінску працягвалася творчая канферэнцыя, прысвечаная вынікам рэспубліканскага конкурсу мастацкай самадзейнасці ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна, удзелу самадзейных калектываў на Усебеларускім фестывалі моладзі, прысвечаным 50-годдзю ЛКСМБ, і задачам устаноў культуры па нарыхтоўцы да XXIV з'езда КПСС. У рабоце канферэнцыі прынялі ўдзел кіраўнікі народных самадзейных калектываў рэспублікі, дзеячы мастацтва Беларусі, работнікі дамоў народнай творчасці і дамоў мастацкай самадзейнасці абласных узраўненняў і раённых аддзелаў культуры, раённых гарадскіх і прафсаюзных клубаў, дамоў і палацаў культуры, райкомаў і абкомаў камсамола. Канферэнцыю склікаў Міністэрства культуры БССР, Беларускі рэспубліканскі савет прафсаюзаў і ЦК ЛКСМБ.

Аб галоўным і адметным, што было ў кантры ўвагі ўдзельнікаў творчай канферэнцыі, ідзе гаворка ў гэтай справядзачы.

ГАРЫЗОНТЫ

У РЭСПУБЛІКАНСКІМ агляда-конкурсе самадзейнага мастацтва, прысвечаным 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна, удзельнічала больш 300 тысяч спевакоў, тацораў, інструменталістаў, чытальнікаў. Многія канцэрты конкурсу былі яркім хваляючым святам

народных талентаў рэспублікі. Удзельніца складалі рэпертуар, маляўнічыя нацыянальныя касцюмы, майстэрства выканання пайдалі ў глядачоў незабыўнае ўражанне.

Гарызонты мастацкай самадзейнасці рэспублікі значна пашырыліся. Самадзейнасць вырасла і якасна і колькасна. Гэтаму паспрыялі актыўная дапамога органам культуры месцовых партыйных і савецкіх арганізацый, зацікаўлены ўдзел у яе рабоце нашай творчай інтэлігенцыі. Многія дзеячы мастацтва і літаратуры рэспублікі, выкладчыкі кансерваторыі, музычных вучылішчаў былі членамі журы конкурсаў. Яны і сёння актыўна ўдзельнічаюць у рабоце семінараў, мастацкіх саветаў дамоў народнай творчасці і дамоў мастацкай самадзейнасці, сустракаюцца з артыстамі-аматарамі на рэпетыцыях, канцэртах, дзеляцца з імі сваім творчым вопытам. Неацэнная дапамога кампазітараў, п'сьменнікаў, харэографістаў і хормайстраў у стварэнні надзённага рэпертуару. Ленінскаму юбілею яны прысвяцілі многа новых песень, вершаў, музычных і харэаграфічных твораў. Многія з гэтых твораў упрыгожылі святочныя канцэртныя праграмы артыстаў-аматараў.

Камсамол рэспублікі ў цеснай садружнасці з органамі культуры прарабіў немалую работу. У самадзейнасць прыйшло многа моладзі, якая ажывіла, унесла свежы струмень у работу аматарскіх калектываў. За час Усебеларускага фестывалю моладзі, прысвечанага 50-годдзю камсамола рэспублікі, у раёнах і гарадах ад-

Знала я дружбу—без клятвы,
без абяцанняў,—
Не адзявала яна свой фальшывы
ружовы ажур,
Ды як сагравала ў сцюдзёнае
лютае ранне,
Як ратавала яна ад жыццёвых
віхур!..

Натхняла на подзвіг—здаецца,
прайшоў бы ўвесь свет ты,
На смерць бы пайшоў—і ніякі
не страшны страх...
Мінулі гады, а душа і дагэтуль
сагрэта
Цяплом тым далёкім ад дружбы
святой кастра.

НЕ ПІШЫ МНЕ ПІСЕМ НА МАШЫНЦЫ

Не пішы мне пісем на машынцы
Шрыфтам металёвым і халодным,
Дзе любая літара з-пад пальца
Звычайным штампам на паперу
ляжа.

Дастану з канверта ў хваляванні
Доўгі ліст твой—акуратны, чысты,
Пазіраю і ўздыхаю сумна:
Ні адной галоснай ані зычнай
Сэрца не сагрэла цеплынёю.
Я уважна ліст твой разглядаю:
Ён, нібы пейзаж той аднастайны,
Ад якога, едучы наперад,

Часам стане моташна і нудна,
Або, скажам, дзікая пустыня,
Дзе адны пясчаныя буруны,
І нішто тут не ажывае вока—
Ні адной іскрыстае расінкі,
Каб хоць трохі уталіла смагу,
Хоць зусім ад смагі паміраеш...
Ты пішы мне ўласнаю рукою,
Проста так звычайна, як умееш,
Дзе пахіла, дзе радком
няроўным...

Па тваім пісьме чытаць хачу я
Твае думы і душы парывы:
Тут знянацку ахапіла горыч,
І радка ў сумненні не закончыў,
Тут рука дрыжэла ў хваляванні...
І сярод параскіданых літар
Я знайду бліскучыя іскрынікі,
Што на сэрца радасцю кладуцца
І ўталюць ад жывога болю—
Сярод іх знайду крупінкі шчасця...

Калі абманулі надзеі цябе,
Растаялі, быццам аблокі,
Не траць свае сілы ў пустой
барацьбе,
Глянё—шлях прад табою шырокі.
Цябе павядзе ён на вольны
прастор—
Далей ад пакут і ад гора...
Так воды часамі з-пад ціны густой
Прарвуцца і трапяць у мора.

З пачатку Ліма ЗНАЙШЛІ... СЯКЕРУ ПАД ЛАВАЙ

Аб папулярнай мала-
даёжнай перадачы
«Алё! Мы шукаем тален-
ты» гаворыць няма
патрэбы. І можна зраз-
умець цікавасць тэле-
гледача, калі ён раптам
назва гэтай перадачы
прачытаў у праграме
Беларускага тэлебачан-
ня.

Я хачу спыніцца на
адной такой перадачы,
што вялася ў канцы
кастрычніка з Гродна.
Хоць позна выходзіла
ў эфір, а дванацатай
гадзіне, але сяціліся
вокны ў многіх хатах
нашай вёскі.

Прыёманскі край
вядомы сваімі песнямі
і выканаўцамі. І я быў
упэўнены, што ўбачу
гэтым познім вечарам і
новае і цікавае.

І вось выходзяць вы-
канаўцы адзіны за дру-
гім на эстраду. Гля-

дзіш, слухаеш, а ўра-
жанне такое, быццам
прысутнічаеш на звы-
чайным канцэрце ма-
стацкай самадзейнасці.
Але памятаеш пра руб-
рыку і чакаеш: «Вось
зараз... вось зараз бу-
дзе тое, дзеля чаго ся-
дзім да поўначы».

А дыктар гаворыць
пра апошняга выканаў-
цу. Дык дзе ж тален-
ты?

Мне здаецца, іх у
у Гродна дрэнна шука-
лі. Проста ўспомнілі
пра абласны агляд ма-
стацкай самадзейнасці
і запрасілі тых, хто
быў бліжэй. «Пад ру-
кою». І адзенне —
тое, што прымільгалася
на аглядах, — кепска
стылізацыя пад народ-
нае.

Як адначыла журы,
свежыя былі неважнец-
кія. Было і гугненне. І

няправільнае вымаўле-
не, і фальшываць то-
ну. А інструменталь-
ныя аркестры былі як
дзве кроплі вады па-
добныя да аркестраў з
Віцебска і тых, што вы-
ступалі па Цэнтраль-
ным тэлебачанні.

Няўжо нельга было
папярэдне ў Гродне
сабраць сваё журы?
Ёсць жа музычна-педа-
гагічнае і культасветву-
чылішчы, знаўцаў ха-
пае. Праслухалі б вы-
канаўцаў песень, інст-
рументальныя аркест-
ры перад тым, як вы-
ступіць перад рэспублі-
канскім гледачом, вы-
браві б сапраўды вар-
тае ўвагі. А то проста
няёмка было глядзець
на разгубленыя твары
спевакоў і іншых выка-
наўцаў, калі падводзілі
вынікі.

Гавораць, што тален-
ты — не такая ўжо ча-
стая з'ява, іх трэба шу-
каць ды шукаць. Пра-
вільна! Паўтараю: шу-
каць! А пакуль не
знайшлі, то трэба пача-
каць з выступленнем.

І. ПЯШКО,

пастаўнік.

Шумчынскі раён.

быліся творчыя конкурсы чытальні-
каў, спевакоў, музыкантаў, танцораў.
Конкурсы памаглі ўзбагаціць рэпер-
туар самадзейных артыстаў, паказалі
іх творчы рост.

З КОЖНЫМ годам расце і ста-
лее самы масавы жанр сама-
дзейнага мастацтва рэспублі-
кі—харавы. — гаворыць дакладчык,
заслужаны дзеяч мастацтваў БССР,
дацэнт кансерваторыі М. Маслаў. —
Ад прымітыўнага двухгалосага спя-
вання многія калектывы прыйшлі да
шматгалосага, ад невялікіх харавых
гурткаў—да масавых калектываў.
Спяванне без суправаджэння ўкарані-
лася не толькі ў акадэмічных хорах,
але і некаторых народных. Радуе ста-
більнасць многіх самадзейных хораў.
Добра занялі сябе многія народныя
хоры, ансамблі песні і танца.

Плённы ўплыў на харавую сама-
дзейнасць аказалі кваліфікаваныя
кадры кіраўнікоў. У самадзейнасці

нікаў сёння скіравана на дапамогу
сельскай самадзейнасці. Аб гэтым га-
варыць у сваім выступленні намеснік
начальніка Брэсцкага абласнога
ўпраўлення культуры М. Лукашук.
Выкладчыкі музычнага вучылішча і
музычных школ, тэатр імя Ленінскага
камсамола Беларусі, а таксама рэжы-
сёры народных тэатраў і кіраўнікі
народных калектываў сталі добрымі
шэфамі сельскіх артыстаў-аматараў.
Каб ажывіць творчае жыццё на вёс-
цы, у гонар XXIV з'езда КПСС аб'яў-
лены агляды сельскіх самадзейных ка-
лектываў. Першы тур яго пачнецца ў
снежні. Са справаздачнымі канцэрта-
мі, як рапарт з'езду партыі, высту-
паць самадзейныя артысты ў калга-
сах, з якімі спаборнічаюць. Пазней
адбудуцца раённыя і абласныя агляды
калектываў сельскай самадзейнасці.

Такая ўвага да сельскай самадзей-
насці заслугоўвае ўхвалы.
Настаў час, калі і работу гарадскіх
калектываў трэба ацэньваць не толькі

за вучылішча? Наперад можна было
сказаць, што перамогуць аркестры і
ансамблі вучылішча. Так яно і атры-
малася.

Ніхто не супраць творчых калекты-
ваў музычных вучылішчаў. Няхай
яны жывуць, працуюць, выступаюць
перад слухачамі, прапагандуюць леп-
шыя творы свеціх кампазітараў,
рускай і зарубежнай класікі, ніхай
радуець сваім майстэрствам. Але
яны, гэтыя калектывы, і па сваім про-
філі. І па творчых магчымасцях па-
вінны спаборнічаць з аднароднымі ка-
лектывамі музычных вучылішчаў рэс-
публікі. Толькі пры гэтых умовах
можна аб'ектыўна ацэньваць іх поспе-
хі і дасягненні.

Нельга ісці на кампраміс і напало-
ву, калі, скажам, нейкі калектыў для
большага эфекту і рэзанансу ўзмац-
няецца за лік удзельнікаў хору вучы-
лішча. Так было ў час выступлення
Лебедзеўскай народнай харавой капе-
лы. Падстаўныя галасы студэнтаў
Маладзечанскага ву-
чылішча, вядома,
узмацілі гучанне
хору. Але самадзей-
ныя спевалі пасля
такой «дапамогі»
губляюць веру ў
свае сілы і тую
шчырасць і непа-
сроднасць выканан-
ня, якія ўласцівы самадзейнасці.

У ВАГУ ўдзельнікаў творчай
канферэнцыі прыцягнулі і ін-
шыя пытанні далейшага раз-
віцця самадзейнага мастацтва рэспублі-
кі. З трывогай гаварылася аб неаб-
ходнасці сур'ёзна заняцца эстраднымі
аркестрамі і ансамблямі, якіх у нас у
рэспубліцы цалер нямаюць (дакладчык
—мастацкі кіраўнік эстраднага арке-
стра Беларускага радыё і тэлебачання
Б. Райскі). Моладзь любіць эстраднае
мастацтва і трэба, каб яно прывівала
высокі густ, прапагандавала лепшыя
творы.

Развіццю харэаграфічнага маста-
цтва ў рэспубліцы прывяціў свой да-
клад балетмайстар Рэспубліканскага
Дома народнай творчасці заслужаны
дзеяч культуры БССР С. Грабенчы-
каў.

Здзіўленне выклікала сцвярдженне
С. Грабенчыкава, быццам фаль-
клорныя танцы на самадзейнай сцэне
адраджаюць архаіку, што трэба іх аб-
вязкова па-сучаснаму пераасэнсоў-
ваць. Наадварот, трэба мець шмат
чыста фальклорных калектываў, вы-
здуць і паказаць тых танцаў, якія
сёння забыты, у якіх жыве самабыт-
насць, нацыянальны характар бела-
рускага народа.

Шырока ставіліся на абмеркаванне
і пытанні развіцця інструментальнага
жанру самадзейнага мастацтва (да-
кладчык — загадчык кафедры на-
родных інструментаў, дацэнт кансер-
ваторыі Г. Жыхараў) і мастацкага
чытання (дакладчык—кандыдат маста-
цтвазнаўства С. Пятровіч). Пад-
крэслівалася думка аб неабходнасці
боліш увагі надаваць стварэнню і ра-
боце цымбальных і духавых аркест-
раў. Што датычыцца мастацкага чы-
тання, то яно зрабіла пэўны крок на-
перад, але не набыло яшчэ ўсіх пра-

воў грамадзянства нароўні з іншымі
жанрамі самадзейнага мастацтва. Так
павялося ўжо, што чытальнікі трап-
ляюць у адзіныя канцэрты часцей за
ўсё выпадкова, калі рэжысёру спя-
трабніца «застаўка» паміж нумарамі.
Каб стварыць неабходныя ўмовы для
развіцця ўсіх жанраў самадзейнага
мастацтва, каб не было ў нас пасын-
каў, трэба наладжваць конкурсы чы-
тальнікаў, інструменталістаў, танца-
вальных і харавых калектываў, асобна
выдзелішы народныя калектывы.
Значна ажывілі б работу нашых хо-
раў святыя песні. На Гомельшчыне та-
кое свята самадзейнага мастацтва
мяркуецца правесці ў 1971 годзе. На
канферэнцыі выказалася слушная
прапанова — правесці фестываль
фальклорнай песні і танца, які, безумоў-
на, надорыць нам нямала цікавага
і новага.

Словам, шмат было слушных і ці-
кавых прапаноў, накіраваных на тое,
каб дастойна сустрэць XXIV з'езд
нашай партыі, каб самадзейнае мас-
тацтва радавала гледачоў новымі
творчымі здабыткамі.

На канферэнцыі выступілі: намес-
нік міністра культуры БССР Р. Ма-
чулін, сакратар Беларускага рэспублі-
канскага савета прафсаюзаў М. Дуб-
кова, дырэктар Рэспубліканскага До-
ма народнай творчасці Г. Талчынская,
загадчык сектара культуры-масавай
работы ЦК ЛКСМБ Н. Крыжапоў-
ская, мастацкі кіраўнік Гродзенскага
народнага ансамбля песні і танца
«Нёман» А. Чопчыч, мастацкі кіраўнік
народнай харавой капэлы Магілёўска-
га гарадскога Дома культуры У. Баш-
ко, дырэктары Гомельскага і Мінска-
га дамоў мастацкай самадзейнасці
Э. Яршова і Т. Курыла, балетмайстар
танцавальнага калектыву Мінскага
педінстытута Я. Карнаў, кіраўнік на-
роднага ансамбля танца Магілёўскай
швейнай фабрыкі А. Іванюк, загадчык
культмасасавага сектара Віцебскага аб-
кома камсамола У. Рошчын і інш.

Цікавай была творчая сустрэча
ўдзельнікаў канферэнцыі з кампазі-
тарамі І. Лучанком, Ю. Семаня-
кам, М. Шнейдэрманам. Яны раска-
залі аб сваёй рабоце над новымі твор-
рамі, пра сувязі з самадзейнымі ка-
лектывамі. Спевакі А. Бокаў, Л. Зла-
тава, Н. Нікеева, Ю. Смірною і
В. Прышчупаў выканалі новыя творы
кампазітараў.

Удзельнікі творчай канферэнцыі
наведлі мемарыяльны комплекс «Ха-
тынь», набывалі на спектаклях мін-
скіх тэатраў і ў канцэртных залах
сталіцы.

Цэнтральны савет Беларускага та-
варыства аховы помнікаў гісторыі і
культуры глыбока смуткуе з выпадку
смерці старшыні Савета ветэранаў
ваіны, члена Цэнтральнага савета Бе-
ларускага таварыства аховы помнікаў
гісторыі і культуры **ВЯДЗЕНІЧАВА**
Ніла Рыгоравіча і выказвае спачуван-
не сям'і і блізім нябожчыка.

САМАДЗЕЙНАГА МАСТАЦТВА

зараз працуюць такія вопытныя спе-
цыялісты, як У. Башко, К. Паплаўскі,
А. Чопчыч, Д. Руцінскі, М. Ільчоў,
М. Шопчыч, І. Кліёнскі, І. Сушко і
многія іншыя. Добра праявілі сябе
маладыя хормайстры М. Дрынеўскі,
Ю. Гразноў, І. Вінаградава, А. Нікіці-
на, С. Дробыш, А. Шунтаў, А. Пы-
жык, В. Балаханаў.

М. Маслаў прааналізаваў дзей-
насць многіх народных калектываў,
якія сваім высокім майстэрствам за-
валявалі папулярнасць не толькі ў Бе-
ларусі, але і за яе межамі.

У рэспубліцы працуюць 3540 ха-
равых калектываў. Сельскіх хораў у
нас больш трох тысяч. Флагманамі
харавога самадзейнага мастацтва на
вёсцы даўно ўжо сталі Азершчынскі,
Надлескі, Варатынскі, Лявонавіцкі,
Натальеўскі, Казловіцкі, Прыбыткаў-
скі народныя хоры, Ланскі мужчын-
скі хор, Дзяляціцкая і Лебедзеўская
народныя харавыя капэлы. Спіс гэты,
вядома, можна прадоўжыць.

Усё ж развіццё харавой самадзей-
насці на вёсцы патрабуе сёння піль-
най увагі. Многія хоры працуюць не-
рэгулярна, ад агляду да агляду, рэдка
выступаюць з канцэртамі.

Безумоўна, не хапае пакуль што на
вёсцы кваліфікаваных кіраўнікоў.
Добрага хормайстра нялёгка знайсці
нават у раённым цэнтры. Але вядома
і другое: сёння ў кожным раёне ёсць
музычная школа, шмат кваліфіка-
ваных выкладчыкаў спеваў у агульна-
адукацыйных школах і ў клубных
установах працуюць выпускнікі куль-
тасветвучылішчаў, якія таксама
здольны кіраваць хорамі. Калі ашчад-
на выкарыстаць нават гэтыя магчы-
масці, то ў кожным раённым доме
культуры і ў шмат якіх калгасах і
саўгасах можна мець добрыя харавыя
калектывы.

На Брэстшчыне ўвага творчых работ-

ЛЕТАСЬ давалася мне наведца адзін з калгасаў Любаншчыны. У тых дні калгаснікі рыхтаваліся да вялікага свята — саракагоддзя сваёй калектыўнай гаспадаркі. Дырэктар мясцовай дзесяцігодкі, ён жа — сакратар калгаснай партыйнай арганізацыі, паказаў мне напісаную вучнямі школы гісторыю калгаса — тоўсты альбом успамінаў, фотаздымкаў, схем, партрэтаў перадавікоў. Усё гэта было міла і хораша, аднак, падумалася: а як здорава было б, калі б была напісана сапраўдная гісторыя гаспадаркі! Колькі захапляючага матэрыялу, колькі ціка-

лагічным парадку падзеі і факты, а на-мастацку ўзнаўляе рэальныя (а таму і хвалюючыя) націны жыцця і побыту камунараў, стварае паўнакроўныя чалавечыя характары.

Найбольш выпухла абмаляваны вобразы старшын павятовага выканкома, камуніста з 1912 года Пятра Вераб'ева, былога піцёрскага рабочага, арганізатара і фактычнага кіраўніка камуны Івана Захарова, былога панскага парабка Ермалая Кавалёва. Запамінаецца і вобраз Маркі Міхайлава, якому прысвечаны адзін з цікавей-

ралёва, Маркі Міхайлава ды іншых стойкіх камунараў удалося выратаваць камуну ад развалу.

Гэта — толькі два невялікія эпизоды з жыцця камунараў.

У 1929 годзе камуна «Чырвоны сцяг» урачыста адзначыла сваё дзесяцігоддзе, а ў наступным годзе яна перайшла на статут сельгасарцелі. Пачалася новая паласа ў гісторыі калектыўнай гаспадаркі сялян Даўгаполля.

Аўтар даволі падрабязна занатоўвае вяхі гэтай гісторыі — аж да нашых дзён, але, тым не менш, жыццёпіс калгаса атрымаўся, мне здаецца, менш удалы, чым жыццёпіс камуны. Ён больш фрагментарны, эскізны, больш апраўдвае другую частку падзагаловак кніжкі (хроніка), чым першую (нарыс).

Асабліва гэта датычыцца апошняга раздзела, які прысвечаны паказу жыцця калгаса ў пасляваенныя гады. Тут, сапраўды, пераважае сумнаватая хроніка. Праўда, часам аўтар спрабуе ажывіць яе старонкі, зрабіць іх больш змястоўнымі, аднак спробы гэтыя не вельмі ўдалыя.

Возьмем, напрыклад, падраздзел «Прыкрая з'ява ў слаўнай гісторыі». У ім Ідэя гаворка пра двух былых старшын «Даўгаполля» — Васіля Рыжова і Івана Мініна. Першы быў п'яніца, другі — грубіян, хоць і небагі гаспадарнік. Расказвае пра іх аўтар даволі цікава, часам нават дасцінна, але, мусяць, занадта «аб'ектывізаваў», без належнага асэнсавання і асуджэння «прыкрай з'явы».

Тое ж самае можна, бадай, сказаць і пра падраздзел «Неахайная работа пана бога». Вялікая і важная праблема землеўпарадкавання і землекарыстання звядзена тут, па сутнасці, толькі да пытання, як «сбраць у большыя ўчасткі ворную зямлю, зліць сенажаці ў вялікія масівы».

А, між іншым, менавіта тут, у гэтых падраздзелах, хацелася б бачыць аўтара не толькі «храніцерам», а і вучоным, даследчыкам, эканамістам і, урэшце, публіцыстам, каб гаворка набывала большую вагу і змястоўнасць.

Увогуле на апошнім раздзеле кніжкі адчуваецца налет паспешлівасці.

І ўсё ж кніга І. Дуброўскага варта ўвагі нашай літаратурнай грамадскасці. І не толькі літаратурнай. «Да долі чалавечай» — гэта не толькі летапіс вёскі Даўгаполле, што на Гарадоччыне. Гэта — летапіс нашай вёскі ўвогуле, летапіс яе шляху «ад мар да сапраўднасці», да сённяшняй светлай явы. А шлях, пройдзены намі, трэба ведаць, трэба памятаць.

М. ГІЛЬ.

КАБ ГУЧАЛА СЛОВА...

Н ЯДАУНА ў вы- девецтве «Вы- шэйшая школа» выйшла кніга А. Каляды «Вы- разнае чытанне» (пад рэдакцыяй кандыдата філалагічных навук Ул. Калесніка). Гэтая кніга — не толькі прыемны падарунак студэнтам філалагічнага факультэта, якім яна непасрэдна адрасавана, але і ўсім настаўнікам — выкладчыкам роднай літаратуры.

Выданне вабіць сваёй арыгінальнасцю: гэта зграбная, пастацку аформленая каробка з кнігай і трыма пласцінкамі, дзе даецца запіс твораў беларускіх пісьменніку у выкананні А. Каляды. Але прываблівае не толькі знешні выгляд і прыгожае афармленне. Гэта кніга каштоўная багаццем свайго зместу, практычным матэрыялам, які настаўнік можа выкарыстаць у штодзённай працы. Матэрыял, распрацаваны ў дэпазітніку, адпавядае ў асноўным школьнай праграме. Выкладзення на адпаведным навуковым і прафесійным узроўні тэарэтычныя звесткі і практычныя рэкамендацыі падаюцца ў даступнай форме, з захаваннем неабходнай паслядоўнасці.

Далпаможнік «Выразнае чытанне» складаецца з раздзелаў: «Уводзіны», «Тэхніка мовы», «Логіка мовы», «Эмацыянальна-вобразная выразнасць чытання», «Выразнае чытанне літаратурных твораў розных жанраў».

Невыпадкова аўтар пачаў з тэхнікі мовы. Без ведання яе элементаў (сюды ўваходзяць дыханне, голас, дыкцыя) немагчыма зразумець і засвоіць іншыя раздзелы. Аўтару ўдалося падбраць практыкаванні на дыханне, паказаць гэта на вершы М. Танка «Галінка і верабей».

Цікавыя і карысныя падраздзелы «Голас», «Дыкцыя», дзе даюцца парады па развіцці і ўмацаванні галасавых магчымасцей.

А. Каляда. «Выразнае чытанне». Выдавецтва «Вышэйшая школа». Мінск, 1970.

На наступных старонках гаворка ідзе пра эмацыянальна-вобразнае чытанне. На канкрэтных прыкладах з твораў нашых лепшых пісьменнікаў аўтар паказвае, як трэба чытаць, каб мастацкае слова ўздзейнічала на вучняў, як карыстацца рытмам, тэмпам, падтэкстам.

У кнізе А. Каляды змяшчаюцца практычныя распрацоўкі па выразным чытанні праявічых, паэтычных і драматычных твораў. Гэтыя распрацоўкі, на маю думку, вельмі каштоўныя. Тым больш, што аўтар не толькі дае парады, але і паказвае, як трэба чытаць (урыўкі запісаны на грамплацінках). Праслухаўшы запіс урыўка з апавесці Я. Коласа «Дрыгва», вучні адрозна могуць уявіць маляўнічы вобраз Прыпяці ва ўсім яе характэрстве. Адна справа расказаць пра гэта словамі, зусім іншая — паслухаць урывак у выкананні артыста-прафесіянала.

У методыцы выкладання літаратуры вельмі слаба распрацавана методыка чытання драматычных твораў. Але тут, відаць, адных парад метадычнага характару недастаткова. Добра было б, каб драматычныя творы В. Дуніна-Марцінкевіча, Я. Купалы, К. Крапівы таксама былі запісаны на пласцінкі. Для гэтага можна было б выкарыстаць фанатэку беларускага радыё. Не лішне было б, у каб у распрацоўках па драматургіі даваліся і даведкі пра сцэнічнае жыццё таго або іншага твора, пра выканаўцаў галоўных роляў і г. д.

І яшчэ пра адну «маленькую дэталь» хачу сказаць тут. Вучыся я завочна на пятым курсе. Факультэт наш філалагічны. Аднак такога прадмета, як выразнае чытанне, у нашым вучэбным плане няма. Чаму так? Наўжо настаўнікі-завочнікі ўсё набудуць праз самаадукацыю?

Н. ШЧАСНАЯ, настаўніца.

Смаргонскі раён.

ЛЕТАПІС НОВАЙ ВЁСКІ

вых людскіх лёсаў умясцілася б на яе старонках! Якая б гэта была хвалюючая і патрэбная кніга!..

Той вучнёўскі самаробны альбом прыгадаўся мне зноў, калі я чытаў кніжку Ігната Дуброўскага «Да долі чалавечай», якая зусім нядаўна выйшла ў выдавецтве «Беларусь». Кніжка гэтая — нарыс-хроніка (так вызначыў яе жанр сам аўтар) пра жыццё перадавога на Гарадоччыне калгаса «Даўгаполле», гісторыя яго нараджэння і росквіту. Яна звяртае на сябе ўвагу ўжо хоць бы тым, што гэта, бадай, першая спроба падобнага выдання ў нашай рэспубліцы, прынамсі, у пасляваенныя гады.

Так, «Да долі чалавечай» — гісторыя аднаго калгаса. Але хай гэта не бянтэжыць чытача. Бо праца І. Дуброўскага — не проста хроніка ці гісторыя сельгасарцелі, запоўненая статыстычнымі і іншымі гаспадарча-эканамічнымі выкладкамі. Аўтар выступае тут перш за ўсё як пісьменнік, даследчык-чалавечанаўца (а не як вучоны-эканаміст), гісторыю «Даўгаполля» ён падае праз вобразы людзей, паказвае яе праз чалавечыя характары і лёсы.

Лепшыя старонкі кніжкі — пра ўзнікненне ў суровым 1919 годзе камуны «Чырвоны сцяг», якая пазней стала асновай сельгасарцелі, пра першых камунараў, пра тых цяжкасці, якія давалася перажыць ім, пакуль камуна стала на ногі. Пісьменнік не проста занатоўвае ў храна-

пых падраздзелаў кніжкі «Саламонаў суд». Штукарствы дзеда Маркі не толькі выяўляюць ягоны характар — характар дасціннага, умудронага жыццём чалавека, але і шмат гавораць пра атмасферу часу, пра тое, у якіх умовах даводзілася камунарам пачынаць новае жыццё.

Спачатку жылося ў камуне не солідка. Не было ні жывёлы, ні насення, ні інвентару. Першай вясной гароды і бульбу садзілі пад рыдлёўку. Але не хапала нават рыдлёвак.

«Саскрэбілі апошнія грошы — шэсць мільёнаў рублёў — і адправілі Ермалая Кавалёва купляць.

— Ярмак, даражэнькі, купі хоць са дзве дзіцячыя соскі. — прасіла Ермалая на ад'ездзе Марына Ніканава, якая наглядзала за камунарскімі дзецьмі».

Але пакуль Ермалай абіваў у Віцебску парогі розных устаноў, грошы настолькі абсяцэнніліся, што за іх можна было купіць толькі... дзве соскі, якія і прывёз Кавалёў у камуну.

Пасля камунараў падпілноўвалі іншыя беды. Так, напрыклад, неўзабаве дала аб сабе знаць старая хвароба — хцівасць, прага нажывы. Трапіў у статут камуны адзін эсэраўскі пунцік — плён працы размяркоўваць адпаведна кошту абагуленай маёмасці. Напачатку не звярнулі на яго ўвагі камунары. А калі спахавіліся — было позна. Хцівасць паспела добра-тані падтачыць нутро нека-торых камунараў. Дорага абышоўся камуне той бяскрыўдны на першы погляд пунцік у статуте. Толькі намаганнямі Івана Захарова, Кастуся Абулевіча, Ціта Ка-

Ігнат Дуброўскі. «Да долі чалавечай». Нарыс-хроніка. Выдавецтва «Беларусь». Мінск, 1970.

НАВІНКИ КНИЖНОЙ ГРАФИКИ

Малюнкi Віталія Сакалова да кнігі Клаўдзіі Каліны «Забароненыя песні», якая рыхтуецца да друку ў выдавецтве «Беларусь».

НА БЕРАЗЕ СВЯТЛА І ДАБРЫНІ

ДА 90-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ
А. БЛОКА

ВЕРШЫ — гэта малітвы.
Так гаварыў ён сам. І сам маліўся ўсё сваё жыццё. Маліўся шчыра, сумленча, да самазбыцця — як салавей, які моляцца сваёй песняю вясновай раніцы...

Штодзённасць, будзённасць дзень пры дні — подла.

Гэта таксама яго словы. Яны запісаны нават у яго дзённіку. Ён верыў, што мастацтву няма чаго рабіць там, дзе гаспадарыць будзённасць, і таму ўсё сваё жыццё радаваўся абнаўленню і сваёй душы, і грамадскай паўсядзённасці...

Бо я — паэт.
Чалавек, які ўсё называе па імю,
Які адбірае водар у жывой кветкі.

А гэта ўжо з яго верша. Бачыце, які шырокі кругавыгляд патрэбен паэту! Ён павінен усё ведаць па імю — і людзей, і птушак, і воблак, і нават кветкі, у якіх пазычае водар, каб потым аддаць яго людзям на радасць.

Менавіта такім быў Аляксандр Аляксандравіч Блок — вялікі рускі паэт.

Праўда, у той час чытачы не адразу зразумелі яго. У дарэвалюцыйнай Расіі былі толькі нямногія нават сярод крытыкаў, хто празарліва бачыў яго вышынні. Блок паступова, цярыліва прывучаў да сябе чытачоў.

Цяпер ужо ўсе, здаецца, паразумеліся: усё больш і больш літаратурнаўзнаўцаў схільюцца да думкі, што месца паэта — недзе адразу ж за Пушкіным і Лермантавым.

Аляксандр Блок — паэт вельмі высокай культуры. І гэта натуральна, калі ўспомніць, што паэт выхоўваўся ў сям'і, дзе дужа паважалі слова: бацька яго — прафесар-юрыст, маці — пісьменніца, дзед — вядомы вучоўнік-батанік, рэктар Пецярбургскага ўніверсітэта Бекетаў. Старая культура Расіі стварала паэта, ляпіла яго па сваім узору, вучыла па сваіх законах. Ва ўсіх анкетах, якія пытаўся пра яго паходжанне, ён пісаў: «Патомны дваранін». І раптам:

«Усім целам, усім сэрцам, усёй свядомасцю — слухайце Рэвалюцыю».

А ў дзённіку ён запісаў: «Інтэлігенцыя заўсёды была рэвалюцыйнай».

І хіба ён, сапраўды інтэлігент, які прагнуў абнаўлення, мог застацца абыякавым да такіх непазнаных яшчэ падзей, да такога землятрэсання ў Расіі? І Блок адзін з нешматлікіх старых інтэлігентаў адразу ж прыняў рэвалюцыю і прапанаваў ёй свае паслугі.

Сёння, паўна, не ўсе, хто любіць паўтараць выраз: «І вечны бой! Спакой нам толькі сніцца!», ведаюць, што ён належыць Блоку. Некі вельмі ж ужо не стасуецца такая баявітасць да паэта, які доўга быў вядомы як містык і трагічная асоба.

Адкуль жа такая трагічнасць у Блока?

Пра свае вершы паэт гаварыў, што

Аляксандр БЛОК

НА ЧЫГУНЦЫ

Марыя Паўлаўна Іванова.

Пад насыпам, дзе роў закінуты,
Ляжыць, глядзіць, нібы жывая,
У хусцінцы, што на косы ўскінута,
Прыгожая і маладая.

Было, ішла хадюю лёгкаю
На шум і свіст за лесам-валам.
Абходзіла платформу дрожкую
І, ўсхваляваная, чакала.

Тры яркія вокі наблікалася —
Лагодней твар, віхрыўся локан:
А можа хто — яна чакала ўсё —
Зірне уважліва з тых вокан...

яны — яго лірычны дзённік. Але, спавідаючыся ў дзённіку, гаворачы пра сябе, дзеліцца з чытачамі тым, што яго хвалюе, ён, зразумела, гаварыў пра ўсіх. Памятаецца — «у кожным дыша дух народа»? Значыць, лёс паэта быў непадзельны з лёсам яго краю.

А якім жа тады яшчэ мог быць яго лірычны дзённік, калі Блок жыў у такі трагічны час? Ён жа жыў духам часу і таму не мог застацца абыякавым да ўсяго таго, што перажывала тады, у пярэдадзень рэвалюцыі, яго Расія. Ён быў сумленны чалавек. Ён пісаў шчыра і дзівіўся той ілжы, з якой не саромеліся выходзіць у людзі некаторыя яго сучаснікі.

А Блок пісаў так не мог. Ён не ўмеў прыгожа абыходзіць усе вострыя вуглы жыцця. Ён пазнаваў ужо крокі рэвалюцыі. Але ж ён жыў яшчэ ў царскай Расіі, якую сам вобразна назваў хлявом. Можа таму яго паэзія — тужліва-сумная.

Ішлі вагоны звыклай лініі,
Дрыжэлі злёгку і рыпелі,
Маўчалі жоўтыя і сінія,
У зялёных плакалі і пелі.

З-за шыбін позіркі заспаныя
Гнялі, абводзілі з нудою
Платформу, сад, кусты зламаныя,
Яе, жандара побач з ёю.

Гусар — было аднойчы — спешкаю,
На плюш апёршыся чырвоны,
Мільгнуў ласкаваю усмешкаю...
Мільгнуў — і знік зноў вагоны.

Юнацтва так яе трывожнае
Імчала, ў марах знемагала...
Туга жалезная, дарожная
Свістала — сэрца разрывала...

Ды што — даўно ўжо сэрца вынята!
А колькі зроблена паклонаў,
Паглядаў колькі прагных кінута
У вочы злімна вагонаў...

Не лезце з распытамі кволямі,
Вам жа ўсё роўна, ёй-даволі:
Каханнем, брудам альбо коламі
Яна загублена — ўсё з болем.

О, вясна без канца і без краю,
Мара гэтка — толькі лятая!
Пазнаю цябе, жыццё! Прымаю!
І вітаю я зноў з шчыта.

І цябе я прымаю, няўдача,
І ўдачы вітанне маё!
Тайне смеху, няўмольнасці плачу
Апраўдanne заўсёды сваё.

Я прымаю ахрыплыя ночы,
Ранне ў цёмным шарэнні акна.
Хай стамлёныя бессанню вочы
Асвятляе і жмеліць вясна!

Я прымаю пустэльныя вёскі
І калодзежны змрок гарадоў!

Неабдымнасць святла, што ў нябёсах,
І зняможнасць працы рабоў!

Сустрэкаю цябе ля парога —
З пругкім ветрам у космах змяі,
З імем неразгаданага бога
На астуджаных вуснах тваіх...

Перад гэтай нямірнаю стрэчай
Шчыт мой, знаю, не выпадзе з рук...
Не адкрыеш і ты свае плечы...
Толькі мара п'яніць пасля мук.

Я гляджу, і варажасць пароўну
Ненавіджу, люблю і клічу:
За пагібель, пакуты — ўсё роўна
Я прымаю цябе, бы вясну.

Вясняны дзень прайшоў няўдала,
Не асвятліў акна сабой;
Як птушка ў клетцы, сумавала,
Спявала жонка за сцяной.

А я сабраў душой збалелай
Гады, дзе цені і святло;
Да болю стала зразумела:
Жыццё адпела і прайшло.

Вяртацца могуць думкі, спрэчкі,
Ды будзе сумна ўсё адно;
Зашторваць вокны недарэчна —
Дзень у душы датлеў даўно.

Ноч, вуліца, ліхтар, аптэка,
Бяздумна-цямнае святло.
Не знойдзеш рады: зноў паўвека
Зжыві — ўсё будзе, як было.

Памрэш — пачнеш усё нанова,
І ўсё паўторыцца ізноў:
Ноч, вуліца, канал лядовы,
Аптэка, цямнасць ліхтароў.

Пераклаў Я. СІПАКОЎ.

Блок вельмі любіў Радзіму. Расія была для яго тою крыніцаю, асвятляльнай і шчодрай, без якой бы на карані засыхалі яго вершы-споведзі. І таму, калі на сустрэчах слухачы прасілі паэта пачытаць што-небудзь пра Расію, ён адказваў: «А гэта ж усё — пра Расію». Пра Расію, якой ён прызнаваўся ў любові і гаварыў, што не ведае, як і жыць і плакаць без яе... Мусіць, толькі ён не заблытаў называць сваю Расію, сваю радзіму і жонкаю, і каханаю, і сястрою. І тае, мусіць, дазволена толькі геніям.

А Блок — геній. Вазьміце перачытайце томкі яго вершаў і вы ўбачыце, як лёгка яны чытаюцца. Нават не заўважаеш работы. А як яны цяжка пісаліся, зразумееш толькі тады, калі пачнеш перакладаць: кожнае слова на месцы, словы, радкі і строфы назаўсёды славліліся ў адзін сплаў. Імя якому — сапраўдная паэзія. І бо-язна, і немагчыма раздзяляць іх — як боязна і немагчыма чапаць даска-

налюю кладку старажытных храмаў. Бо вершы Блока напісаны з найвялікшым пераадоленнем матэрыялу.

Дарэчы, сам ён пісаў пра гэта: «Гэтымі днямі я пачынаю пра тое, што вершы пісаць мне не трэба, таму што я завельмі ўмею гэта рабіць. Трэба яшчэ абнавіцца (ці — каб усё навокал абнавілася), каб зноў атрымаць магчымасць пераадоляць матэрыял».

І ён ніколі не пісаў лёгка. Ён увесь час пераадоляў матэрыял.

Сёлета ў яго роднае Шахматава ўпершыню сабраўся калгаснікі з навакольных вёсак — на першае блогаўскае свята паэзіі. І верыцца, што неўзабаве гэтае свята для рускага чалавека месца стане месцам сапраўднага паломніцтва, бо менавіта тут пазычаў паэт у вясковых кветак той водар, якім так напоўнена яго паэзія, слухаў тую музыку цішыні, без якой не ўяўляюцца яго вершы.

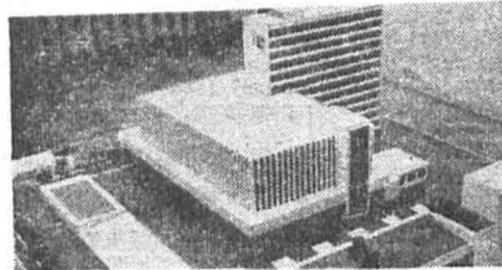
Янка СІПАКОЎ.

Калгасны рынак у Оршы.

ПА ВЫСТАВАЧНЫХ
ЗАЛАХ

ПРАЕКТУЮЦА ЎСТАНОВЫ ГАНДЛЮ

Універмаг у Гомелі.

НЯДАУНА «Белгірагандал» арганізаваў выстаўку сваіх апошніх праектаў. Яна праводзіцца ў сценах інстытута, не рэкламуецца і для шырокага гледача застанецца неведмай. А шкід. Яна можа даць увелічэнне пра нашу заўтрашнюю гандлёвую архітэктуру, пра яе тэндэнцыі. Дэсяткі макетаў і ў тры разы больш мільянкаў знімаўцаў з гандлёвымі цэнтрамі, гарадскімі і паркавымі рэстаранамі, кафе, магазінамі, якіх будзе пабудавана.

На выстаўцы скупа прадстаўлена тыповое праектаванне. Але справіліва спачатку называюць менавіта тыповыя праекты. Архітэктар М. Ткачук спраектаваў некалькі варыянтаў гандлёвага цэнтра для мікразона. Вось найбольш цікавы. Гандлёвая зала плошчай 24 на 24 метры без унутраных апораў акружана аднапавярховай прыбудовай, у якой размешчаны прылаўкі і склады. Такое рашэнне вялікага магазіна ў нашай краіне прапанавана ўпершыню. Тут, безумоўна, больш зручнасцей для пакупнікоў. Важна і тое, што выгрузка тавараў і іх продаж ідуць па адным узроўні. Велізарная ж зала мае і спецасаблівыя эстэтычныя вартасці.

На выклад, калі зладзіла важна эканоміць плошчу пад забудову, распрацаваны варыянт двухпавярховай магазіна з таксама самай гандлёвай плошчай. Аналагічна, у адзін і два ўзроўні, распрацаваны праекты вялікай сталовай, якая на вечары трансфармуецца ў рэстаран. Цікава, што на кожным варыянце цэнтра

ёсць некалькі планаў яго пастапоўкі — у радзе будынкаў, у цэнтры некалькіх будынкаў, у блоку з іншым гандлёвым праектам.

А зараз — аб індывідуальных праектах. Ужо даўно чакаюць карзінны рэканструкцыі даўжэзныя, няручныя магазіны на цэнтральнай частцы Ленінскага праспекта ў Мінску. Розныя змены іх інтэр'ераў не вырашылі праблему пашырэння гандлёвай плошчы. Першая ластаўка ў гэтай справе — праект рэканструкцыі гаспадарства на рагу праспекта і вуліцы Леніна. Архітэктар В. Сарокін, тэхнолаг А. Сак, М. Алай і інжынер Л. Палес прапаноўваюць арганізаваць гандлёвую залу ў спецыяльным будынку ў двары. Са старым намішканнем яго залучаюць два крытыя пераходы. Двор праходны, кеска ўпарадкаваны і ад акуратных фасадаў прыбудовы толькі выйрае. Не зменшыцца і яго плошча — прыбудова будзе пастаўлена на калонах.

Рэканструкцыя патрабуе і рынкі, зарыт адкрытыя ветру, даждажам і пмыз з няўключнымі будынкамі, якія супярэчаць усім патрабаванням гарадской эстэтыкі. Архітэктары «Белгірагандал» распрацавалі праекты «рыных» гандлёвых рынкаў для Мінска, Оршы і Віцебска. На здымку паказаны макет Аршанскага рынку (аўтар — архітэктар Т. Хайна, тэхнолаг В. Вайштэйнін, інжынер Э. Рубінскі).

Дыяпазон творчых рашэнняў праектаў вельмі шырокі. Тут і элегантны рэстаран

у старым касцёле ў Рэчыцы, і гарманічна ўпісаны ў наваколле лёгкі будынак для адпачынку турыстаў і спартсменаў у дэспарку «Пічарск» над Магілёвам, і функцыянальны механізаваны пункт прыёму шкільнага посуду, і маляўнічы інтэр'ер шашлычнай. Пра праўдзе кажучы, вочы разбягаюцца.

А вось макет цэнтральнага ўнівермага ў Гомелі. Яго аўтары — архітэктары В. Аладу, Я. Ціцінгель і інжынер Р. Пітроўскі — аб'ядналі ў складаную прасторавую кампазіцыю розныя па вышыні і аб'ёме гандлёвыя і адміністрацыйна-складскія памяшканні.

Цікава і яшчэ адна работа для Гомеля — праект рэстарана ў залах на 300 месцаў (архітэктар В. Калюжыны, інжынер Л. Ройн). І на прыгожых фасадах, і па формах, і на планіроўцы гэта тыпова гарадскі рэстаран, рэалізаваны на асцябальным будынку. Праект рэстарана наркавага тыпу, зноў жа для Гомеля, распрацаваны архітэктарам С. Неўмышкіным і мастаком-архітэктарам В. Пазніковай. Ён называецца «Дом паліўніка і рыбалоўца». У яго рашэнні знайшлі разлічце традыцыі архітэктуры паліўнічых каларыт. Востравыя дзяхі і коміны, сугучныя настрою лесу; фармальна выдзяляюць памяшкі і тры банкетныя залы. У інтэр'ерах захавана і падкрэслена натуральнасць канструкцыі, выкарыстоўваюцца творы народных майстроў.

Гэтыя два архітэктары разам з М. Ткачуком распрацавалі праект зусім іншага плана — гандлёвы цэнтр у Брэсце. Будынак распластаны аб'ёмна мае спецасаблівыя двоекпазіцыю. Унутраны дэкаратыўны строк ураўнаважвае архітэктурную транспартнага паліўніка асвятленне. Транспартныя пад'езды схаваны пад зямлю, што спрыяльна адбілася на фасадах і добра ўпарадкаванні ўчастка.

На выстаўцы паказана многа інтэр'ерных распрановак — для магазіна «Крышталь», падвальнага кафе «Міндуха», драўлянай «Карчмы» ў Парку Чалюскінцаў у Мінску, рэстаранаў у Віцебскім парку «Мазурна», у Нясвіжы, Магілёве, для ювельных і прамаўлярных магазінаў. Іх вызначае багацце выдумкі, яны не падобныя адзін на адзін, не стандартныя па кампазіцыі, маюць сістэму каларытных дэталей. Прыкметны імкненне ўводзіць у інтэр'ер элементы прыкладнага мастацтва, падкрэсліваюць нацыянальны каларыт.

Шкада, што такія выстаўкі рэдкія. Было б добра, каб падобныя экспазіцыі работ розных праектных інстытутаў сталі рэгулярнымі і былі даступнымі для шырокага агляду.

К. ТАРАСАЎ.

Мал. В. ТАРАСАВА.

НА ДРУГОЙ ЛІНІ абароны немцы з'явілі моцна, думалі, няіначай, тут і перазмаваць: зямлянікі і бліндажы былі ўсланы і абвешаны дыванамі, на нарах — поўна падушак і казакіх бурак, што служылі, няіначай, за коўдры. Нават там, дзе ў траншэях стаялі назіральнікі, памост пад нагамі быў чым-небудзь засланы, каб не так настывалі ногі. Немцы любілі камфорты! Але ён нічуды ім не намог, яны кінулі яго — тыя, што засталіся жывыя — і пабеглі ў голы, неабжыты, заснежаны став, шукаючы ратунку, а хутчэй — смерці.

Праз двое сутак пасля пачатку наступу стала вядома, што буйное злучэнне праціўніка апынулася ў калыцы. Трэба было яго ліквідаваць.

Была марозная золькая раніца. Клімёнак ужо двое сутак не спаў, і як толькі сеў у машыну, як толькі цёплае паветра ад матара стала сграваць яго ногі і ўсё цела, адразу стаў драмаць. Паколвала нешта ў галаве. Мо яшчэ ўсё ад той кантузіі, калі ён стукнуўся галавою аб падлогу. Доктарам ён не скардзіўся, сказаў, што ўсё прайшло. Спэраўды, ён акрыяў хутка, нават тады ж адразу, як прыйшоў да памяці. На ногі яго ўзяла злосьць. Аказалася, што прамое пападанне было не ў ІХ НІІ, а ў склад мін, які побач з НІІ зрабілі сапёры. Найбольш дасталося тады ад Клімёнка ад'ютанту Андрэву, які ведаў пра міны, але нічога нікому не сказаў. Перапалоханы ад'ютант тут жа прапанаваў мяняць месца НІІ, але Клімёнка гэта яшчэ больш разлававаў: навошта мяняць, калі ўсё ўжо зроблена? Калі міны ўзяліся, калі на валаску застаўся іх бліндаж? Калі нават сапсавалася радыёстанцыя?

Ад'ютанту тады дасталося добра. Цяпер Клімёнку стала нават трохі яго шкада: падмывала хвілінамі павярнуцца назад, дзе ён сядзеў побач з сувязістам, і сказаць: «Даруй, старшы лейтэнант, я пагарачыўся».

Паступова сон ад Клімёнка адкаснуўся. Цяпер ён болей сачыў за дарогай. Дарога ўжо даўно не спала. Ехалі кухні на прычэпе ў грузавікоў. Ехалі крытыя брызентам машыны. Ехалі грузаныя белымі скрынямі «шэўралеты» і «форды». Сядытады ў кузавах відаць былі байцы з апушчанымі навушнікамі шапак, з настаўленымі каўнярамі шынялёў. Прамчаў, просячы дарогу, недарэчны ў такой сітуацыі цяжкі пад'ёмны кран, пагойдваючы доўгай стралой. Везлі свежыя белыя дошкі, бярвенні. Абозы на конях цягнулі ўсю армейскую маёмасць.

Усё гэта, не раз бачанае, мала цікавіла Клімёнка. Хацелася нечага новага...

Яны ледзь не стукнуліся буферам у парэдні грузавік. «Вліс» заскрыпеў тармазамі і стаў. Спачатку нельга было разабраць, што там здарылася.

Растаропны Тампчаноўскі, углядаючыся ў лавабое шкло, сказаў:

— Ідзе калона... Ці не фрыцаў гоняць... Затапілі ўсю дарогу.

Пярэднія машыны збочвалі, звярнуў і Тампчаноўскі. Снег тут быў неглыбокі, увесь на слядах, машына параўнялася з галавой калоны. Уперадзе ехаў на шэрым зайнелым кані бравы афіцэр у кубанцы.

— Спыніся, — сказаў Клімёнак шафёру.

Машына тарганулася і стала, Клімёнак, а за ім ад'ютант, шафёр і сувязіст выйшлі да дарогі. Такое відовішча ім усім даводзілася бачыць першы раз. Акружаная негустым канвоем конных казакоў, як сіднуць вокам, па дарозе ішла-калыхалася доўгая калона немцаў. Наперадзе ішлі афіцэры, з усіх сіл стараючыся трымацца з гонарам, але гэта ўдавалася не кожнаму. Такіх, што ішлі, як на парадзе, было нямнога. У большасці галовы былі апушчаны, вочы пазіралі долу, рукі глыбока засунуты ў кіпэні або ў рукавы, спіны ссутуленыя. Толькі ногі, абутыя ў бог ведае які абутак, як-кольвек прыстасаваны да халоднай зімы, пераступалі не вяла і абяжыкава, як гэтага можна было чакаць, а рэзка, хутка, з подбегам, нібы яны ступалі па тонкім лёдзе. І яшчэ што кідалася ў вочы: палонныя нібы адмахваўся ад нябачных мух ці авадзеў. То там, то тут па калоне ўзляталі ўгору рукі, голыя або ў надраных рукавіцах ці пальчатках, хапаліся то за нос, то за вушы, церлі бабалець і шчокі. Некаторыя, прыгнуўшыся, на хаду адціралі калені ці сцёгны — асабліва тыя, што былі

Уладзімір ДАМАШЭВІЧ

БАТАЛЬЁН НА КАЛЕНЯХ

РАЗДЗЕЛ 3 АПОВЕСЦІ

Пішу аповесць на матэрыяле з біяграфіі чалавека, які вельмі многа перажыў і пабачыў. Прозвішча яго крыху зменена. Але, як і мой герой, ён быў артылерыстам і прайшоў усю ваіну ад пачатку да канца. Прапаную ўвазе чытачоў штогоднік раздзел з аповесці «Хроніка артылерыста».

Аўтар.

без шынялёў, у адных мундзірах або ў кароткіх куртках, узятых бог ведае дзе і ў каго, зусім не вайсковага крою. І, як ні дзіўна, пры ўсёй стракатасці іх вопраткі, асабліва галаўных убораў, насунутых на вушы і на самыя вочы, рук, засунутых у рукавы шынялёў і куртак, — у салдатаў быў бадзёры выгляд, яны пазіралі на купку савецкіх афіцэраў і байцоў і нават пасміхаліся. Яны, няіначай, радаваліся, што вайна для іх скончылася, хоць і палонам, што ўсё ж яны засталіся жывыя.

Падпалкоўнік Клімёнак глядзеў на гэтую разнашэртную калону і ў грудзях у яго абудзіўся мінулы боль. Успамінаўся яму сорак першы, дарогі Беларусі, дарогі Смаленшчыны, на якіх вась трыкімі, а то і большымі калонамі ішлі нашы палонныя, ішлі пад канвоем пыхлівых нямецкіх ваяк, падалі ад стомы, ад ран і ад голоду, паміралі ад куль. Не раз даводзілася яму, седзячы дзе-небудзь у жыце або ў гушчары пры дарозе, бачыць гэты жудасны малонак, які будзе стаяць у яго вакач да самай смерці. А ён, Клімёнак, нібы-волю лёсу зноў адказаў дэжурнаму ваяку, каб ад імя тых, што загінулі, іх вачыма глянуць сёння на сваіх ворагаў. Вось яны, пыхлівыя забавуныкі, ідуць з апушчанымі галавамі пад канвоем нашых казакоў.

— Адвандваліся, гады! — сярдзіта сплюнуў Тампчаноўскі і першы пайшоў да машыны.

Калона канчалася. У вясце яе пляліся-самыя слабыя салдаты. Апошні, кульгаючы, дыбаў высокім худым немцам у кароткім парваным шынялі. Галава салдата, як хусткай, была накрыва шэраю байкаваю коўдрай. Побач з ім, скурчыўшыся, падскокваючы як на прысаку, трухаў невысокі таўсматы немец у адным мундзіры, з пілоткай, насунутай на вушы, з рукамі ў кішэнях шырокіх штаноў. Немцы ішлі кожны сам па сабе, са сваім горам. Да чужога ім не было клопату.

Яны зноў селі ў машыну і паехалі: па той самай дарозе, дзе іядаўна маршыравалі палонныя немцы. Дарога цяпер была ўп'ясканая, як ток, чорная, перамешаная з зямлёй. «Так чарнее зямля пад нагамі чужынцаў, — падумаў Клімёнак. — Чужы бот пакідае пасля сябе чорныя сляды». Ён глянуў на сваіх спадарожнікаў. Яны, відаць, па-рознаму перажывалі гэты момант. Рухавы і заўсёды вясёлы Тампчаноўскі цяпер яшчэ пажываў, бліскаў вачыма на Клімёнка, флегматычны ад'ютант Андрэву стаў яшчэ болей задуманы, а непрыкметны ціхі старшыня-радыст, які на здзіўленне ўсіх прыскакаў да машыны на адной назе, цяпер усё варушыўся на месцы, пакашліваў, нібы хацеў што сказаць, ды не асмельваўся першы.

— Ну, што скажаце, хлопцы? — спытаў Клімёнак, павярнуўшыся да сваіх спадарожнікаў. — Спадабаліся вам немцы?

— Усіх падкінула на выбойне, Тампчаноўскі вылаўяў праз зубы, а ўголос сказаў:

— Вясёлая карціна, таварышы падпалкоўнік. Але я зрабіў бы яшчэ веселейшую.

— Як гэта?

— Вельмі проста! Распрануў бы іх нагола ды

пусціў галопаў па гэтай дарозе. Вось была б ім памятка аб Расіі. А то ідуць, скаляць зубы, труць насы. А як жа! Яны нашых сабакамі травілі...

Тампчаноўскага падтрымалі, ніхто не сказаў, што так было б несправядліва. Але Клімёнак адчуваў, што гэтыя хлопцы, якія так сярдзіта і нават жорстка гаварылі пра палонных, каб дайшло да справы, ніколі не здэкаваліся б з немцаў, як гэта рабілі тыя з нашымі людзьмі.

Нізка над дарогай праляцелі самалёты з зоркамі на крылах. Усе яшчэ болей ажывіліся. Нейкая нябачная сіла неўпрыкмет уваходзіла ў людзей, яны рабіліся ўп'ясканымі, смялей пачыналі пазіраць на свет і ў сваё заўтра. Галоўнае, што людзі адчулі: вораг не такі ўжо і моцны, як яго лічылі спачатку, а мы самі не такія ўжо слабыя, як былі паўтара года назад.

Сваіх артылерыстаў Клімёнак знайшоў недзе праз паўгадзіны пасля сустрэчы з палоннымі немцамі. Разведка паведамыла, што акружаная групоўка не збіраецца здавацца.

Нашы перадавыя мотастралковыя часці ўчора раніцай трапілі пад моцны артылерыйскі агонь праціўніка і вымушаны былі спыніцца, заняць баявыя парадкі. Якраз тут, разам з пяхотай, былі і артылерысты Клімёнка. Па загадзе сваіх камандзіраў палкі пачыналі займаць пазіцыі, рыхтавацца да апошняга штурму недабітага ворага.

Адчувалася, што праціўнік зусім блізка. Сядытады паблізу разрываўся варожы снарад ці міна. І над стэпам у тым баку слаўся нізкі, як туман, дым. Гэта немцы грэліся ў голым стэпе, палілі вогнішчы, збіраючы на агонь усё, што трапіць пад руку. Пра маскіроўку яны ўжо не думалі.

Недзе пад абед марозны туман рассяляўся, і ў паветры паказаліся нашы штурмавікі. Яны нізка праімчаліся над размяшчэннем сваіх войск, і хутка над нямецкімі пазіцыямі загрымелі глухія выбухі. Штурмавікі добра былі відаць: яны то ўзімаліся, то зноў давалі нырца, б'ючы са сваіх аўтаматычных гармат.

Клімёнак з камандзірам артылерыйскай часці 76-міліметровых гармат маёрам Зямлянскім стаялі на часовым НІІ, любуючыся, як штурмавікі малоць нямецкія пазіцыі.

— Прыемна глядзець на такую работку збоку, — гаварыў высокі хударлявы Зямлянскі. — І зусім іншая рэч, калі самалёты вісяць над табою.

Клімёнак, апусціўшы бінюль, кінуў:

— Так, мы нацяпеліся, хай адчуоць гэта на сваёй шкуры і фрыцы.

Яны стаялі доўга, у Клімёнка пачыналі ўжо мерзнуць ногі ў валёнках. Ужо хацелі ісці ў зямлянку, як раптам баец-назіральнік закрычаў:

— Таварыш маёр, немцы! Ідуць на нашы траншэі!

Клімёнак і Зямлянскі павярнуліся ў той бок, куды паказваў баец. На белым снезе выразна віднелася чорная жывая хваля людзей, якія густа, натоўпам, адзін пра другім, расцягнуўшыся на некалькі сот метраў па фронце, кіравалі на яшчэ як след не ўмацаваныя пазіцыі нашай пяхоты.

— Адкрываць агонь? — нервова павярнуўся да Клімёнка маёр Зямлянскі. — Што ж там пяхота? Чаго яны чакаюць?

— Стой! — Клімёнак стукнуў кулаком па брустверы. — Бачыш белы сцяг? Яны ідуць здавацца!

Першы, не адрываючыся ад густога масы салдат, ішоў афіцэр, трымаючы ў правай руцэ невялікае белое палотнішча, якое на фоне снегу прападала, а трапіўшы на шэры, зямлісты фон з шынялёў, адразу рабілася прыкметным.

— Ну, фрыцам прыпакло! — выгукнуў Зямлянскі. — Пайшлі прымаць капітуляцыю! — Ён папанібрацку стукнуў Клімёнка па плячы. Другі раз маёр Зямлянскі мо не дазволіў бы сабе такога панібрацтва, а Клімёнак мог абразіцца і вылаць за парушэнне субардынацыі, але цяпер, у такую хвіліну, яму было не да дробнага самалюбства. Яны абодва па прыступках у траншэй выскачылі на бруствер і, коўзаючыся валёнкамі па сыпкім марозным снезе, рушылі насустрач немцам.

Клімёнак і Зямлянскі ішлі побач. Яны цяжка дыхалі ад хуткай хадзі. Клімёнку стала гарача і ён расшпіліў верхні гузік гімнасцёркі. Страху ў яго не было, была нейкая нечуваная адвага і рапучасць, калі чалавек перастае думаць пра сябе як пра жывога, з плочі і крыві, а як пра нешта духоўнае, што нельга забіць і знішчыць, што не падладна смерці, не падпарадкоўваецца тым законам, якія маюць сілу над звычайнымі людзьмі ў звычайных абставінах. Гэта было тое неакрэсленае, яшчэ не даследаванае ніім пацунце акрыленасці, калі чалавек здольны на ўсё самае цяжкае і самае вялікае.

Немцы ішлі разгорнутым строем, густа, у некалькі шарэнгаў, збіўшыся болей у цэнтры, агібаючы, ахопліваючы сваёй камандзіра флангамі і ўтвараючы нешта падобнае да падковы ці да паўмесяца, ішлі з карабінамі за плячыма і з аўтаматамі на жыватах, ішлі, як у псіхичную атаку.

Нельга было адгадаць, што зробіць яны васьм зараз, праз хвіліну, праз дзве. Ад іх, памятаючы лёс нядаўна забітых нашых парламенцераў, Клімёнак быў гатовы чакаць усёго. Яны з Зямлянскім ужо мінулі траншэй пяхацінцаў, якія, выстаўшы на брустверы вінтоўні і аўтаматы, нервова чакалі, што будзе далей.

Раптам нямецкі афіцэр, што ішоў наперадзе ўсіх з белым сцягам, павярнуўся назад і нешта крыкнуў — адрывіста і рэзка.

«Вось яно, пачынаецца, — калынула ў сэрца Клімёнку. — Пастка...». Ён глянуў на Зямлянскага, як бы шукаючы ў яго адказу, што ж рабіць. Твар Зямлянскага стаў бледны, вочы вузенькімі шычылінамі глядзелі перад сабою, а правая рука нервовым рухам адшпільвала кабур пісталета. У такую хвіліну гэты жэст здаваўся Клімёнку па меншай меры смешным. Дзівак маёр! Тут сама мала батальён, чалавек пяцьсот, а ён хоча настрашыць іх пісталетам! Клімёнак, павольна халадзеючы сэрцам, ішоў далей. Што будзе! Іх ужо цяпер нельга спыніць. Яны, як камень з гары, павінны былі дакаціцца да самага нізу, і яны ўдвух — ніякая не перашкода для іх, яны

Яўген Карлавіч ЦІКОЦКІ

Праўленне Саюза кампазітараў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці народнага артыста СССР, лаўрэата Дзяржаўнай прэміі БССР, кампазітара Цікоцкага Яўгена Карлавіча і выказвае сардэчнае спачуванне родным і блізкім нябожчыка.

Калектыву Беларускай дзяржаўнай філармоніі глыбока смуткуе з прычыны смерці старэйшага беларускага кампазітара, народнага артыста СССР Яўгена Карлавіча Цікоцкага і выказвае глыбокае спачуванне сям'і нябожчыка.

Калектыву супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору АН БССР глыбока смуткуе з прычыны смерці народнага артыста СССР кампазітара Яўгена Карлавіча Цікоцкага і выказвае спачуванне сям'і нябожчыка.

На 77-м годзе жыцця пасля непрацяглай хваробы памёр буйны беларускі кампазітар, народны артыст СССР, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР Яўген Карлавіч Цікоцкі.

Нарадзіўся Я. К. Цікоцкі 26 снежня 1893 года ў Пецярбургу, у сям'і ваеннага марала. Атрымаўшы музычную адукацыю, ён затым прайшоў вялікую жыццёвую школу на франтах першай сусветнай і грамадзянскай войнаў. У радах Чырвонай Арміі Я. К. Цікоцкі прымаў удзел у вызваленні Беларусі ад белапаліцкаў. З 1920 года ўсё яго жыццё цесна звязана з Беларуссю, з развіццём яе музычнага мастацтва.

Творчасць Я. К. Цікоцкага адлюстроўвае важнейшыя этапы гісторыі нашай рэспублікі. Станаўленню Савецкай улады ў беларускай вёсцы ён прысвяціў народную музычную драму «Міхась Падгорны», якая з'явілася першай беларускай нацыянальнай операй. Упершыню ў савецкім оперным мастацтве падзвіг народа ў гады Вялікай Айчыннай вайны ўвасоблены Я. К. Цікоцкім у оперы «Алеся». Да 50-годдзя БССР і Кампартыі Беларусі кампазітар закончыў новую буйную работу — оперу «Заранка».

Я. К. Цікоцкі з'яўляецца таксама аўтарам шасці сімфоній, вакальна-сім-

фанічнай паэмы «Буравеснік», шэрагу іншых сімфанічных, харавых і вакальных твораў, музыкі для народнага аркестра, да кінафільмаў і драматычных спектакляў. Аптымізм і вялікая жыццёцвярдзкая сіла зрабілі яго творы папулярнымі сярод шырокіх мас.

Я. К. Цікоцкі, будучы ідэйна перакананым і прынцыповым камуністам, паслядоўна і настойліва праводзіў у сваёй творчасці прынцыпы партыйнасці і народнасці савецкага мастацтва.

На працягу многіх гадоў Я. К. Цікоцкі з'яўляўся старшынёй праўлення Саюза кампазітараў БССР, членам праўлення Саюза кампазітараў СССР. Ён выбіраўся дэпутатам Вярхоўнага Савета БССР 4-га і 5-га скліканняў.

Творчым і грамадска дзейнасцю таленавіта беларускага кампазітара адзначана высокімі ўзнагародамі: ордэнам Леніна, двума ордэнамі Працоўнага Чырвонага Сцяга, ордэнам «Знак Пашаны» і медалямі.

Светлая памяць пра Я. К. Цікоцкага — гэтага выдатнага чалавека і музыканта — назаўсёды захаваецца ў сэрцах усіх, хто ведаў яго. Лепшыя яго творы застаюцца жыць з народам, усталяваючы высокія камуністычныя ідэалы.

Кісялёў П. Я., Лабанок У. Я., Машэраў П. М., Мішквіч У. Ф., Платовіч С. А., Полазаў М. Н., Палякоў І. Я., Прытыцкі С. О., Смірноў А. А., Сурганав Ф. А., Жабінкі Г. М., Александровская Л. П., Азалаў М. І., Бізюк П. П., Багатыр А. В., Вагнер Г. М., Глебаў Я. Ф., Грамыка В. А., Жыновіч І. І., Камініч Д. Р., Клімаў І. Ф., Клімава А. І., Кавалёў М. В., Корш-Сабін У. У., Кузняцоў І. І., Кузьмін А. Т., Марызаў С. В., Мішквіч М. А., Ніжніцкая Т. М., Алоўнікаў У. У., Палівода І. П., Палосін Я. М., Падраў У. І., Палесяк В. П., Прокія Я. Я., Рахленка Л. Г., Рэжыска Я. І., Семянкі Ю. У., Сняжкова Н. Л., Стома З. Ф., Максім Танк, Цітовіч Г. І., Шарпаў В. І., Шырма Р. Р.

ГОСЦЬ 3-ЗА АКІЯНА

Сто музыкантаў Беларускага дзяржаўнага сімфанічнага аркестра з прыемнасцю чакалі сустрачы з сусветна вядомым амерыканскім дырыжорам Говардам Мітчэлам, над кіраўніцтвам якога яны павінны былі выступіць у двух канцэртах.

Г. Мітчэл, неаднаразова лаўрэат Нацыянальнага музычнага Савета, больш дваццаці год займае пост дырэктара Вашынгтонскага сімфанічнага аркестра, у рэпертуары якога — шмат твораў рускай класікі і савецкіх кампазітараў. Нядаўна ён са сваім аркестрам на працягу аднаго сезона выканаў дзесяць сімфоній Шостакавіча, творы Пракоф'ева, Хачатуряна, Кабалевскага. Не раз дырыжыраваў канцэртамі, у якіх удзельнічалі Ойстрах, Гілдэс, Растропавіч, Гутнікаў, Клімаў, Трацякоў.

Мітчэла ўжо добра ведаюць масквічы і ленынградцы, але ў Мінск ён прыхаў упершыню. З самага пачатку рэцэпцыі паміж ім і музыкантамі аркестра ўсталявалася атмасфера поўнага ўзаемаўзаемства, якая дала свой плённы вынік у час канцэртаў. Жэсты дырыжора лакальнымі і дэклінацыямі, і толькі ў кульмінацыйны момант выраза артыстычным. Ён лёгка падначальвае аркестр сабе і сімпію разумнаму музычнаму вобразу твора.

Глыбока раскрыўшы блізка да вакальнай напэўнасці і выразнасці музыкі Пятрай сімфоніі П. Чайкоўскага, дырыжор здолеў перадаць яе трагізм, адрывчасці і аптымістычную жыццёсцяврдзальнасць. Кульмінацый гучалі ярка і драматычна.

З вялікім тэмпераментам і тонкім разуменнем стылю музыкі дырыжыраваў Г. Мітчэл Рапсодый у стылі блон Дж. Гершвіна і сюітай з оперы «Порці і Бес» Гершвіна-Бенета. Партыю радзі ў рапсоды артыстычна і патэтычна выканала заслужаная артыстка БССР Ева Эфрой. Канцэрт прайшоў з сапраўдным поспехам. Асобнай часткі сюіты дырыжору і аркестру давалася бісёраваць.

Госці з Амерыкі запікалі музыка беларускіх кампазітараў. На яго просьбу аркестр выканаў Першую сюіту з балета «Выбранніца» і «Мушкетэраў» з «Харэаграфічных навалаў» Я. Глебава. Г. Мітчэл падзякаваў музыкантам і аўтару і напрасіў партытуры яго твораў, каб бліжэй пазнаёміцца з імі і, магчыма, уключыць у рэпертуар свайго аркестра.

— Я ўзвонены, што вы не раз чулі ад нашых землякоў гэцця добрыя словы аб сваім горадзе, — сказаў Говард Мітчэл на развітанне. — І ён іх напакм заслугувае. Я магу дадаць да іх яшчэ і якое тонкае разуменне музыкі! Колькі ў іх непаміні і добразычлівасці! Канцэрт у Мінску прынеслі мне сапраўдную творчую радасць.

Р. ГЛІЯХЕНГАУЗ.

МАСТАК ВЯЛІКАГА НАТХНЕННЯ

Знаецца, кінчэ ўнора Яўген Карлавіч быў на-маладому захоплены бязліччу спраў: рэдагаваў старыкі сваёй новай оперы, пісаў артыкулы пра творчасць калегі, рыхтаваўся да абмеркавання прэм'еры беларускай оперы з вобразамі Максіма Багдановіча ў цэнтры, шукаў экзэмпляры раённых газет для вялікай калекцыі, якую збіраў многа гадоў... Добразычлівы, цікавы, няўрымслы, з вестлай усмешкай над сваімі вусамі і на дзіва светлым позіркам вачэй пад акіярамі. Яго ладная постаць на вуліцах Мінска была знаёмай і нека натуральна неабходнай у натоўпе. Мінчане ведалі гэтага старога, гіталіся з ім, пачыналі гаворку...

Смерць абарвала неадзіна радок, неспяняваную мелодыю кампазітара вялікага натхнення. Знаўда народнага жыцця, непазрэды ўдзельнік і сведка знамянальных гістарычных падзей рэвалюцыі і грамадзянскай вайны, Яўген Карлавіч і ў творчасці быў мастаком, мабіль-заваным часам. Аўтар першай беларускай нацыянальнай оперы «Міхась Падгорны», ён актыўна працаваў ва ўсіх музычных жанрах. Ад праграмных сімфоній і героічных паэм «Буравеснік» да лірычных песень, ад інструментальных твораў (спрада іх ёсць творы для фартэп'янага трыа, віяланчэля, для трыбы) да маштабных хораў, ад музыкі да фільмаў і тэатральных спектакляў і да творчых заісаў і апрацовак узораў фальклору, — усюды і заўсёды гэта быў дантылім, натрабавалым да сябе, даследчаны мастак, таліна-эманца-

нальная плынь яго твораў сугучная нашай сучаснасці. Ён застаецца ў нашых сэрцах вялікім прывабным чалавекам, які заўсёды жыў жыццём нашай кампазітарскага атрада. Чулы і далікатны, Яўген Карлавіч быў нашым настаўнікам і даравічкам. Бадай, няма такога твора беларускай музыкі, з якім Цікоцкі не пазнаёміўся б да таго, як той выходзіў ра сцэну або на астраду. І тут яго аўтарытэтнае слова падтрымкі, строгая ацэнка сапраўднай вартасці і недахопаў, таварыскае парада былі для многіх з нас першай неабходнасцю. Яўген Карлавіч не шкадаваў часу для таго, каб напісаць рэцэнзію, выступіць на мастацкім саўвесе, сустрацца з выканаўцамі, каб дапамагчы твору маладога (ды, зрэшты, і не толькі маладога!) калегі запавяць прызнанне і атрымаць пуніўку ў жыццё.

Музыкант высокай кваліфікацыі і таленту, Цікоцкі з вялікай асалядай наглыбаўся ў інтарэсы самадзейнага мастацтва. Колькі народных калектываў і нацыянальных кампазітараў атрымаў ад яго дэдавую, шчодрую і плённую кансультацыйна-падтрымку! Гэта сфера дзейнасці не наддаецца ўліку прагоў.

Яго можна назваць будаўніком беларускай савецкай музычнай культуры. Наш неабодны Яўген Карлавіч прысвяціў жыццё апаанаво дум і спраў народа. Пяснр сучаснасці, ён пакінуў яркі след у музыцы і багату спадчыну. Пакаленні новых музыкантаў і слухачоў будуюць зяўтанна да гэтай скарбніцы часта, адрававаючы ў ёй негэсальнае харства высокага мастацтва.

З болей гаворім ми, яго сёбры і калегі: былай, наш дарогі Яўген Карлавіч!

Дзімітрый ЛУКАС, заслужаны дзеяч мастацтваў БССР.

толькі пустая ахвяра... Цяпер Клімёнка мучыла пытанне, якую каманду падаў афіцэр сваім салдатам, што ён сказаў? Як шкода, што ён, Клімёнка, не ўзяў з сабою свайго шафёра Тампачоўскага, які разумее па-нямецку...

І тут... Каб зямля раптам раскалолася ў гэтую хвіліну, Клімёнка не быў бы так уражаны, як быў уражаны цяпер, калі ўбачыў, што ўвесь батальён разам са сваім камандзірам стаў на месцы і паволі апусціўся на калені. Разгорнуты строй, які здаваўся дагэтуль жывым, рухомым і страшным, цяпер паменшаў сама мала ўдвая, акрэсліўся сваімі межамі, застыў на месцы, як прыкуты да зямлі, умольна чакаючы свайго лёсу.

Клімёнка і Зямлянскі, а за імі яшчэ невялікія пяхотныя афіцэраў, набліжались да гэтай застылай хвалі, якая, нібы наткнуўшыся на няумольную скалу берагу, разбілася і стала на месцы. Яны ішлі проста на афіцэра, капітана ці маёра, які, трымаючы перад сабою белы сцяг на шомпаде ад карабіна, сам белы, як палотнішча гэтага сцяга, сцяўшы тонкія вусны, трохі недаверліва і насцярожана зігну ўверх пазіраў на савецкіх афіцэраў і царпліва чакаў, пакуль яны падыдуць бліжэй.

Калі яны наблізіліся на метраў пяць, немец разка ўзняў галаву, яшчэ вышэй падняў правую руку ў палычаты са сцягам і хрыплым высокім голасам, з цяжкасцю падбіраючы рускія словы, закрычаў:

— Пан афіцэр! Мы... Я і мой батальён хочам здацца палон. Я, маёр Нагель... не хачу быць прычына смерці гэтых салдат...

Маёр апусціў падбародак на каўнер шыняля. Гэты зваот маёра да яго прымушаў Клімёнка, як старшэга, браць у свае рукі ініцыятыву зусім незнаёмай для яго справы.

— Добра, — пачаў Клімёнка, і ўжо разка: — Палажыце зброю!

Ранейшы шок, які быў скаваў яго на хвіліну, ужо мінуўся, Клімёнка бачыў свет у натураль-ных яго фарбах, мог цвяроза думаць і разважаць.

Маёр павярнуў галаву да свайго батальёна і сарваным ад хвалявання голасам пракрычаў каманду па-нямецку. Па застылым няроўным прамавугольніку прайшоў рух, нібы хваля раптам ажыла, зноў набыла сілу і гатова сарвацца з месца. Але гэты рух быў кароткі, зноў усё замерла. Сотні цыкаўных вачэй, — шэрых, светлых, прыжмураных, шырока адкрытых, шчырых, пагор-лівых, варожых і раўнадупных — свідравалі цяпер іх, савецкіх афіцэраў, і чакалі свайго лёсу.

— Устаць! Дзесяць крокаў назад — марш! — скамандаваў на ўвесь голас Клімёнка.

Нямецкі маёр, абабёршыся рукою на снег, паволі ўстаў на ногі, зрабіў паўабарота да свайго батальёна і паўтарыў каманду па-нямецку. Шэры прамавугольнік зварухнуўся, зноў ажыў, казыркі і белыя твары замігцелі перад вачыма ў Клімёнка. У гэты час Зямлянскі нешта сказаў пяхотнаму капітану і той кінуўся да свайх, да траншэяў.

Нямецкі маёр падышоў да Клімёнка, трымаючы перад сабой шырокую папружку з кабурам пісталета. Клімёнка узлў трафей.

— Пан падпалкоўнік! Я прашу, — ухваліва-на загаварыў нямецкі афіцэр. — Я вас прашу... Холадна... Мы можам замярзаць... Я вас прашу... — ён не знаходзіў патрэбных слоў і пачаў нешта гаварыць па-нямецку, увесь час упамінаючы гэтае ўжо знаёмае «кальт».

Маёр то быў апрануты цёпла, у валёнках, а вось салдаты ў лёгкіх шынялях і ботах, у пілотках, наеунутых на вочы, у тонкіх шапках з доў-

гімі казыркам — гэтыя ўжо часпелі пакаштаваць рускага холаду. Але, відаць, не холад быў сапраўднай прычынай таго, што яны сталі на калені.

Клімёнка перабіў маёра.

— Добра... Усё будзе добра! Мы вас хутка адправім у тыл... Для вас асабіста я выклічу машыну.

— Данкэ... Я разам з салдатамі, — усміхнуўся маёр адным краем тонкіх пасінедых вуснаў.

У гэты час наша пяхота, што хлынула з траншэй, затапіла ўвесь прамавугольнік батальёна, прасачылася праз яго нястронныя шарэнгі і стала падбіраць нямецкую зброю. Салдаты дзюхо-варожых армій пазіралі адны на другіх зблізка. Але для гэтага трэба было, каб зброя адных ляжала на зямлі. Немцы пазіралі на савецкіх байцоў са страхам і недаверам, чыкаючы, відаць, самага горшага. Нашы байцы глядзелі на палонных вачыма пераможцаў, вачыма пагарды, вачыма заслужанай перамогі. Яны адчувалі ў сабе вялікі прыліў сілы. Немцы, хвалёныя ваяні немцы сёння сталі перад імі на калені. Гэта добры знак! Сёння стаў батальён, а заўтра...

«Мы паставім вас на калені, — думаў Клімёнка, — дайце толькі час... Дайце толькі нашаму байцу зноў набыць страчаную веру ў свае сілы. І гэта не за гарамі. Гэта хутка будзе...».

Ён ішоў на НП, каб пазваніць у штаб дывізіі пра нямецкі батальён.

27.XI.1970

4M 11

ПЕРШ чым выказаць свой пункт гледжання на фільм «Шчаслівы чалавек» (аўтар сцэнарыя Фёдар Конеў, рэжысёр Ігар Дабралюбаў), я павінен папрасіць у чытача прабачэння на тое, што вымушаны адштурхоўвацца не ад выказванняў у друку, а ад вусных думак самых розных кінагледцоў — думак, якія ў асноўным зводзяцца да таго, што ў фільме ёсць многа вартацей, ёсць і істотныя недахопы, але што першыя ўсё-такі пераважаюць. З рэакцыяй гледача трэба лічыцца, і можна было б абысціся без прабачэнняў, калі б я змог прадставіць якія-небудзь «рэчавыя» доказы таго, што ўказаная думка сапраўды існуе. Такіх доказаў у мяне, на жаль, няма, і таму я проста прашу чытача паверыць на слова: прыхільныя адносіны да фільма адчуваеш у вусных адзінках некаторых журналістаў, у рэпліках гледзельнай залы, у тым, як гледачы наведваюць кінатэатры, дзе дэманструецца «Шчаслівы чалавек»... Ёсць і такія, каму фільм не падабаецца.

Сказаўшы такое і рызыкнўшы выкладзі сваю прыватную думку ў друку, я трапляю ў нявыгоднае становішча: вусная адзінка можа звесціся да «падабаецца» або «не падабаецца», і ніхто не спытае далейшых тлумачэнняў. Ад друкаванага ж выступлення патрабуюцца аргументы.

Перад намі на экране — класічны «трохкутнік»: яна, ён і — пакуль няпэўнае — «яно», асоба, якая недзе па-за прамой лініяй, што злучае дзве першыя. У разгортванні сюжэта, пабудаванага па правілах гульні ў «трэці лініі», замест трохкутніка павінна акрэсліцца прамая лінія, я правіла, зацверджаная загсам. Глядач у такім выпадку іншага фіналу і не чакае. Ён не ведае толькі таго, хто іменна будзе другой кропкай, апрача «яе» — «ён» або «яно»? Высветленню гэтага і прысвячаецца ад паўтары да дзвюх гадзін экраннага часу. Такі закон сюжэта.

Але гэта, так скажаць, прыцыповая схема. Падставіў у яе героў фільма «Шчаслівы чалавек» — Волю, Мікіту і Дзіму. Першая ні ў якім разе не можа быць выкінута з «трохкутніка», таму пра яе скажам пазней. Што ж да двух іншых, дык перш за ўсё варта пільна ўгледзецца ў знешнасць герояў. Кіно — відовішча, і ўжо хоць бы таму знешнасць персанажа адыгрывае ў ім больш важную ролю, чым у жыцці. Дык вось — аб знешнасці. Дзіма: прыгожы, смуглы, з густымі чорнымі валасамі, якія па-сучаснаму неахайна спадаюць на лоб, вельмі прывабныя пухлякныя, можна сказаць — пшчотна-чулівыя губы, вясёлыя, з усмешкай, выразныя вочы, твар чысты, юначы, — яму дваццаць пяць гадоў. Мікіта нічым асаблівым не вызначаецца — не густыя, больш белыя, чым русыя, валасы, акуратна зачасаныя назад, твар бледны, анемічны, вочы бясколерныя — наколькі аб гэтым можна меркаваць па чорна-белай плёнцы; узрост з далікатнасці не паведамляецца, на выгляд — гадоў трыццаць, хоць з Дзімам вучыўся ў адным класе; зверху ўсяго — бародаўка на левай штэце або нешта, што яе нагадвае. Як бачым, параўнанне не на карысць Мікіты. Трэба яшчэ ўлічыць адну сур'ёзную акалічнасць: Мікіта і Воля жылі ў Мінску, яны, як бы сказаць, заручаны, паміж імі, па сутнасці, усё вырашана. Дзіма ж прыезджае аднекуль здалёку якраз тады, калі сям'я Волі атрымала новую кватэру і набліжаецца вяселле. Улічваючы ўсё сказанае аб героях-суперніках, я і задаю чытачу пытанне: каму, на яго думку, Воля аддаць перавагу? Вельмі няроўныя сілы, вельмі абаяльны Дзіма, вельмі бясколерны Мікіта, вельмі многа далі стваральнікі фільма першаму і вельмі мала другому, каб хто-небудзь усумніўся ў рашучай перамозе Дзімы. І калі глядач «Шчаслівага чалавек», безумоўна, мае рацыю, разам з гераіняй фільма аддаючы перавагу Дзіму, дык толькі таму, што стваральнікі фільма і не спрабавалі пранікнуць крышачку глыбей за так старанна дазраваную знешнасць герояў. Разумеючы, што і гэты тэзіс трэба даказаць — і прытым з асаблівай старан-

насцю — я спынюся на ім ніжэй больш падрабязна.

А пакуль мы заст'ём гледача ў такім становішчы: пачатак фільма ён бачыць, а канец прабачыць. Ён ужо ведае — а не толькі згадваецца, што сімпліты і любоў Волі будуюць аддалены Дзіму, і чаканне толькі таго моманту, калі камера зробіць яго сведкам заключнага паняўня. Праўда, паданка гэтага ён так і не дачакаецца: у фінале героі збіраюцца ў парк і маўчаць. І ўсё зразумела без слоў — вясёлы Волі і Мікіта не будзе, а прыспетлены твар імяна даказвае, што імянае выпрабаванне ён перанёс з палейнай мужнасцю.

«Не хвалюцца», — гаворыць адміністратар італьянскага кінатэатра, усхваляючы гледача, які спазніўся на пачатак сеанса і не даў чарных-забойцаў — бухгалтар». Пасля гэтага дэталіфіцы фільм можна не глядзець, сцвярджае В. Шлобскі. А ў далейшым выпадку ўсё ведаюць, што ёсць схема сюжэта, наогул умоўная, што справа не ў ёй, а ў тым, што накручвалі на гэтую схему.

Перад стваральнікамі фільма, якія, несумненна, разумелі, што ўстаўленне як стымул цікавасці да фільма не надобна захопіць гледача, ставіла задачка ўрабачыць схему. Чым і які? Прадставіў дзюжых у фільме асоб не толькі

сці Дзімы. Нарэшце, сама танальнасць фільма ды і настрой сцэны, у якой Дзіма расказвае пра буран і пра свае блуканні, неак не выжуча з выказваемай думкай, не выклікаюць яе неабходнасці. Таму думка проста павісае ў паветры.

Чым займаецца Дзіма ў фільме? Ну, натуральна, кахае Волю, час ад часу запрашае яе на спатканне ў бярэзнік (выдатныя відавыя кадры) і там, як і на будаўнічай пляцоўцы, гаворыць напышлівыя, уяўна глыбакадумныя маналогі аб сэнсе жыцця, якія ніяк не вяжуча са знешнасцю і дынамічным (па задуме стваральнікаў фільма) характарам. У прыватнасці, аб неабходнасці спачатку пабудавать лодку, а ўжо толькі потым капаць для яе канал да самага сіняга мора, пры ўмове, калі ўсё рэкі высыхлі. (Падобна на практыку будаўнікоў: пабудавать

вары і пажары на яго участку ён выяўляе такую разгубленасць і мітуслівасць, што энергія Дзімы ў гэтых выпадках, калі ён назірае Волю, магла б закончыць фільм намога рапней. Але бачыць усё гэта не Воля, а глядач, які паверыў ужо ў перавагу Дзімы. Для Волі ж прызначана наступная сцэна. Паста рашучай размовы паміж трыма ўдзельнікамі дзеі (вядома, у парк — выдатны зымовы пейзаж) Дзіма, атрымаўшы адстаўку, у якую не верыць ні ён сам, ні Воля, ні Мікіта, ні тым больш глядач, прапануе як у канчатку, калі не хапае білету на ўсё трых у кіно, развіцца Волю манетай (у «Беспаспэжыцы» гэта цэнтр трагедыі, тут жа — жарт). Воля дастаецца Мікіту, і Дзіма вельмі спакойна робіць яшчэ адну жартуючы прыпаўну: наладзіць дуэль на снежку. Кідае снежку і прамахваецца. Мікіта, ашчаслілены, даўга ватаецца: прыняць ці не прыняць, уздзел у гэтым спектаклі Нарэшце, адважыўся, кідае — і трапіла Дзіму ў гузікі. Празрысты намік яны: Дзіма аякаладушы, як Лермантаў, наўмысна прамахваецца. Мікіта жорсткі, як Маратынаў, — «страляе» прама ў гузікі. Але і гэтыя сіяны фільму нічога, апрача дадатковага метражу, не дае, бо глядач разумее: вясёлы Волі з Мікітам усё роўна не быўшы...

Што датычыць Волі, дык яна на працягу паўтары гадзіны эканімага часу толькі адзін раз адпуская наведвальніку аптэкі, у якой працуе, бутэлечку з ляркарствам. Астатні час — усё яна і — плача. Актрыса Эльвіра Асілава добраўмыслена вышкілае слёзы і некалькі больш чым гэта неабходна, уздымае ад рыданняў — самая, па сутнасці, простая інфармацыя аб глыбіні неахайнага, якая амаль заўсёды пахне меладрамай...

І ўсё-такі была яшчэ адна магчымасць ажывіць фільм. Ну, добра, схема ёсць схема, супраць яе не папрэш; не ўдаліся характары — добра, урэшце рэшт гэта ўдаецца далёка не ўсім і далёка не ў кожнай рабоце. Але ж ёсць яшчэ жыццё, паўсядзённасць, побыт, рэальны свет людзей і рэчаў, час, яго дакладныя прыкметы — усё, што акружае герояў, нават воль такіх. І ў той час можна паглыбіць схему адносінаў паміж імі. Асабліва багаты на тэма магчымасці выхад кінкамеры на будоўлю. Няхай прамая і адваротная сувязь уражлівага прамысловага пейзажу з гераіняй фільма такаса не ўяўляецца арганічнай і адзіна магчымай — затое тут сфера працы, тут людзі, тут заняты сур'ёзнай, цяжкай і патрэбнай справай. Дык пакажыце ж людзей у гэтай справе, пакажыце сапраўднасць, напружаную працу!

Але рэжысёр і аператар па-кіношанаму «агальнілі» будаўнічую пляцоўку і на вызаленым месцы паказалі сцэны з удзелам герояў на фоне панарамы будоўлі, пераплету стальных канструкцый, катлаванаў, фантастычнай тэхнікі. А апрача будоўлі? Бязлюдная аптэка, дзе Дзіма сустракаецца з Воляй; пераважна пусты парк, дзе працягваюцца іх спатканні; пустыя тратуары горада, па якіх бяжыць Дзіма ў пошуках таксі; адзін ён у камеры, калі едзе ў аўтобусе, калі заходзіць у магазін. Ніводнага характэрнага твара, жанравай вулічнай сцэны, сакавітага жэсту або слова прахожэга, пасажыра, шафэра і г. д. Героі фільма знаходзяцца ў беспаветранай прасторы, яны ўзляваны ад жыцця. Толькі ў час прыезду Дзімы паказаны натоўп на вакзале, але гэта таму, што вакзал функцыянуе... кругласутачна.

Сімплітычныя акцёры, з густым антыта сцэны ў парк, удумліва работа аператара Д. Зайцава, які ў кадрах перадаў графіку прамысловага пейзажу, безаблачнасць, элігантны побыт. Мабыць, гэта і падбавіцца некаторым з нас. Напрыклад, разніжэнне газеты «Вечэрні Мінск» і Лабурву, які спачатку спытаў: «Чым жа шчаслівы чалавек?». Я ў прынцыпе згодны з аўтарам водгукі, які крытыкуе фільм галоўным чынам за схематызм і абмежаваны характар, але не магу падтрымаць падпак стваральнікаў фільма: «Навошта спатрэбіцца аўтарам гэты класічны трохкутнік? Як гэта «навошта»? Дзе каханне — там не толькі трохкутнік, але і мноства іншых абудаванняў з якой хочаш колькасцю кутаў Навошта Л. М. Талстоўму «трохкутнік» ў «Аліне Карэнінай», «Жывым труп», «Увяс прасніць», «Вайне і міры»? Фільм можна крытыкаваць не за схематызм сюжэта, які вечны, а за схематызм яго рэалізацыі.

«Шчаслівы чалавек» — трэці поўнаметражны мастацкі фільм Ігара Дабралюбава («Іду шукаць», «Іван Макаравіч»). Мабыць, і ён яшчэ з «пошукаў», бо і на гэты раз рэжысёр звяртаецца да новай тэмы і новых маральных праблем, карыстаецца зусім новымі стылявымі прыёмамі. Што гэта? Раскіданасць? Ці пошук свайго творчага аблічча? Калі другое, дык і прыслухацца да рэакцыі гледзельнай залы, якая прымае фільм, і выслухаць незадаволеных і Дабралюбава неабходна.

Фёдар ЯФІМАЎ.

КІНО

ГЕАМЕТРЫЯ ФІЛЬМА

носібітамі заданых функцый, але і жывымі людзьмі, пастарацца наладзіць іх індывідуальнымі рысамі, з якіх складваецца вобраз рэальнага чалавек.

У адпаведнасці з той роляй, якую адыгрывае ў трохкутніку Дзіма, аўтар і рэжысёр падзялілі яго вельмі многімі неаспрэчымымі вартасцямі. Ён прайшоў даволі сур'ёзную жыццёвую школу: служыў у арміі, дамабілізаваўшыся, паехаў працаваць на Крайнюю Поўнач, учыўся і перажыў многае, авалодаў тузінам спецыяльнасцей. «Магу вадыць танк, страляць магу», — з гордасцю думае Дзіма ўголас; апрача таго, ён можа быць токарэм, слесарам, цесляром, электразваршчыкам, трактарыстам. Сапраўды, і жнец, і касец, і на дудзе ігрэц, і мы, бадай, не здзівіліся б, каб ён сказаў, што ўмее даць кароў і вадзіць самалёт. Але не, самалёт вадзіць ён не ўмее, прызначаецца Дзіма, неак не давалася. Гэта не змяняе яго годнасці ў нашых вачах, але, прызначаючы, не павялічвае яе і ўменне героя габляваць дошку, забіваць двама ўдарамі цвік і вадзіць трактар. «Політэхніцызм» Дзімы не выяўляе якой-небудзь адной пераважнай страсці, яму, па сутнасці, усё роўна, кім працаваць і дзе працаваць. Гэта значыць, што ён абыякавы да ўсіх сваіх талентаў, а калі так, дык і гэтыя яго вартасці толькі павярхоўныя, яны зноў-такі адносяцца да знешняй характарыстыкі героя і нічога не гавораць пра яго ўнутраны свет. Відаць, думку гэтую можна было б выказаць карацей, бо яна відавочная. Але стваральнікі фільма рабілі вялікую стаўку якраз на гэты бок характару Дзімы, яны вырашылі выявіць яго ўнутраную сутнасць у сферы працы. Хоць гэта толькі не згадзіцца з тым, як гэта робіцца. Бо калі чалавек можа сапраўды характарызаваць праца, дык толькі такая, без якой чалавек не можа жыць і дыхаць. Пра Дзіму і яго працу скажаць гэтага нельга.

У размове з бацькам Волі (так, такі зноў у размове) Дзіма пракаментаваць вельмі важную думку: трэба быць бліжэй да людзей, без людзей нельга. Гэты вывад ён зрабіў, блукаючы ў буран на тундры. Скажам адразу: такая блізкасць да людзей, пра якую гаворыць Дзіма, хутчэй механічная, чым сапраўды духоўная, бо можна ляжаць у палатцы з таварышам і быць вельмі далёка ад яго духоўна. Або наадварот. Прытым добра засвоена Дзімам думка аб людской блізкасці і салідарнасці не перашкаджае яму ўзяць за грудкі таварыша і параіць яму паберачы зубы — толькі за тое, што той не захацеў схавць зайздрасць да ўдачліва-

дом у голым стэпе, а потым падводзіць да яго дарогу, каналізацыю, сувязь і г. д.). Глядач яшчэ намагаецца ўнікнуць у патаемны сэнс гэтай прытчы, а тым часам Дзіма ўжо тлумачыць рабочаму Ваню, чаму разам можна зрабіць пават сонца, калі, канечне, будзе атрымана адпаведнае распараджэнне начальства. («Ну, раз трэба...» — згаджаецца з ім Ваня). Пры ўсёй эмацыянальнай правільнасці гэтых думак яны не хваляюць гледача, бо ніякіх адносін да дзеяння не маюць.

А што ж Мікіта? Бацька Волі гаворыць пра яго: «Мікіта таксама... добры чалавек». І гэта, калі хочаце, праўда, бо Мікіта не робіць нічога дрэннага. Будзем справядлівыя да стваральнікаў фільма: яны адышлі ад таковага вырашэння «трохкутнай» схемы, па якім антыпод станоўчага героя абавязкова павінен быць дрэнным. Але, з другога боку, калі б бацька Волі сказаў: «Мікіта наогул... дрэнны чалавек», дык і ў гэтым выпадку ён сказаў бы праўду, бо Мікіта не робіць і нічога добрага. Гэта значыць, брыгадзір Маслаў, бацька Волі, не мае рацыі ні ў тым, ні ў другім выпадку, таму што Мікіта не робіць у фільме нічога. Гэта зусім абяскураўлены вобраз, маска, адзіная пасіўная роля якой — да пары да часу служыць адной з кропак любоўнага трохкутніка. Яго перажэнне — прычына адной толькі непрыкметнай знешнасці і нічога іншага. І вось якая ўлада схемы! Не таму антыпод станоўчага героя паказваецца звычайна як звычайне, што такім хочучы яго зрабіць прыхільнікі схемы, а таму, што сама схема патрабуе гэтага. Трэба, каб была барацьба за любімую істоту, і, наколькі станоўчы герой бярэ верх сілай адной толькі абаяльнасці, адмоўны, пазбаўлены яе, вымушаны часам карыстацца несумленнымі прыёмамі. Вось вам і звычайне. Стваральнікі фільма «Шчаслівы чалавек» адышлі ад гэтага, але адышлі і ад драматызму, ад напружання барацьбы. Падобна на тое, што Мікіта здагадаўся пра сумны свой лёс раней за рэжысёра і аўтара фільма і таму склаў зброю, выйшаў з гульні. Ён толькі просіць Волю сур'ёзна пагаварыць з Дзімам і адвергнуць яго дамаганні (якіх з сапраўднасці таксама няма), а потым намякае Дзіме, каб ён паехаў ідуць-небудзь і не перашкаджаў яго шчасцю...

Начальнік будаўнічага участка, дзе працуе і Дзіма, Мікіта не аддае ні аднаго распараджэння, ні ў што не ўваходзіць, нічым і нікім не кіруе; мы і не здагадаліся б аб яго пасадзе, калі б не «паказка» ў тэксце фільма. Пры

З паліцыі ЛіМа

Першы водгук аб выстаўцы твораў беларускіх мастакоў, якая адкрыта ў Смаленску, я пачула ад Мікалая Патровіча Белотнікава, жыхара Падмаскоўя. Ён аказаўся ў горадзе празездом. Перш-наперш пайшоў на выстаўку. Мікалая Пат-

ВЕРНІСАЖ У СМАЛЕНСКУ

ровіча ўразіла палатно Віктара Грамыкі «Салдаты». — Я і сам ваяваў. Ад Масквы да Кенігсберга прайшоў, — гаворыць Мікалай Патровіч. — Цяпер працую ў Люберцах, пад Масквой. Жывапілю люблю, хоць, можа,

не вельмі разбіраюся ў ім. А вось гэты твор — «Салдаты» — сапраўды ўразіў мяне. Такія праўдзівыя гэтыя людзі. Прымушваюць задумацца пра сваё, перажывае. Ды і ўвогуле выстаўка цікавая...

На выстаўцы людна. Супрацоўнікі Смаленскага музея прымаюць шмат калектыўных заявак на экскурсіі. Прыязджаюць аўтобусамі ама-

ры мастацтва з розных куткоў Смаленшчыны. Я бачыла, з якой ўнутранай засяроджанасцю спыняюцца людзі каля карцін Івана Ахрэмыча, Анатоля Шыбнёва і іншых беларускіх мастакоў.

Шмат наведвальнікаў каля пэтычнай карціны Міхася Савіцкага «Хлябы». Студэнтам мастацкаграфічнага факультэта Смаленскага педінстытута спадабалася палатно Леаніда Асядоўскага «20-я гады. Харчотрады».

Добрыя водгукі пакідаюць гледачы аб творах Мая Данцыга «Гудзе зямля Селігорскага», Арлена Кашкурэвіча «Майстры».

Трэба сказаць, што выстаўка добра арганізавана. У мясцовай друкарні выпушчаны каталог. Экспазіцыя шырока рэкламуецца. Змястоўныя гутаркі ля экспазіцыі праводзяць з гледачамі супрацоўнікі Смаленскага музея Н. Пікалава і В. Платонава. Смаленяне выказваюць заўвагі і па арганізацыі

выстаўкі. Шкада, што некаторыя мастакі прадстаўлены малой колькасцю твораў. Вельмі хацелі б смаленя сустрацца на выстаўцы з майстрамі беларускага выўленчага мастацтва — аўтарамі паказаных твораў. І яшчэ яны шыра жадаюць, каб больш частымі былі такія выстаўкі, каб сталі яны традыцыйнымі.

Н. ІВАНОВА, студэнтка-заможніца факультэта замежных моў Смаленскага педінстытута.

НАСУСТРАЧ НЯГОДАМ І НЕБЯСПЕЦЫ

ДА 60-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ Змітрака АСТАПЕНКІ.

Месціслаўскі педагогічны тэхнікум у канцы дваццатага гадоў даў беларускай літаратуры нямала здольных пісьменнікаў. Сярод іх быў і Змітрок Астапенка. Народны паэт Беларусі Аркадзь Куляшоў, успамінаючы тым часам, пісаў у аўтабіяграфіі, што «творчая дружба з больш вопытнымі таварышамі станоўча ўплывала на далейшае развіццё яго паэтычных здольнасцей. Сваім старэйшым таварышам А. Куляшоў называе і Змітрака Астапенку.

У 1929 годзе Зм. Астапенка і Ю. Таўбін прыехалі з Месціслаўя ў Мінск. Я дапамог ім уладкавацца на працу ў Кніжную палату. Аднак там яны працавалі нядоўга. Праз некалькі месяцаў яны заняліся выключна літаратурнай работай і жылі з літаратурнага заробку.

З гэтага часу мы часта страчаліся з ім. Памятаю, як Змітрок аднойчы прыйшоў да мяне з вялікім спісам кніг па пытаннях фізікі, астраноміі, гісторыі.

— Дапамажы мне, братка, знайсці гэтыя кнігі,—папрасіў ён.

Ён спытаўся, і я не паспеў распытаць яго, навошта яму спатрэбілася такая літаратура. А неўзабаве даведаўся, што ён працуе над навукова-фантастычным раманам «Вызваленне сіл», які часткова быў апублікаваны ў часопісе «Маладзік».

Творы яго часта змяняліся ў пермядзінным друку. А ўжо ў 1931 годзе ён выдае адразу два зборнікі вершаў—«На ўсход сонца» і «Крайне». У 1932 годзе выходзіць зборнік вершаў «Абураны».

У 1937 годзе Змітрок падбухторваў мяне пусціцца ў падарожжа па сібірскій тэйзе і горных хрыбтах, пайсці працаваць у геалагічны пошукавы экспедыцыі. Мне тады не верылася, што ў яго зноўдзеха сіла на такіх выпрабаванні.

І толькі ў пасляваенныя гады я пераканаўся, што ў гэтага чалавека слова не разыходзілася са справай.

«Люблю свой народ—беларускі народ, з

якім звязан усімі нішнімі істоты як паэт, як грамадзянін. Я люблю яго вялікай чалавечай любоўю... Такая любоў патрабуе ад кожнага актыўных дзеянняў на карысць народа, асабліва ў той момант, калі яго жыццё знаходзіцца ў смерцельнай небяспецы. Такая любоў можа быць пры найвяншчым ідэі,—іменна ідэі, якая ідзе з зямлі і крыві народа, з яго душы і сэрца. Я маю гэту ідэю, я спакойна і горда заяўляю, што нашу гэтую сваю ідэю ў сваім сэрцы і душы»,—пісаў Зм. Астапенка ў Маскве ў 1943 годзе ў адным са сваіх артыкулаў.

У гэты ж час ён піша п'есу, вершы, пазму «Ганна», а крышку пазней—«Эдэм», якую трэба аднесці да лепшых твораў беларускай літаратуры пра часы Вялікай Айчыннай вайны.

19 верасня 1944 года Зм. Астапенка пачаў браць п'есам у Маскву з дарогі: «Дарогі брат, я ад'язджаю куды далей, чым думаў. У той час, калі ты атрымаеш гэты пісьмо, я, напэўна, буду ўжо ў дарозе...»

А 29 верасня таго ж года ён паведамае жонцы і сестры: «Мае дарогі Тоня і Жэна! Тут зараз пахмурнае дзень. На душы, нягледзячы на пахмурнае надвор'е, добра. Сумна толькі ад разлукі з вамі, але ж гэта павінна было быць, гэта быў мой абавязак. Увечары мы вылятаем. Зараз каля 4—5 гадзін вечара. Пажадаеце ў душы мне ўдзячы і шчасця. Зрэшты, калі вы атрымаеце гэты пісьмо, і буду ўжо далёка, на месцы. У Маскве я перадаў аднаму чалавеку пісьмы мамам (дзюю), Але і Ніне. Ён іх павінен вам прывесці. Гэтае пісьмо накіравана з лётчыкам. Не забудзьцеся ў наступным годзе ўзяць і яго. Шурыка (брата.—С. Ш.). Мошна вас абавязваю ча-

люю: цыбе, пчолака, цыбе, сестрычка. Увесь ваш Міця».

А 7 кастрычніка 1944 года зноў лічыць пісьмо да жонкі і сестры: «Мае дарогі Тоня і Жэна! Вось я ўжо амаль на месцы. Праз дзве-тры гадзіны іду далей на захад. Карыстаючыся выпадкам напісаць вам пісьмо... Гэтае пісьмо прыйдзе да вас няскора, і я ў гэты час буду яшчэ далей, чым цяпер, але маё сэрца з вамі, мае родныя. Ачуваю сябе цудоўна. Здароўе добрае. Гэтыя лініі жыў як на курорце, і калі б не вайна і не ўсведомленне, што вораг наўкол і вельмі блізка, было б яшчэ лепш. Вакol мяне крутыя горы. Схілы гор параслі елкамі і букам, Цяпер сонца. Учора, пазачора хмары чапаліся за нашы палаткі. Ішлі дажджы.

Колькі перажыванняў! Напрыклад, пералёт праз лінію фронту. Парашутны скачок у горныя лясны і многае іншае. Мае родныя! Навузна, пасля гэтага пісьма я надзея не буду мець магчымасці напісаць вам. Вы не трывожцеся гэтым. Дзмітрый будзе вам паведамаць пра мяне ўсё, што будзе вядома.

І ты, Тоня, як бы я доўга ні маўчаў, памытай, што я заўсёды з табой і жыўу спазываннем сустрэцца з табой.

Ну, час канчаць. Зараз іду пешшу ў горы, насустрэч небяспецы, у агонь барацьбы. Я зусім не баюся небяспек, ненавіджу ворага, люблю вас, мае родныя Чакайце!..»

Гэтае пісьмо было апошнім. Далёка ад Радзімы, на адным з пераваў Татраў, герайна загінуў Зм. Астапенка. Але ён застаецца жывым у памяці сяброў, застаецца жывым у нашай літаратуры.

Станіслаў ШУШКЕВІЧ.

ВЫ ПОМНІЦЕ, як рашалі будаваць Пецярбург? Пётр Вялікі выйшаў на бераг Нявы, тупнуў нагой і сказаў: «Тут будзе горад». Тыповы прыклад валавога рашэння, суб'ектывізму і валонтарызму. Добра яшчэ, што ўсё абыйшлося ўдала...

Тупалі і пасля. Бывала, што і ўдала, а часцей—не. Ну, а ў наш імклівы касмічны час ад такога тупання абавязкова чакай бяды. Было ж...

Адным словам, сёння ўзводзіць гарады, рухаць наперад эканоміку, развіваць культуру без навуковага падыходу немагчыма. Паспех там, дзе ўсё ўзважана, прадумана да дробязей.

Лёгка сказаць — прадумаць да дробязей. Каб, напрыклад, пабу-

вытворчасці, ці не створыць гэта дыспропорцыю паміж жаночым і мужчынскім насельніцтвам?

Адным словам дзсяткі і дзсяткі «кале», ніводнае з якіх нельга ўпусціць, бо тады рухне ўся піраміда разлікаў.

Возьмем адну з цаглянак, на якіх трымаецца гэтая піраміда. Вывучэнне насельніцтва і працоўных рэзерваў. Займаецца гэтым сектар дэмаграфічных праблем і прагназавання насельніцтва. Узначальвае яго кандыдат эканамічных навук Андрэй Андрэвіч Ракаў. Ён раскладае перада мною некалькі вялізных фаліянтаў табліц, спярэшчаных тысячамі і тысячамі лічбаў.

Гэта дэмаграфічныя разлікі на дзсяткі гадоў наперад не толькі

кія, бы з жалеза, каналы...

Тэхнічная рэвалюцыя, сучаснікам якой мы з'яўляемся, патрабуе якасна новага падыходу да кіраўніцтва

Мы не парушым ісціну, калі скажам, што і цяпер план таму ці іншаму прадпрыемству, бывае, даецца «на вока». Калі сёлета швейная фабрыка выпусціла дзсяткі тысяч сукенак, дык на будучы год план ёй абавязкова даваць. Але абгрунтаванне гэтай «дабаўкі» вельмі прыблізнае. Яно зыходзіць часта не з аб'ектыўных акалічнасцей, а з нейкіх іншых меркаванняў, напрыклад, плана, спущанага трэсту ці міністэрству. Бывае, што прадпрыемства задыхаецца ад «дабаўкі», а бывае, што з лёгкасцю спраўляецца, бо тая «дабаўка» да плана не ўлічвала патэнцыяльныя магчымасці фабрыкі. І вось у канцы квартала ці года «перадавікам» шчодрой рукой даюць прэміяльныя.

Пакласці гэтаму канец павінна ўкараненне аўтаматызаванай сістэмы планавых разлікаў—АСПР. Гэта вяршыня піраміды. Яна трымаецца на двух кітах: АСКП—аўтаматызаванай сістэме кіраўніцтва прадпрыемствам і АСКГ—аўтаматызаванай сістэме кіраўніцтва прамысловай галіной.

Звесткі, сабраныя і апрацаваныя па спецыяльнай метадыцы на кожным прадпрыемстве, паступаюць у працежжавае з'яно—міністэрства ці ведамства, дзе апрацоўваюцца ў АСКГ, а адтуль ужо ідуць на канчатковую дапрацоўку і аналіз у АСПР. У ідэале, пасля апрацоўкі ў АСПР, перад дзяржпланам рэспублікі, як на далоні, раскрываецца кожнае прадпрыемства. Цяпер можна спускаць план, і ён будзе абсалютна аб'ектыўным, бо ўлічвае ўсе патэнцыяльныя магчымасці завода ці фабрыкі.

Я наўмысна сказаў «у ідэале»—зараз растлумачу, чаму. Калі Л. Мятліцкі, намеснік дырэктара інстытута, з захапленнем раскаваў мне пра АСПР, я спытаў у яго, ці ёсць гарантыя што, скажам, прадпрыемства дасць абсалютна аб'ектыўную інфармацыю пра сябе. Кожнаму ж заводу выгядна выконваць зніжаны план і, зыходзячы з гэтага, ён і падбярэ звесткі...

Лей Паўлавіч згадзіўся, што ніякай гарантыі быць не можа і што, наогул, набыццё інфармацыі ў іх самае вузкае месца. Няма ў рэспубліцы адзінага цэнтру, які б адказваў за яе збор, за яе дакладнасць. Пакуль што ў гэтай справе вельмі многа самадзейнасці...

Вось і падышоў к канцу наш расказ пра інстытут. Хвілінку, ледзь не забыліся яшчэ пра адно... У назве інстытута ёсць словы: «...эканоміка-матэматычных метадаў планавання». Матэматычныя. Ён, гэты інстытут, і ўзнік на базе вылічальнага цэнтру пры Дзяржплане. З 350 работнікаў інстытута—некалькі дзсяткаў матэматыкаў. Гэта яны пераўтвараюць тысячы і тысячы паказчыкаў у стройныя матэматычныя формулы, эканоміка-матэматычныя мадэлі, гэта яны даюць работу мозгу двух электронна-вылічальных машын—«Мінск-22» і «Мінск-32».

І яшчэ мне хоць і паведаміць нашым чытачам, што інстытут—адзін з лепшых у краіне. Неждарма тут збіраюцца ўсеаюзныя наравы і міжнародныя форумы.

М. ЗАМСКІ.

З. Ножнік Ліма

КАБ ЛЮБІЦЬ БЕЛАРУСЬ...

Па прафесіі я будаўнік, а ў вольны час працую экскурсаводам у Мегілёўскім гарадскім бюро. Рыхтуючыся да экскурсій, маю шмат цяжкасцей, якія, часцей за ўсё, бываюць ад недахопу патрэбнай літаратуры. Большасць фактаў літаральна «вывуджваеш» з мноства прачытаных кніг, газет і часопісаў.

Зразумела, гэта экскурсаводу трэба рабіць штодня, каб узбагаціць свой «багаж» і заўсёды быць у форме. Ды дрэнна тое, што гэтым жа менам даведваешся і пра мноства рэчаў элементарных, вядомых даўно і многім, але раскіданых немаведама дзе. Гэта датычыць біяграфій вядомых і не зусім вядомых землякоў, помнікаў архітэктуры, гісторыі, прамысловасці. Малавата выдаецца краязнаўчай і турысцкай літаратуры ў нас на Беларусі, ды і тыражы гэтых выданняў, шчыра кажучы, іншы раз смеху вартыя.

Цікавы даведнік І. Элентуха і У. Чэнтурый «Помнікі архітэктуры Беларусі» выпушчаны ў трох тысяч экзэмпляраў. Такая колькасць, можна запэўніць, разышла б у адным толькі Мінску, а для рэспублікі, пры сучасным развіцці турызму і цікавасці да роднай зямлі, гэта нішто. Дарэчы, я адзіны з магілёўскіх экскурсаводаў, хто змог патрымаць (толькі патрымаць!) у руках тую кніжку. Стаў ужо бібліяграфічнай рэдкасцю зборнік «Герой Савецкага Саюза—магіляўчане», падрыхтаваны ў нашым горадзе. Рыхтуецца другое выданне. А чаму б не зрабіць такую кнігу пра ўсіх беларусаў—Герояў ды Кавалераў ордэна Славы! Можна адным выпускам, можна некалькімі. Можна выпусціць кнігі і брашур пра асобныя гарады, раёны, маршруты, як гэта робяць ужо даў-

но і добра ў Прыбалтыцы і на Украіне.

У апошнія гады выпушчана сёе-тое і ў Беларусі. Многа літаратуры ёсць пра Хатынь і Курган славы, пра некаторыя асобныя гарады, як Бабруйск, Нясвіж, дваолі сухаваты даведнік пра Мінск. Нядаўна выйшаў добры даведнік «У памяці народнай», але дзіўна, што з некалькіх сотняў апісаных там помнікаў названы аўтары ўсёго трох-чатырох, а іншых, нават такіх, як помнік батарэі «кацюш» у Оршы, музей польска-савецкай баявой садружнасці ў Леніна, абідзены маўчаннем. Але ў цэлым кніга добрая. Трэба спадзявацца, што гэта толькі пачатак, што іх будзе больш і зроблены яны будуць лепш.

Летась супрацоўнікі нашага бюро пачалі збіраць матэрыял для экскурсійнага даведніка пра Магілёў. Тое-сёе назбіралі і... спыніліся. Бо, згадзіцца, ніколі такой справы не займаўся, не зробіш яе на грамадскіх пачатках, у вольны час. Патрэбны кваліфікаваныя людзі. На маю думку, падрыхтоўкай і выданнем такой літаратуры мог бы заняцца Рэспубліканскі савет па турызме і экскурсіях або іншыя зацікаўленыя арганізацыі. Вядома, тут можа сустрэцца шмат цяжкасцей, але ясна, што справа гэта варты пільнага ўвагі.

Мільёны жыхароў нашай рэспублікі, і не толькі яны, і не толькі турысты, павінны мець найбольш поўнае ўяўленне аб нашай старажытнай і маладой Беларусі, бо хоць і кажа песня: «каб любіць Беларусь нашу мілую, трэба ў розных краях пабываць», але ехаць у розныя краі, зусім не ведаючы свайго (гэта не перабольшанне!), па меншай меры, няёмка.

М. НОЖНИКАУ.

Г. Магілёў.

ЭКАНАМІСТ ГЛЯДЗІЦЬ НАПЕРАД

даваць новую фабрыку, трэба загада перабраць сотні варыянтаў, скажам, знайсці месца. Чаму тут, а не там? Тут—блізка чыгунка, але далёка іншыя камунікацыі: водаправод, каналізацыя. У трэцім месцы ёсць і чыгунка, і іншыя камунікацыі, але не халае рабочай сілы. У чацвёртым—ёсць рабочая сіла, дык няма камунікацый і г. д. Як знайсці ідэальнае або, какучы навуковай мовай, аптымальнае рашэнне? Разумнейшаму з разумных такога не пад сілу. Пад сілу гэта навуцы.

Навукова-даследчы інстытут эканомікі і эканоміка-матэматычных метадаў планавання пры Дзяржплане БССР—так называецца ўстанова, дзе займаюцца менавіта ўсімі гэтымі пытаннямі.

Мы шмат гутарылі з дырэктарам інстытута В. Мядзведзевым, яго намеснікам Л. Мятліцкім, загадчыкам сектараў А. Ракавым, В. Каганам, С. Польскім, навуковымі супрацоўнікамі, і першае, што кідалася ў вочы, гэта апантанасць, з якой яны робяць сваю справу.

Адзін з магістральных кірункаў дзейнасці інстытута—перадпланавая распрацоўка Генеральнай схемы размяшчэння і комплекснага развіцця народнай гаспадаркі рэспублікі.

Гэта настолькі складаная справа, што ў кароткіх газетных нататках раскажаць пра ўсё—проста немагчыма. Паспрабуем разабрацца ў двух-трох аспектах.

Вернемся да фабрыкі, пра якую мы гаварылі спачатку. Уявім, што гэта панчошная фабрыка. Па-першае, чаму трэба будаваць менавіта такую фабрыку, а не, скажам, завод пластмасавых вырабаў. Попыт? Правільна. Сёння панчохі не залежаюцца на прылаўках магазінаў, а як будзе заўтра? А праз дзятка гадоў? Фабрыку ж будуць не на адзін год.

А як яно ўсё выглядае з сацыяльнага, дэмаграфічнага пункту гледжання? Панчошная фабрыка—гэта сфера прыкладання ў асноўным жаночай працы. Калі прадпрыемства размясціць у невялікім гарадку, дзе няма болей ніякай

ў абсалютных лічбах, але ў розных аспектах: полаў, узроставых груп і г. д. Разлікі не толькі ў цэлым па рэспубліцы, але ў розных абласцях, у розных гарадах і сельскай мясцовасці.

Вось насельніцтва Беларусі ў двухтысячным годзе, дзве тысячы дзсяткам, трыццатым і г. д. Мужчын будзе столькі, жанчын столькі, людзей пенсійнага ўзросту столькі...

Зараз сектар робіць дэмаграфічныя распрацоўкі на 1980 год па ўзростава-сацыяльных групах. Навошта гэта трэба? На аснове такіх дадзеных ужо зараз можна планавачы, колькі нам спатрэбіцца ў бліжэйшае дзяткагоддзе школ, вышэйшых навуковых устаноў, бальніц, урачоў, вырашчыць многія пытанні тэхнічнага прагрэсу.

Мне хочацца раскажаць яшчэ пра адзін сектар інстытута. Гэта сектар эканамічнай ацэнкі і аптымізацыі развіцця гарадоў і вытворчых комплексаў.

Якім павінен быць сучасны горад? З пункту гледжання зручнасці, эканамічнай мэтазгоднасці? Усімі гэтымі пытаннямі займаецца сектар, які ўзначальвае кандыдат геаграфічных навук С. Польскі. Зараз ён са сваімі супрацоўнікамі займаецца распрацоўкай так званых пашпарта горада. У ім адлюстроўваюцца ўсе сацыяльна-эканамічныя паказчыкі. Менавіта на аснове гэтых паказчыкаў і робяцца прагнозы ў заўтрашні дзень горада.

Можна яшчэ і яшчэ асказваць пра інстытут. Дастаткова толькі назваць таблічкі на дзвярах аддзелаў і сектараў, каб мець уяўленне аб характары работы, якая тут праводзіцца. Вось сектары аптымізацыі планавання ўзроўню жыцця, аптымізацыі планавання сельскагаспадарчай вытворчасці, тэкстыльнай прамысловасці, гандлю і г. д. і да г. п.

Зараз інстытут, напрыклад, прагназіруе попыт на 70 відаў прамысловых тавараў. Не трэба даказваць, як гэта важна. Такое прагназіраванне накіравана на тое, каб на паліцах нашых магазінаў не пыліліся гадамі непрыгожыя касцюмы, нямомныя сукенкі, цяж-

Калектыў супрацоўнікаў выдавецтва «Беларусь» выкажае глыбокае спачуванне загалічным рэдакцыяна-настаўкай літаратуры, пісьменніку Жыцку Хвядару Дзмітравічу з прычыны запаткавання яго вялікага гора—смерці бацькі.

— ШТО НОВАГА па справе Карасёвай? — камісар устаў і навольна прайшоў па кабінце.

— Працую, таварыш камісар, — адказаў Шаг. — Устаноўлена алібі двух шафэраў, якіх падазравалі.

— Гэта, вядома, нядрэнна, калі ўстаноўлена невiнаватасць. Але нам трэба шукаць вiнаватых. Як з мужам Карасёвай?

— Малахаў у Бяндэрах. Чакаем з дня на дзень.

Камісар узяў цыгарэту.

— Віктар Сцяпанавіч, гэта адно з самых непрыемных і незразумелых злачыстваў. Непрыемныя яны, дапусцім, усе... Ды і як мы выглядаем? Ні на крок не зрушыліся з месца. Толькі пісьмы ды заявы прыбываюць. Чытайце і далучайце да справы.

«Калі я спрабаваў уладкаваць іх сямейныя адносіны, яна са слязьмі сказала: «Ты не ведаеш, які ён нягоднік. Пагражай нават забіць».

«Усё гаворыць аб тым, што гэта яго рук справа — Карасёва Сямёна, калі не яго, дык на яго рэкамендацыі. Калі вы не прымеце дзейных мер да росшуку прапайшых, буду пісаць у ЦК. Гэта недапушчальна ў наш час — злачыства пакідаць нераскрытым, а злачынцаў не пакаранымі. За даведкамі зяртайцеся да мяне — брата Карасёвай Усевалада...»

«Міністру ўнутраных спраў БССР ад Дзяржкам Марыі Антонаўны, якая жыве ў г.н. Узды. ЗЯВА

Вельмі прашу вас разгледзець нашу заяву і аказаць дапамогу ў знаходжанні забойцаў майёй дачкі 27 гадоў з уцечкай 35 год, якія загiнулі ад забойцаў 17 кастрычніка. Мая дачка Карасёва Ірына Сяргееўна са сваёй дачкой Жанай жылі ў г. Бяндэры Маладзёўскай ССР. Вельмі дрэнна жыла з мужам Карасёвым. Ён біў яе, пагражаў забіць, меў палюбоўніцу. Забіў ён маю дачку, каб пазбавіцца ад аліментнага, таму што яна хацела з ім развесціся. Магчыма, на дачку ў яго рука не паднялася, і яна знаходзіцца ў яго сваякоў. Трэба шукаць дзяўчынку...»

— Так... Нібы мы хаваем забойцу...

— А ты на іх не крыўдуі — ты яго злавi! Дачка дала тэлеграму, што прыляцела ў Мiнск, і прапала... Трэба шукаць.

Гэта фраза прагучала жорстка і коратка: загад.

— Час ужо мець у справе сёбе-тое больш iстотнае, чым радок: «Да месца прызначэння не прыбылі...»

— Дазвольце iсці, таварыш камісар...

У Бяндэрах Малахава сустрэў лейтэнант з гарадскога аддзела крiмiнальнага вышуку.

— Лацяну, — прадставіўся ён. — Нумар у гасцiнiцы вам заказаны. Калі пачнём працаваць? Заўтра?

— Не, дарагі, пачнём сёння. «Алігатэ» пачакае. Давай так. Брата Карасёвай да мяне, вось яго адрас: вуліца Саўгасная, шаснаццаць. Я буду ў аддзеле. І вось гэты спісачак правёр...

Высачэзны худы маёр, начальнік аддзела, сустрэў Малахава стрымана, але паставіўся да яго справы ўважліва:

— Дапаможам. Лацяну ў вашым распараджэнні. Працуйце ў маім кабiнeце, я ўладкуюся ў суседнім пакоі. Жадаю ўдачы.

«Кадаю ўдачы»... У чым? У пошук забойцаў? Было б цудоўна. Толькі не ўсе яны лёгка ловацца. А тут яшчэ такі «расклад»: забойца — муж і бацька, забiтыя — жонка і дачка. А дачка — тры з паловай гадзі! Вось так. Няхай ужо лепш верся на пацвердзiнца.

Спадарожнікі да Мiнска... Добра, калі яны знойдуцца. Хоць верагоднасць невялікая: у адзiн дзень, на адзiн самалёт, з Кiшынiева да Мiнска... Але правярць трэба.

І ўжо тады — пагаворым з самiм Карасёвым. Гэта заўтра, з ранiцы...

ПАКАЗАННІ СВЕДКАў:

«З прад'яўленых мне трох фатаграфiяў я пазнаю жанчыну, знятую на фота № 2. Яна ехала разам з дачкой Жаннай — я чуў, так яна яе называла, — у аўтобусе з Бяндэраў да развiлкі. Потым яна была на пероне перад пасадкай у самалёт у Кiшынiеве. І потым я бачыў яе ўжо ў Мiнскiм аэрапорце з дачкай і двума чамадамаі.

Лузiн».

З ПРАТАКОЛА ДОПЫТУ СВЕДКI ДЗЕРКАЧА УСЕВАЛАДА СЯРГЕЕВIЧА, БРАТА ІРЫНЫ.

«Пытанне. Апішыце, як выглядалі Ірына і Жанна?

Адказ: Ірына — высокая постаць, і метр 76 сантыметраў, хударлявая. Валасы чорныя, стрыжка кароткая. У верхняй скiвiцы залаты шiр — права Іншiм прыкмет.

здаецца, няма. У Жаннiчкі валасы святлейшыя, чым у маёй, стрыжка простая, роўная, наперадзе грывка. Колер вачэй светлы. Апранута была ў старое палiто шэрага колеру з сiнiмі вузiлкамі, карычневыя туфелькі і хустку.

Пытанне: Есць на целе родзiмкі, шрамы?

Адказ: Здаецца, няма.

Пытанне: Што вы ведалі пра іх паездку ў Беларусь?

Адказ: Ірына выказвала намер пакiнуць у бацькоў Жанну, і, калі ўладкуецца на работу, застацца там. Я дапамагiў Ірыне збiрацца ў дарогу. Яна ад'язджала з двума чорнымi чамадамаі. У адным быў вiнаград, у другiм розныя сукенкі і бялiзна. Была лiччэ сетка з дзiцiным адзеннем і сумка з прадуктамаі. Я правiў іх да аўтобуса, і яны паехалi...»

Карасёў Сямён Яўсеевiч. Сярэдняга росту, гадоў трыццаць пяць, рэдкiя доўгiя валасы. Панашаны кашцюм, нясвежая кашуля. Твар стомлены, пад

вярнуўся з камандзiроўкi, у якой быў разам з Бутэску Г. П. з 14 па 17 кастрычнiка ўключна, дык яна з дачкой паездзе ў Беларусь да родных. Калі мы вярнуліся ў Бяндэры (гэта было ўвечары 17 кастрычнiка, здаецца, у пятнiцу), я ўзяў чамадан яблык, які купiў у Кайшанах на рынку, і пайшоў дамоў. Жонкі і дачкі ўжо не было. На стала ляжала заiйка: «Паехалі да мамы ў Узды». І хоць мы жылі з жонкай дрэнна, гэта мяне пакрыўдзiла. З таго дня я іх не бачыў.

С. Карасёў».

«Даведка.

Дадзена эканедытару Карасёву С. Е. у тым, што ён разам з таварышамi тав. Бутэску Г. П. знаходзiўся з 14 па 17 кастрычнiка ў камандзiроўкi ў сiлах Кайшаны і Кайшаны па справах нархiтоўкi фруктаў. Даведка дадзена для прад'яўлення ў аддзел ўнутраных спраў».

«14 кастрычнiка я разам з Карасёвым С. Е. выехаў у сiлы Кайшаны і Кайшаны ў службовую камандзiроўку па нархiтоўкi фруктаў. У Бяндэры вярнуліся 17

Герман КРУГЛОЎ,

Навум ЦЫПIС

ДА МЕСЦА ПРЫЗНАЧЭННЯ НЕ ПРЫБЫЛІ...

Герман Круглоў і Навум Цыпіс — лаўрэаты рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Мая мiлiцыя». Зараз яны працуюць над дакументальнай апавесцю «Прыгавор прыведзены ў выкананне», прысвечанай работнікам аховы парадку. Апавесць у 1971 годзе будзе надрукавана ў часопiсе «Неман». Прапануем чытачам урывак з гэтай апавесці.

вачыма мяшкі. На пытанні адказвае абыякава, цiха, але не задумваючыся.

— Вы ведаеце, што Ірына і Жанка прапалі?

— Так. Праўдзiвей, не, дакладна не ведаю. Але цешча дала тэлеграму: пыталася, дзе яны. А Усевалад, брат Ірыны, сказаў, што паехалі. Вось я і непакоюся...

— А навошта я вас выклікаў, вам вядома?

— Я ж муж Ірыны. Мая дачка... Вы павiнны пагаварыць са мной, давеццi да ведаму...

Малахаў выцягнуў з кiшэні некалькі канвертаў.

— Хто пісаў гэтыя пісьмы?

— Ірына.

— Прачытайце, што ў іх падкрэслена.

Пісьмы ляжалі тоненькім стоечкам. Апошнім было тое, у якім Ірына пісала пра пагрозы Сямёна.

«Да таго справа дайшла, што пагражае мяне забіць...»

Калі Карасёў прачытаў гэтыя радкі, ён імгненна пабялеў.

«Вось і эмоцыі!», — падумаў Малахаў.

— Цяпер я зразумеў, навошта вы мяне выклікалі. Так, мы дрэнна жылі. Вельмі дрэнна. Усё праўда, што ў пісьмах. Я г'ю. Можна і забіць пагражаў. Але гэта з гарачкі ўсё. Хiба я... вы ж не можаце ў такое паверыць...

Ён раптам абмяк.

— Ды і не мог жа я гэтага зрабіць: яны паехалі, калі я быў у камандзiроўкi. З Грышкам Бутэску ездзілі. І спалі з ім у адным буды.

— Напішыце пра гэта. Пастарайцеся прыпомніць усе падрабязнасці. Вось паперы.

Не, Карасёў не забiваў сваю жонку і дачку. Што? Такія не бываюць забойцамі? Бываюць усякія... Малахаў яшчэ не меў доказаў невiнаватасці. Карасёва — Лацяну толькі адправіўся да Бутэску і ў гаргандаля каб пераканацца ў алібі падазраваемага. Але ўпэўненасць, што Карасёў не мае адносінаў да знікнення Ірыны і дачкі, ужо з'явілася і не знікала.

— Пішыце, Карасёў, пішыце.

«Гэта будзе толькі яшчэ адна папера — дакумент у справе аб загiнуўшых без весткі жонкі і дачкі. І ні кроку наперад у следстве», — падумаў Малахаў.

«Тлумачальная.

...Мы з жонкай дамовіліся, што калі я

кастрычніка позна, таму што ехалі па дарожнымi машынамаі... Г. Бутэску».

...У Кiшынiеве Малахаў папрацаваў з начальнікам аддзела крiмiнальнага вышуку над зводкай-арыенцiроўкай і, калі ўсё было закончана, адчуў сябе стомленым і «актыўна незадаволеным». Ён зразумеў, што прыбраў некалькі намянiў, засыпаў некалькі калдоби на шляху следства. Але... дзе жанчына і дзiўчынка? Куды яны зiнiлі? Хто іх забiў? І ці забойства гэта? Як там у Мiнску справы?

На наступны дзень у 12.30 тым жа рэйсам 35-93, якім ляцела Карасёва з дачкой, Малахаў вылецеў з Кiшынiева ў Мiнск.

З ДАНЫСЕННЯ:

«...На лясной палыцы паблізу Старых Цярушак пастухі знайшлі коці дарослага чалавека і дзiцiнi. У сувязі з аб'яўленым росшукам прапайшых без весткі Карасёвай і яе дачкі не выключана, што гэта рэшткі іх...»

Начальнік Салiгорскага РАУС маёр Аўсiенiч».

Усе фатаграфiі Карасёвай апошніх гадоў прывезлі з Узды і Бяндэраў у Мiнск. На адной з іх, дзе Карасёва усмiхаецца, выразна вiдаць у верхняй скiвiцы справа металiчны зуб. Яшчэ праз суткі следства мела неабвержныя факты, пацверджаныя ўсiмi сваякамаі і знаёмымi Карасёвай: знойдзеныя на лясной палыцы рэчы — гузікі, гадзiннік цацачны, заснежка «молнія» належалі Ірыне і Жаннiчкi.

Здымкі разам з чэрапам паіравалі на экспертызу.

«...Прадастаўлены на экспертызу чэрап належыць жанчыне ва ўзросце 25—30 гадоў.

Дадзеныя полу і ўзросту, а таксама супадзенне прыкмет слоўнага партрэта, у тым лiку і зубоў даследаванага чэрапа, з аднаведнымi прыкметамi твару, а таксама стонаўчымi вынікi фотасумяшчэння даюць падставу лiчыць, што даследаваны чэрап належыць асобе, якая адлюстравана на прадстаўленых на экспертызу фатаграфiях. г. зн. Карасёвай Ірыне Сяргееўне

Дадатак 5 таблiц з 16 фотаздымкамаі. В.а. старшага навуковага супрацоўніка фiзiка-тэхнiчнага аддзела ВДІ суповай медыцыны Міністэрства аховы здароўя ССРС адат медыцынскіх навук І. С. КАРАНДАЕў.

Малахаў пацёр пераносіцу: — Усё-такі, як яны аказаліся ля Цярушак — не разумею. Бо не вiдз жа забойца трупы ад самай Узды. Незразумела, як Карасёва дазволіла завесці сябе так далёка?

— Будзем думаць, таварышы. Вось паглядзіце: Старыя Цярушкі — самы блiзкі да месца знаходжання трупай населены пункт. — Шаг гаварыў роўным спакойным голасам, нібы і не было нічога пакутлiвага роздому, у вышiку якога з'явіўся строга план далейшых дзеянняў. — Машыну, канечне, злачынца меў. Вось, бадай, і пачiнем з Цярушак: правярэм усiх, хто мае машыны і прыязджае ў гэтыя месцы. Не пашком жа прыйшла туды Карасёва з дачкой. Можна, хто з падазраваемых знойдзецца ў картатэцы — гэта аблегчыла б работу. А пакуль... пакуль шукаем машыну і рэчы.

Чатыры ўладальнікі легкавых машын, якія выклікалі па розных прычынах iквасцi спецгрупы, нiякіх адносінаў да забойства Карасёвай не мелі. Але, каб пераканацца ў іх непрычiннасці да злачыства, давялося кожнага правярць. Астаўся пехта Шорахаў — асоба iквавая.

— Мiхаiл Рыгоравiч, далажыце ўсё, што вам удалося даведацца пра Шорахава.

— Падазраваемы Шорахаў — уладальнік аўтамашыны «Масквiч», жыхар Мiнска, працуе на гарадской станцыі «Хуткай дапамогі» шафэрам. Жанаты. Адно дзiця — няродная дачка чатырнаццаці гадоў. Ля Старых Цярушак жыве цешча. І Шорахаў зрэдку прыязджае да яе. У рэцiі пра яго гавораць дрэнна, называюць спекулянтам. Вельмі падазроны. Якраз сёння паступілі адказы на нашы запыты: у мiнулым чатыры разы судзiўся — за незаконнае хаванне зброі, рабунак, спекуляцыю, спробу звалтавання.

... — У той дзень мы атрымалі тэлеграму са Старых Цярушак ад Наталі Мiкалаеўны. Яна наведамiла, што заняджала і прасiла наго-небудзь прыехаць.

Жанчына расказвала лёгка, не напружваючы памяці, быццам усё адбылося ўчора.

— Мы ўсе ўстрывожыліся: Наталі Мiкалаеўна — старая суровая. І ўжо калі яна паскардзiлася, значыць і сапраўды справы дрэнныя. Думалі-меркавалі, як быць. Вырашылі з Дар'яй, жонкай Шорахава; чакаць самога — вось-вось павiнны прыехаць. Без яго — нікуды, ён жа такі. Валя, дачка іх, клiча да бабулі, а Дар'я ёй: «Пачакаем, зноў скандалу хочаш?» Ну, а вечарам, позна ўжо было, прыехаў ён. Выгрузіў з машыны чамаданы, у хлeў замкнуў. Мы яму адразу пра тэлеграму. Ён схавіў яе і памчаў на сваёй машыне.

— Не памятаеце, Лiдзiя Мiхаiлаўна, калі гэта было?

— Памятаю. Летась у кастрычнiку.

— А дакладней? Можна, успомніце дату?

— Куды там, — ні хвiлiны не падумаўшы, яна махнула рукою. — Ды і навошта такое глупства ў памяці трымаць? Вы б у Валечкі папыталіся — у яе памяць лепшая. І навошта вам спатрэбiўся той дзень? Або сакрэт?

— Вядома не. Лiдзiя Мiхаiлаўна. Якія ў мяне ад вас сакрэты? Хутка ўсё даведаецца.

Дар'я Машко жыла ва ўсiх на вiду. Мужа яе апошняга і сваякі і суседзі не любілі, Дар'ю шкадавалі. Раней часу пастарэлая, хутка аджыўшы свой бабiн век, яна на чацвэртым дзесятку выглядала калі не старой, дык каля гэтага.

— Нічога не памятаю, — адразу сказала яна. — Пакiнiце Аляксандра ў спакой: даволі ўжо мы напакутаваліся. Жыве зараз сумленна. Працуе, як пол, дзiажурьць па начах... — Яна прычыца заплакала. Гэта былi шчырыя, цяжкія слэзы.

— Супакойцеся, Дар'я Цярэнцьеўна. Калі ваш муж не вiнаваты, тым лепш: усё, што мы зараз робiм, — у яго iнтарэсах. Таму дапамажыце нам.

— Чым жа дапамагчы?

— У кастрычнiку таго года ваша мацi паведамiла тэлеграмай аб сваёй хваробе і прасiла наго-небудзь з вас прыехаць. Так?

— Так.

— У той дзень да яе ездзiў ваш муж. Так?

— Так.

— Пастарайцеся успомніць, якога чысла гэта было.

— Не памятаю.

— Вы падумаіце.

Думаць яна адмаўлялася, падазраючы, што можа сваім адказам нашкодзiць мужу.

— Нічога не памятаю!

ЛIСТ СПРАВЫ 227-м

«Я, Наталіа Мiкалаеўна Гудзь, пацвараю, што мой зiць Шорахаў Аляксандр Іванавiч прыязджаў да мяне мiну-

лай восенню ў кастрычніку месяцы, чысла не памятаю. Дойга мый машыну ў двары. Я хварэла ў той час, з ложка не ўставала...

— З білетамі яны малайцы.— Лабанаў гаварыў, аднак, без асаблівага энтузіязму.— Але гэты прамежак, з 14 па 22 кастрычніка для нас зараз усё роўна, што нічога. У іншай сітуацыі такі фінал лічыўся б бліскучым: знайсці сем леташніх дзён. Нам жа патрэбен толькі адзін дзень. Толькі адзін— 17 кастрычніка. І вось аб чым я думаю, дарагі Віктар Сцяпанавіч. Ці не вярнуцца нам да архіваў Старацярэўскага паштовага аддзялення?

— Насуперак тэрмінам хавання арыгіналаў і квітанцый? Правяраў жа Малахаў: не больш як тры месяцы захоўваюцца арыгіналы тэлеграм.

— Смешна, вядома: ахоўнікі законаў і раптам—насуперак законам! Але калі б законы заўсёды і ўсюды захоўваліся, мы б не патрэбны былі грамадству. Загэе, калі знойдзецца той паштовы парушальнік, на якога я разліваю... Між іншым, надзея ёсць. Канечне, у сталіцы, на галоўным паштамце, тры законныя месяцы захоўваюцца, хоць бы таму, што папер там—гара. А скажам, на якім-небудзь сельскім вузле або ў аддзяленні сувязі...

— Зразумела, Андрэй Іванавіч. Ты хочаш сказаць, чаму б такому аддзяленню не аказацца ў Цярушках.

— Вось і папрацуем. Прызнацца, гэта справа з мяне ўжо ўсю душу выматала. А тут вось яшчэ пісьмы ўсялякія пішучы—сваяк за сваяком—і наша крымінальная справа пухне з дня ў дзень.

— Мне ўжо пракурор замест «добры дзень» гаворыць: «Ну, як там справа Карасёвай?» Вось так... Каго паніжам у Цярушкі?

— Малахава. Ён ужо быў там.

Загадчыца аддзялення ў Цярушках сустрэла капітана, як старога знаёмага.

— Усё-такі збіраецца шукаць?

— Збіраюся.

— Ну што ж, вам відней. Толькі памятайце: тры месяцы...

— Прабачце, вы колькі працуеце тут?

— Паўтара гады.

— І колькі разоў за гэты час знішчаліся дакументы?

— Разы два...

— Бачыце? Замест шасці разоў—два. Так што ўсё можа здарыцца.

— Ну што ж, ідзем. Вы не ўлічылі толькі, што і за два разы можна знішчыць тое, што трэба за шэсць.

Малахаў кінуў: можа, але...

Сталаж ад падлогі да столі ледзь змяшчаў кіпы папер: квітанцыі, бланкі, пераводы, тэлеграмы—пыльныя, скамячаныя, перавязаныя тоўстым шпатагам і ссыпаныя проста навалам у скрыні і на паліцы.

— Аддзяленне ў вас з гулькі нос, а папер...—капітан крутнуў галавой.

— Дык гэта ж за год. Ненаторыя трэба хаваць і тры гады. Сярод іх трапляюцца і трохмесячныя.

— Вы іх складаеце ў парадку пасуплення?

— Бачыце...—збянтэжылася дзяўчына.

— Бачу. Трэба спраўляцца, а то жаніхі...

— Годзе ўжо вам з жаніхамі, — агрызнула яна.

— Годзе — дык годзе.

— Усё. Больш няма.

— Ну, тады не буду вам перашкаджаць.

Яна пайшла да свайго адпаліраванага сотнямі лонцаў «прылаўка», а ён узяўся за дакументы.

Адкуль толькі ні слалі ў маленькую вёсачку Цярушкі тэлеграмы, пераводы і пасылкі! І куды толькі адсюль ні адпраўляліся яны! У Маскву, Ленінград, Бухту Прывіду, Асуан!...

...К канцу другога дня работы капітан узяў у рукі шэры бланк тэлеграмы.

«...Машко Дар'!...» У першае імгненне не паверыў вачам: «Мінск, Фабрычная, Машко Дар'!»

«Прыязджай сама або прышлі Сапу. Моцна захварэла Мама».

Паштовы шэмпель захаваў выразныя лічбы: 17.10. Вось і ўсё! 17 кастрычніка. Усё-такі семнацатага...

Грамадзянін падпалкоўнік, у мяне сёння начное дзяжурства, а тут выклік. Мне выпадца трэба: я хворых важу. Я ж не супраць, але ж трэба ведаць меру.

Добры дзень, грамадзянін Шорахаў. Вы маеце рацыю: гэтага мы не ўлічылі. Работа ў вас складаная. Аб'яццо ў наступны раз выклікаць вас у перабочы дзень. Між іншым, я вас затрымаю ненадоўга. Справа вельмі чым. Забітая жанчына везла з сабой чамадан вінаграду. Вось мы і засумніраваліся... Чытайце, Гэта запіс гутаркі следчага пракуратуры з вашай падчаркай Валія.

Шорахаў прачытаў і абхапіў рукамі галаву. Далей ён так і гаварыў, не падымаючы твару.

— Гэта ж жахліва... Усе супраць мяне... Я больш не магу... Вінаград! Я купіў яго, купіў! У латку на вуліцы... ля магазіна «Лакомка». Захацеў зрабіць прыёмнае жонцы і дзяўчыцы. А яна—вось што...

— Супакойцеся, Шорахаў. Мы хочам зніць з вас падазрэнне. А Валя—што ж, хіба яна нахлусла на вас? Ну, купілі і добра... Давайце пропуск. Можце ісці.

— Што ж выходзіць? Выходзіць, я хлуццу? Выходзіць я вінаваты? Вы здэкеуецеся з мяне!

— Не нервуюцеся, Шорахаў. Я ж сказаў: можаце ісці. Ідзіце і падушайце.

Шорахаў павольна пайшоў да дзвярэй.

Ідзі, ідзі і думай. Не спі начама. Думай, шукай выйсце... Зараз ты рванешся ў Цярушкі—пакліча чамадан, у якім быў вінаград Карасёвай. Але чамадана ў хляве даўно няма. «Дзе ён?»—ашалеўшы, крыкнеш ты цешчы.

— Купіў праезджы адзін: яблык не было ў чым везці. Не таргуючыся, пяць рублёў даў за гэты хлам. А інструмент я ў кошык паклала, цэлы ён...

А тую пяцёрку Пятрухіну спісалі, як службовыя выдаткі. Чамадан хутка, зусім хутка «стрэліць», калі ты здолееш дацягнуць да наступнага допыту. Там жа загаворыць і даведка з «Мінплодагароднінагандлю».

Допыт працягваўся толькі некалькі хвілін. Спачатку перад Шорахавым паклалі ліст з паказаннямі сваячкі:

«...У снежні ён прапанаваў мне купіць чорныя жаночыя пальчаткі і белую шарсцяную шапачку. Я адмовілася і потым бачыла іх у Валі...»

Потым пазнаёмлілі з паказаннямі Валі:

«...Апрача пальчаткаў, ён даў мне яшчэ белую шапачку. Толькі потым адабраў. Больш гэтых рэчаў у нас у доме я не бачыла».

Наўмысна, роўным голасам, ледзь стрымліваючыся, Шорахаў тлумачыць:

— Гэтыя рэчы атрымаў замест грошай за тое, што падвёз нейкіх пасажыраў.

— Куды зніклі пальчаткі і шапачка?

— Не памятаю.

— Ну што ж, не памятаеце і не трэба. Вось паказанні мужа забітай і яе сваякоў. У загінутай таксама былі чорныя пальчаткі і белая вязаная шапачка. Супадзенне? Можна быць. Ды вось яшчэ што, грамадзянін Шорахаў, пазнаёмцеся з даведкай «Мінплодагароднінагандлю».

«...У перыяд з 15 па 20 кастрычніка ў гандлёвую сетку г. Мінска вінаград завозіўся і не прадаваўся...»

— Так што вінаград, купленым у латку, вы не маглі напоўніць той чамадан.

— Можна, я забыў...

— Можна.

— Ці памятаеце вы, Шорахаў, як выглядаў чамадан, у якім быў вінаград?

— Памятаю.

— Ці не гэты?

Шаг здымае з чамадана, які ляжыць на стала ў кутку кабінета, пакрывае.

— Здаецца, ён, але не ўпэўнены...

— Ці не часта ты паўтараеш: не памятаю, здаецца, можа быць?

— Што ж, уяўсям яснасць: чамадан узяты з хлява ў Старых Цярушках. Вось паказанні мужа забітай, яе бацькоў. Яны апазналі чамадан.

— Усе супраць мяне!—Шорахаў ускочыў з крэсла.—Усё! Чаму ж вы мяне не арыштуеце?

— Што вы, Шорахаў, хіба з-за такіх драбніц арыштоўваеце людзей? Мы спачатку ўсё высветлім, правэрым, яшчэ раз правэрым і яшчэ.

«Няўжо і зараз не ўцячэ? А бланкі ўжо да істэрый! Усе гэтыя выкручванні—«не памятаю», «здаецца» — толькі зацішак перад бурай...»

— Мікалай Ільіч, нагадаю: прасачыце, каб з яго вачэй не спускалі. Людзей і машыны трымаць у пастаяннай гатоўнасці.

— Даўно ўсё ў гатоўнасці, з першага допыту.

— Не ўпусціце моманту.

— Нічога, не ўпусцім, Віктар Сцяпанавіч.

Пратасеня студэнтам-практыкантам працуе на «Хуткай дапамозе» ўжо цэлы тыдзень.

— Горад закрыць. Фатаграфіі ў паставы ёсць?

— Ёсць. Не хвалюцеся, усё гатова.

— Ну што ж, будзем чакаць.

— Калі наступны допыт?

— Заўтра. Трэба даціснуць, не даць апамятацца.

— Дакладвае Пратасеня! Шукайце «Волгу» 12—73! Паўтараю: 12—73! Шорахаў змяніў нумар!

— Вось яно што! 12—73? Ага. На Лагойскім... набліжаецца да кальцавой шашы... «Беркут-7». «Беркут-7». Загадаваў: перакрыць перакрываючы калёвавай дарогай! Лагойскай шашы. Затрымаць аўтамашыну «Волга»—фургон «Хуткай дапамогі», нумар...

— Я «Беркут-7». Вас зразумеў. Выконваю.

Шорахаў убачыў, як светлая «Волга», прапусціўшы грузаную «Татру», выскочыла на шашу і спынілася ў перак праезджай часткі. У яго анямелі рукі. Канец! Убачыў, як з машыны выйшаў чалавек у міліцэйскай форме, падыў руку. Колькі разоў Шорахаў спыняў свой «Масквіч» на такім жэсце. Ён сам шукаў «галасуючых». Але цяпер... Цяпер гэты жэст азначаў яго, Шорахава, канец. Хутка ж яны напалі на след... І нумар не выратаваў.

Ліхаманкава думаючы, што ж рабіць, ён міжволі збавіў хуткасць. Збіць таго, на дарозе? Можна пашкодзіць машыну і тады—не ўцячы. У іх радыёстанцыя. Зараз сюды спяшаюцца іншыя машыны. Не, не, трэба, чаго б гэта ні каштавала, праравацца! Значыць—страляць?! У таго, што стаіць на шляху. Не забіць—параніць. Тыя, у машыне, яго не кінучь—выйграю некалькі хвілін.

Пад'язджаючы да чалавека ў міліцэйскай форме, Шорахаў яшчэ збавіў хуткасць і дастаў пісталет... Чалавек стаў нерухома, спакойна, чакуючы набліжэння «Волгі» з чырвоным крыжам на ліхтары.

Стрэлаў ён не пачуў. Два жахлівыя ўдары адінулі яго на пыльную дарогу.

Пакуль шафёр і маладзёны лейтэнант уцягвалі параненага ў машыну, «Волга» Шорахава ператварылася ў маленькую кропку на гарызонце.

— Дакладвае «Беркут-7», дакладвае «Беркут-7»... Стары лейтэнант Грамыка паранены двума стрэламі з пісталета вадзіцелем машыны 12—73. Праследуем. Як зразумелі? Прыём...

— «Беркут-7», «Беркут-7», параненага неадкладна адпраўце ў шпіталь сустрэчнай машынай. Паведамляйце аб руху 12—73! Толькі праследуйце! «Браць» не трэба. Наны машыны на пад'ходзе. Выконвайце.

Шаг быў бледны.

— Дзякуем! Усё на Лагойскую шашу. Папярэдыце пасты на лініі. Я выяжджаю з групай неадкладна.

Ён збег уніз. Урач і аперацыйнікі ўжо чакалі яго ў машыне.

— Строну, загадаў Шаг шафёру.—Вельмі хутка на Лагойск.—Ён уключыў рацыю.—«Беркут-7», «Беркут-7»! Далажыце, што ў вас?

— Я «Беркут-7». Паранены адпраўлены ў бальніцу. Праследуем...

Шорахаў лічыўся шафёрам першакласным. Ён умеў выціскаць з матора ўсё. Вецер за абшыўкай ужо не гудзеў, а свісцеў. Стрэлка спідометра дробна ўздрыгвала.

Да Лагойска кіламетраў дзесяць. Шорахаў азірнуўся. Ззаду маячылі дзве машыны. «Адна тая—з перакрываючання, а другая? Можна спадарожная? Дзе там! На такой хуткасці?.. Маторы ў іх мацнейшыя. Дастануць! Трэба на спуску—пакуль ім не відаць—на прасёлка, у лес. Інакш—канец».

У самай нізінне спуску, скінуўшы загадзя хуткасць, каб не пакінуць следоў, Шорахаў звярнуў улева, на прасёлка і шапа тут жа схавалася за частаколам соснаў. Праехаўшы разбітай лясной дарогай каля двух кіламетраў, «Хуткая» яшчэ раз звярнула—прама ў лес, на бездарожж. Убачыўшы густыя арашнікі, Шорахаў загнаў машыну туды і хуткім крокам накіраваўся назад, да шашы: «Там шукаць не будуць... Эх, не ўдалося адарвацца... Цяпер трэба чакаць ночы... І як жа яны так хутка хапіліся? Нічога—не возьмеце, уцяку! Не ўдасца—дык пакладу ўсё, на каго хочіць патронаў».

— «Беркут-7», «Беркут-7». Ідзіце па шашы да пункту найбольшага агляду. Я звярочваю на прасёлачную. Калі не ўбачыце, вяртайцеся да мяне.

— ...Цяпер не спяшацца, — кінучь Шаг шафёру.—Усім падрыхтаваць зброю. Глядзець уважліва: можа з'езд, сляды...

Лес хутка кончыўся. Далёка раскінуўся вельзарны луг. «Не, тут бы ён не праскочыў. Недзе ў лесе».

— Давай назад! Павольна!

На зваротным шляху яны сустрэліся з «Беркутам», які на вялікай хуткасці выляцеў з-за лавароту.

Завылі тармазы. І з машыны выскочыў лейтэнант увесь у крыві. Убачыўшы ўстрыжаны позірк Шага, ён паспешна растлумачыў:

— Кроў не мая—Грамыкі!...

І тут жа далажыў:

— Таварыш падпалкоўнік, на шашы яго няма, напэўна звярнуў.

— Што ж, панукаем слядоў. Не па-паветры ж ён паліцеў.

Расчыніўшы дзверцы машыны, Шаг загадаў шафёру:

— Перадай групам, якія едуць сюды, каб спяшаліся, Сабаку—адразу да нас.

След яны знайшлі метраў за васьмсот, унізе, паміж двума пагоркамі. Шаг дастаў карту, паказаў лейтэнанту, які кавалак лесу трэба блакіраваць, і загадаў перадаць загад тым, што прыбылі.

— А вы?

— Я—у невялікую разведку.

— У яго пісталет, таварыш падпалкоўнік.

— У мяне таксама!—усміхнуўся Шаг.

...Шорахаў чуў шум матораў—спачатку аднаго, потым другога. Намацалі... Хутчэй адсюль. Пакуль іх мала—трэба паспець!

Ён пабег. Але тут жа пачуў адразу некалькі машыны: «Не ўцячы... Трэба чакаць цемры...».

Прасека вывела Шорахава на паліну з некалькімі дрэвамі ў цэнтры. Унізе дрэвы зараслі густым хмызняком. Кучы сухога галля, раскіданыя па паліне, дапаўнялі пейзаж. «Тут і перачакаю...—рашыў Шорахаў.— З усіх бакоў відаць будзе, калі што».

«Волгу» з чырвоным крыжам Шаг знайшоў хутка. Яна стаяла ў кустах. Віктар Сцяпанавіч абшыноў машыну: пашкодзана крыло, разбітыя фары. «Спяшаўся ўцячы далей... Ваіцца смерці, гад. Вельмі баіцца... Як жа я асколі ад фары не заўважыў—шоў жа па следзе? З лесу ты ўжо не выйдзеш. Але ў цябе ёсць зброя. І той, хто першы выйдзе на цябе, атрымае кулю — ты абавязкова будзеш страляць. Першым можа аказацца нехта з міліцыянераў, што бягуць зараз сюды.

Не, мілы чалавек,—твая задума,—табе і быць першым. І ўжо ў цябе збойца не зможа не стрэліць. Усе допыты ўспомніць, усю нянавісць укладзе ў стрэл. Што ж стрэлам ён і выявіць сябе...».

Асцярожна хавуючыся за дрэвамі, Шаг выглянуў за пагорак і убачыў вялікую паліну з дрэвамі пасярэдзіне і вялікімі купамі хворасту.

«Ён ішоў сюды, як і я, і, значыць, павінен чакаць нас адсюль. Вось мы і паспрабуем падысці з другога боку. Усё ж лініі шапачы...».

Шаг набліжаўся да дрэў у цэнтры паліны. Назіраючы з боку, можна было думаць, што ён зусім не бачыць тых дрэў. Але Шаг ні на секунду не выпускаў іх з вачэй: ад гэтага залежала зараз яго жыццё. Лева яго рука сціскала чатыры шыпкі, да пня заставалася метраў дваццаць, калі ледзь улоўны рух падаўся ў кустах. Зрабіўшы моцны скачок наперад, Шаг рэзка ўпаў, і ў момант падзення адчуў, як нешта рванула яго за левае плячо, і тут жа пачуў стрэл.

Зірнуў на плячо: шыпель быў прабіты куляй пад самым пагонам.

«Віў у сэрца... Ледзь прызаяў бы, не прыгнуўся—і паміні спраўляй. А разлік правільны: варухнуўся ён яна раз таму, што мяняў становішча—не чакаў з гэтага боку...».

Дзі-ін!—свіснула куля і ўпала ў пень... «Тры разы ў мяне, два—там на шашы. Засталося дзве кулі».

— А ну, стрэльні яшчэ! — і, намацаўшы каля сябе падыходзячую галінку, прыўзняў над галавой фуражку. Куля свіснула, не закрануўшы яе.

«Дрэна страліць... А, можа, нервуецца. Яшчэ раз! Яшчэ раз павінен стрэліць...».

Шорахаў, быццам падначальваючыся волі падпалкоўніка, стрэліў.

Шаг не пачуў свісту кулі—злачынец страляў у другі бок. З процілеглага канца паліны пачуўся голас Малахава:

— Кідай зброю, выходзі! Уцякаць няма куды—акружаны! Праз тры секунды адкрыем агонь! Раз...

У лясной цішыні гулка прагучаў сабачы брэх.

«Службовая-вышукная», — падумаў Шаг.

Ён устаў на ўвесь рост, атрос з сябе лісце, травінкі, і закрочыў да дрэў. Прыняўшы яго дзеянні, як загад да наступлення, з усіх бакоў на паліну выбеглі міліцыянеры. Усе яны бачылі, як з кустоў падняўся збойца. Шаг падышоў да яго раней за ўсё.

— Кінь зброю, Шорахаў! — голас падпалкоўніка быў звычайны, нібы сустрэліся на чарговым допыце.

Шорахаў падняў пісталет да сваіх грудзей... Потым рука са зброяй рванулася да скроні... І раптам, адкінуўшы пісталет далёка ў кусты, збойца глуха завыву і, слізгаючы спіной па шаршавым ствале дрэва, павольна споўз уніз. Але калі Шаг падышоў да яго, ён, не перастаючы выць, кінучься на падпалкоўніка з перакошаным ад злосці тварам. Шаг быў гатовы да ўсяго. Ён зрабіў рэзкі кароткі рух рукамі, і Шорахаў рухнуў на зямлю...

Мікола ВЯРШЫНІН

ДАЧКА ЦІ СЫН?

Рэказ маладога бацькі

Мы з жонкаю дзіця чакалі. Яна — дачка, а сына — я. Спрачаліся мы з ёй нямаля, Каго лепш мець, якое даць імя.

І вось ужо ў раддоме жонка. Перажываю за яе. Мне не да жартаў і гамонкі: Каго ж, як кажуць, бог дае!

Праз дзень, не маючы спакою, Іду ў раддом — якраз пара. — Вішнюю шчыра вас з дачкою! — З парога кажа мне сястра.

Я ўсімнуўся кіславата: — Чаму ж дачка! Хай сын бы быў! Але, пакуль ішоў дахаты, Дачку я быццам палюбіў.

«Ну што ж, яно, бадай, спакойней, А то з гарэзікам — бяда. Прытым жыццё — яно такое, Што будзе й сын гады праз два».

Назаўтра ў радасным настроі Зноў у раддом шыбую я. Не двое ж нас ужо, а трое! — Як жонка, як дачка мая!

Сястра ўзяла ў здзіўленні вочы: — Жартуеце, грамадзянін! У вас жа нарадзіўся хлопчык, Цудоўны і здаровы сын!

— Не, вы адказ мне пэўны дайце, А дзе ж дачка, скажыце мне! — З дачкой памылка, выбачайце. Вам мала сына! — Што вы, не!

Вам недарэчны жарт дарую, А сам бягу у магазін. І там шампанскае бяру я Для свята светлага — радзін...

А маладым бацькам параю, Каб не спрачаліся яны. Найлепш, як будзе — думку маю — Адна дачка і два сыны.

Мікола НОЖНИКАУ

МІМАХОДЗЬ

Слыху ў яго не было, але пад чужую дудку ўсё-такі неяк скакаў.

Полеч з таварышамі ён бывай толькі ў аўтобусе.

Помнік баязліўцу: ён сам, скамянелы ад жаху.

Заўсёды стаяў на сваім: не ведаў, куды ісці.

Камедыя была такая лёгкая, што хто з чым на яе прыйшоў, з тым і пайшоў.

Эдуард ЛІТМАН

ПАЯДЫНАК

Яны прыходзілі да яго з патухлымі вачыма і дрыжачымі рукамі. — Колькі праводзіш нэрад! — спытаў ён аднаго.

— Трыццаць на месяц. Часам і трыццаць адну.

— Хопіць дзясці! — загадаў ён строга.

— Ці доўгія ў цябе даклады? — пытаў другога.

— Гадзіны па дзве. А часам і даўжэй.

— Годзе паўгадзіны. А калі не перастанеш заікацца, то лепш зусім майчы.

Памог усім. Праз паўгода яны пыхалі здароўем. Як ні дзіўна, але і прадпрыемства таксама пачало выконваць план: і талы пачалі гаварыць, ці не варта яму было б, апрача ўрачэбнага побыту, весці эканамічны гурток і ўдзельнічаць у вытворчых нарадах.

Пераклад з немінскай М. НАВІЦКІ.

Л. ЛАУРОУСКІ

Мастацкая Цыроўка

Няма... Чуў анекдот, як сустрэліся аднойчы два кандыдаты навук? Не чуў? Дык слухай! Сустрэліся, і адзін пытаецца, паляпаўшы па партфелі: «Што ў цябе, доктарская?» — «Не, лівэрная», — адказвае другі. Вось так, браце... Зусім кепскі настрой. Чаму, пытаеш? Не, на рабоце ўсё добра. Дома таксама. А кепска таму, што ўвайшоў я ў шчыльныя слаі сферы абслугі. Жонка села за дысертацыю, дык усе хатнія клопаты-зваліліся на мяне...

— Усе мы круцімся ў гэтых сферах. Можна не пайсці ў кіно, у тэатр, а крану, ці сталуюку не абыдзеш. — паспрабаваў я суцешыць прыяцеля.

— Так, так, даражэнькі! Во — у партфелі ляжаць штаны. Зусім но-

вая, але пабылі ўжо ў рамонце. Не спышаешся? Тады раскажу...

Мы зайшлі ў скверык, прыселі на лаўку.

— Разумееш, загазаў я ў атэль кэсцом, — пачаў сябра. — Хаця жонка і не раіла. Казала — намучышся ты з імі. Але я рашыўся. Пашылі, здаецца, нішто сабе. Іду дадому задаволены. Апрама, паварочваюся перад лютэткам. І жонка задаволена. Ды раптам пытаецца: «А навошта тут даўра?» — Гляджу я — сапраўды даўра, ды яшчэ на якім месцы! Я за штаны і ў атэль. Маўляў, мне такія порткі не патрэбны, шыйце другія. А мне гэтак спакойненька кажуць: «Не хвалойцеся, дарагі таварыш, гэта глупства. Нехта неасцярожна чыкнуў ножніцамі... Зараз зачыруем. Ма-

стацкая цыроўка ўсё схавае. І следу не знойдзеце». І вось сёння забраў я свае штаны. Месца цыроўкі знайшоў адразу. Але — што зробіш? Здалёк дык быццам і непрыкметна.

Развітваючыся са мною, прыяцель гаварыў:

— Пазвані мне як-небудзь, пасядзім, пагамонім. А то ж во тэраба бегчы ў кулінарыю — жонка лангетаў прасіла купіць. — Раптам ён, нібы нешта ўгледзеўшы, спытаў: — Слухай, стары, а чаму ў цябе гузікі жаночыя?

Я пачырванеў, нібы вараны рак.

— За гузікі я павінен быць удзячны атэлю «Дожджык». Першакласнае атэль, а мужчынскіх гузікаў у іх няма. Вось так і хаджу з гэтымі...

Гузікі развесялілі майго сябрука. Ён зарагатаў і пайшоў па алеі скверыка. Услед яму ўсімхалася сонца.

ЧЫЙ ГУСАК?

Даўнейшы беларускі жарт

Мужык і цыган знайшлі на дарозе смажаннага гусака. Мужык першы схопіў гусака.

— Мой гусак! — крычыць цыган, — я першы яго ўбачыў.

— Не, мой, — прычыць мужык, — я першы яго падняў.

Доўга яны спрачаліся, чый гусак, бо ні мужык, ні цыган не хацелі дзяліць яго папалам.

Тады цыган і кажа: — Каму лепшы сон прысніцца, таго і гусак будзе.

Мужык пагадаўся.

Цыган лёг, заплюшчыў вочы, прыкінуўся, што спіць.

Доўга мужык варочаўся з боку на бок: прыдумляў сон. Нарэшце заснуў.

Тады цыган ціхенька падняўся, спытываў гусака і лёг спаць.

Раніцою яны прагнуліся.

— Ну, раскажвай, браток, што табе снілася, — кажа цыган да мужыка.

— Снілася мне, — пачаў мужык, — што трапіў я да князя ў госці. У вялікім палацы стаяў вялікі, вялікі стол. А на тым stole чаго толькі не было! Сеў я з князем застол... З'елі мы па гусакі, па курыцы... Ды ўсяго іншага... А цяпер раскажы, што табе снілася, — звярнуўся мужык да цыгана.

— Прыснілася мне, — пачаў цыган, — што ішоў, ішоў я па дарозе і дайшоў да краю зямлі... Бачу — лесвіца стаіць. Палез па лесвіцы. Узлез на самае неба. Іду сабе па неба, іду... Бачу — на дубовым пяньку твой бацька сядзіць і ўмінае смажаннага гусака. Дзядзечка, напрасіў я, дай беднаму цыгану хоць лалку пасмактаць. Як накінуўся на мяне твой бацька. «Свайго смажаннага гусака маеш, — крычыць, — і майго яшчэ хочаш з'есці! Спачатку свайго з'еш, а пасля ў мяне прасіць будзеш!» Паслухаўся я твайго бацькі, хуценька вярнуўся на зямлю і з'еў гусака.

Мужык хопіўся гусака, а ад таго і лапкі не засталася — усё цыган утаптаў.

Запісаў Зм. БЯСПАЛЫ.

ХАДОРА

Плюшчыха, некалі наша суседка, вельмі ж бойкая на язык была. І лялася — на чым свет стаіць. Асабліва з суседзямі. То нечыя куры на яе агародзе цыбулю данчэнтну выпалалі, бульбу выкопваюць, то яе любімую Рабку Васілеў певень кожны дзень да сябе ў двор заманьвае і тая цяпер нясецца хто яе ведае дзе. А сваіх курай, галяў гэтак трыццаць, ніколі не зачыняла ў хляве. Ад цямна да цямна пасвілася самапасам. Скажаш ёй пра гэта — з гразю змяшае, пашле туды, дзе камар козы пасе.

Але пра тую Рабку я не буду раскажываць. Цікавей здарылася з катом.

Нейкі час у нашым двары не было ката. А без яго — не жыццё. Толькі і бойся, каб, часам, ноччу мышыная басота з твайго носа вышчарбень не зрабіла. Ды тут падкацілася шчасце. Зайшоў гэта ў хлэў, каб падкінуць карове сена і, бачу, сядзіць на жэрды чорны кот. Я яго цап і хутчэй заўсё на печ. Няхай, думаю, хоць ноччу шыгнунам пра-чуханца задаць.

Пасля чорны кот аказаўся кошкай суседкі Хадоры. Ш ад таго, што мышэй у нашай хаце развяслося, плейма, ці лічанья дні засталіся да акацення, але яна забылася на Плюшчыху. Праз колькі дзён на печы зямля-калі два коцікі — чорненькія-чорненькія...

Можна б гэта кошка і зараз жыла ў нашай хаце, калі б я аднойчы, за нейкую шлоду, не пакрычаў на яе. А калі аблаяў, то яна таксама жаночы гонар паказала. Пайшла да Хадоры. Але характар

у кошки быў не такі, як у яе старой гаспадыні. За нашы хлеб, соль і печ панінула нам коціка Ваську. Другога з сабой забрала.

Вельмі добры кот вырас. Навучыў я яго есці цукеркі, смажаныя і з юшкай грыбы, усялякіх гатункаў рыбу, шмат што. Дам іншы раз кавалачак мяса з гарчыцай — моршчыца, а есць. Бачыць, што гаспадар паважвае такую гаркачэчу. Паказваў, што ён не абы хто, а таксама мужчынскага полу.

Але я захапіўся катом. Трэба пра суседку закончыць. Даведлася яна тады пра кошку і — ой, што толькі на мяне не напаяла. Дзень пры дні толькі і ляскацела: «А каб ты па гары хадзіў! Каб ты сонца не бачыў! Каб цябе зямля не наслал! Каб цябе ўсяго калаціла...» Праходу мне не давала. Усё — каб цябе ды каб цябе...

Потым наш Васька зрабіўся ў яе вачах злодзем, а мы саўдзельнікам. Яшчэ нават куры ўсе спалі, а Хадора ўжо з лямантам грукацела кулака-

мі ў нашы дзверы: «А матачкі мае! А каб яго праўцаком паставіла! Тры кавалкі сала з кубла выпігнуў... О-ей-ей, што мне рабіць? Гэтулькі добра сапсаваў... Пайду ў сельсавет-е-ет! Заяўлю-ю! Гэта вы яго вучыце. Ён і вам сала носіць... Каб вас парадзімала!»

— Чаго ты глотку дзярэш? Кот вінаваты? То злаві і пакарай яго Дома ён ніколі не шкодзіць, — не стрымалася на гэты раз мая жонка.

Справа тая з салам прыціхала, бо жонка, укралкам ад мяне, занесла суседцы тры кавалкі свежыны. Можна б хутка наступіў сапраўдны штыль, каб не зноў Хадорын кубел. Нейк толькі зварчала. Прынемі з лямпай бралі ў абдымкі наваколле. Я і жонка стаялі каля свайго гародчыка — сабраліся ісці на адпачынак. І тут, бачым, нясецца да нас Хадора і волакам нешта за сабой валаць. Адразу відаць, што добра каціць раскачарыла. На ўсіх парох кінуе.

— Што я казала?.. Ну, што я казала? Усё ваш кот. Зноў у маю дзешку залез. Але болей не палезе, — пыр-скала слінай суседка і кінула пад нашы ногі мяшок. У вачах Хадоры бліскалі такія іскры, нібы яна вось толькі што жывога Гіллера прычурала. Але на гэты раз мая Антаніна не разгубілася. Нават не паглядаеўшы, які кот у тым мяшку, падкінула:

— Васька! Ідзі сюды.

Наш любімы Васька нібы полеч стаяў. Цярнуўся аб маю нагу, мурлыкнуў нешта едкае па-свойму і паказаў суседцы Хадоры доўгі пухнысты хвост.

«Літаратура і мастацтва» орган Міністэрства культуры і праўлення Саюза пісатэляў БССР Мінск.

«ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА»

Выходзіць па пятніцах

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі

Індэкс 63856.

Адрас рэдакцыі: Мінск, вул. Захарана, 19.

Тэлефоны прыёмнай рэдакцыі — 33-21-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-95-25, адказнага сакратара — 33-44-04, аддзела літаратуры — 33-22-04, аддзела тэатра, кіно і музыкі — 33-24-62, аддзела рэдакцыйна-мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры — 33-21-53, выдавчтва — 32-22-19, бухгалтэрыя — 32-15-67.

Рэкламы не вяртаюцца

Галоўны рэдактар Л. Я. ПРОКША.

Рэдакцыйная калегія: З. І. АЗГУР, В. М. АЛАДАУ, А. Ц. БАЖКО (намеснік галоўнага рэдактара), Б. І. БУР'ЯН, А. І. БУТАНОВ, А. С. ГРАЧАНІКАУ, К. Л. ГУБАРЭВІЧ, І. М. ДАБРАЛЮБАУ, В. У. ІВАШЫН, А. С. КАЗЛОУСКІ, П. М. МАКАЛЬ, У. Л. МЕХАУ (адказны сакратар), Р. К. САБАЛЕНКА, Т. А. САНКОВА, М. Г. ТКАЧОУ, Ю. М. ЧУРКО, Р. Р. ШЫРМА.